

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARININ
SINIRLANDIRILMASI SORUNLARI VE TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ'DE
ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZAL ÖZVARIŞ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr.Üyesi ÇİĞDEM PEKAR

ÇANAKKALE – 2022

T.C.

ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ

LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

ULUSLARARASI İLİŞKİLER ANABİLİM DALI

**DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARININ
SINIRLANDIRILMASI SORUNLARI VE TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ'DE
ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKASI**

YÜKSEK LİSANS TEZİ

HAZAL ÖZVARIŞ

Tez Danışmanı

Dr. Öğr.Üyesi ÇİĞDEM PEKAR

T.C.
ÇANAKKALE ONSEKİZ MART ÜNİVERSİTESİ
LİSANSÜSTÜ EĞİTİM ENSTİTÜSÜ

Hazal ÖZVARIŞ tarafından Dr.Öğr.Üyesi Çiğdem PEKAR yönetiminde hazırlanan ve/20.. tarihinde aşağıdaki jüri karşısında sunulan “**Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunları ve Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği Politikası**” başlıklı çalışma, Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü **Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı’nda YÜKSEK LİSANS TEZİ** olarak oy birliği ile kabul edilmiştir.

Jüri Üyeleri

İmza

Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem PEKAR

.....

(Danışman)

Prof. Dr. Yücel ACER

.....

Dr. Öğr. Üyesi Ayşe Gülce UYGUN

.....

Tez No :

Tez Savunma Tarihi :/20..

.....

İSİM SOYİSMİ

Enstitü Müdürü

..../20..

ETİK BEYAN

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi Lisansüstü Eğitim Enstitüsü Tez Yazım Kuralları'na uygun olarak hazırladığım bu tez çalışmada; tez içinde sunduğum verileri, bilgileri ve dokümanları akademik ve etik kurallar çerçevesinde elde ettiğimi, tüm bilgi, belge, değerlendirme ve sonuçları bilimsel etik ve ahlak kurallarına uygun olarak sunduğumu, tez çalışmada yararlandığım eserlerin tümüne uygun atıfta bulunarak kaynak gösterdiğimi, kullanılan verilerde herhangi bir değişiklik yapmadığımı, bu tezde sunduğum çalışmanın özgün olduğunu, bildirir, aksi bir durumda aleyhime doğabilecek tüm hak kayıplarımı kabullendiğimi taahhüt ve beyan ederim.

(İmza)

Hazal ÖZVARIŞ

(Tarih) .././20..

TEŞEKKÜR

Bu tezin gerçekleŐtirilmesinde, çalıŐmam boyunca benden bir an olsun yardımlarını esirgemeyen saygı değer danışman hocam Dr.Öğr.Üyesi ığdem PEKAR'a çalışma süresince tüm zorlukları benimle göğsleyen ve hayatımın her evresinde bana destek olan değerli annem Sayime ÖZVARIŞ ve değerli babam Hüseyin ÖZVARIŞ'a ve aileme teŐekkürlerimi sunarım.Bu süreçte bana olan inançlarını hiç eksik etmeyen ve desteklerini esirgemeyen dostlarıma teŐekkürü borç bilirim..

Hazal ÖZVARIŞ
anakkale, Temmuz,2022

ÖZET

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI SINIRLANDIRILMASI SORUNLARI VE TÜRKİYE'NİN DOĞU AKDENİZ'DE ENERJİ GÜVENLİĞİ POLİTİKASI

Hazal ÖZVARIŞ

Çanakkale Onsekiz Mart Üniversitesi

Lisansüstü Eğitim Enstitüsü

Uluslararası İlişkiler Anabilim Dalı Yüksek Lisans Tezi

Danışman: Dr. Öğr. Üyesi Çiğdem PEKAR

29/08/2022,138

Doğu Akdeniz bölgesi, geçmişten bu yana küresel ticaretin önemli güzergahlarından biri halindedir. Bölgede, 2009 yılından itibaren keşfedilen enerji kaynaklarından dolayı bölge devletlerinin ve küresel aktörlerin ilgi odağı haline gelmesine neden olmuştur. Hızla değişmekte olan jeopolitik durumlar, enerji güvenliğini bütüncül bir yaklaşım gerektiren önemli ilgi alanlarından biri haline getirmektedir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz bölgesinde, enerji güvenliğinin önemi sürekli artmaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz bölgesine dair enerji politikasının temeline oturmuş olduğu enerji merkezi olma stratejisi ile enerjide dışa bağımlılığı azaltmak istemektedir. Bu çalışmada, Doğu Akdeniz bölgesine odaklanılarak enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik politikalar ve deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorunu incelenmektedir. Keşfedilen enerji kaynakları ile birlikte Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji güvenliği politikası analiz edilmektedir. Sonuç olarak, bölge devletleri arasındaki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik çatışma ve gerilimlerin, geçmişten gelen siyasi sorunların birbiri ile olan bağlantısı göz önünde bulundurularak enerji güvenliğinin önemli bir güvenlik boyutu olduğu görülmektedir. Böylece Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e ilişkin enerji diplomasisinde deniz yetki alanlarını koruyarak, bölgede enerji güvenliğini sağlamaya çalıştığı sonucuna varılmıştır.

Anahtar Kelimeler: Türkiye, Enerji Güvenliği, Doğu Akdeniz, Münhasır Ekonomik Bölge

ABSTRACT

ISSUES IN THE DELIMITATION OF MARITIME AREAS IN THE EASTERN MEDITERRANEAN AND TURKEY'S ENERGY SECURITY POLICY IN THE EASTERN MEDITERRANEAN

Hazal ÖZVARIŞ

Çanakkale Onsekiz Mart University

School of Graduate Studies

Master of Science Thesis in International Relations

(Advisor:Dr.Öğr.Üyesi Çiğdem PEKAR

29/08/2022, 138

The Eastern Mediterranean region has been one of the important routes of global trade since the past. Due to the energy resources discovered in the region since 2009, it has caused the regional states and global actors to become the focus of attention. Rapidly changing geopolitical situations make energy security one of the important areas of interest that requires a holistic approach. Therefore, the importance of energy security is constantly increasing in the Eastern Mediterranean region. Turkey wants to reduce foreign dependency in energy with its strategy of becoming an energy center, which is based on the energy policy of the Eastern Mediterranean region. In this study, policies aimed at ensuring energy security and the problem of delimitation of maritime jurisdiction areas are examined by focusing on the Eastern Mediterranean region. Along with the discovered energy resources, Turkey's energy security policy in the Eastern Mediterranean is analyzed. As a result, it is seen that energy security is an important security dimension, considering the conflicts and tensions between the states of the region regarding the delimitation of maritime jurisdiction areas, and the interconnectedness of political problems from the past. Thus, it has been concluded that Turkey is trying to ensure energy security in the region by protecting maritime jurisdiction areas in its energy diplomacy regarding the Eastern Mediterranean.

Keywords: Turkey, Energy Security, East Meditteranean, Exclusive Economic Zone

İÇİNDEKİLER

JÜRİ ONAY SAYFASI.....	i
ETİK BEYAN	ii
TEŞEKKÜR.....	iii
ÖZET.....	iv
ABSTRACT	v
İÇİNDEKİLER.....	vi
SİMGELER VE KISALTMALAR	vii
ŞEKİLLER DİZİNİ.....	ix

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: ENERJİ GÜVENLİĞİ KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

2.1.Enerji Güvenliği Nedir?	5
2.2.Enerji Güvenliği Üzerine Teorik Yaklaşımlar	11
2.2.1. Liberalizm ve Enerji Güvenliği	12
2.2.2.Neoliberalizm ve Enerji Güvenliği	13
2.2.3.Realizm ve Enerji Güvenliği	14
2.2.4. Neorealizm ve Enerji Güvenliği	16
2.2.5. Eleştirel Teori ve Enerji Güvenliği	17
2.2.6. İnşacı Yaklaşım ve Enerji Güvenliği	18
2.3. Enerji Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi.....	20
2.3.1.Süveyş Krizi	25
2.3.2. 1973 Petrol Krizi.....	27
2.4.Enerji Güvenliğini Etkileyen Faktörler.....	31

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE BULUNAN ENERJİ KAYNAKLARI VE ENERJİ GÜVENLİĞİ MESELESİ

3.1.Stratejik Konumuyla Doğu Akdeniz	37
--	----

3.2.Doğu Akdeniz'in Enerji Kaynakları Bakımından Önemi	45
3.2.1.Doğu Akdeniz'de Enerji Denkleminin Oluşumu	53
3.2.2.Doğu Akdeniz'de Keşfedilen Enerji Kaynakları.....	56
3.3.Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği.....	59
3.3.1.Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği Sorunu	64
3.3.2. Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğinin Sağlanması.....	69

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI SORUNU VE TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ

4.1.Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunu.....	80
4.1.1. İç Sular	82
4.1.2. Bitişik Bölge.....	83
4.1.3.Karasuları	83
4.1.4. Kıta Sahaneliği	84
4.1.5. Münhasır Ekonomik Bölge	86
4.2. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması	47
4.3.Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanı	90
4.4. Doğu Akdeniz'in Türkiye İçin Önemi	97
4.5. Doğu Akdeniz Bağlamında Türkiye'nin Enerji Güvenliği Politikaları.....	101
4.6. Deniz Yetki Alanları Sorununun Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikalarına Yansımaları.....	106

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

KAYNAKÇA.....	125
KİŞİSEL BİLGİLER.....	I

SİMGELER VE KISALTMALAR

AB	Avrupa Birliği
ABD	Amerika Birleşik Devletleri
BM	Birleşmiş Milletler
ENI	Energy Company (Enerji Şirketi)
GKRY	Güney Kıbrıs Rum Yönetimi
IEA	International Energy Agency (Uluslararası Enerji Ajansı)
KKTC	Kuzey Kıbrıs Rum Yönetimi
LNG	Liquified Natural Gas(Sıvılaştırılmış Doğalgaz)
NATO	North Atlantic Treaty Organization (Kuzey Atlantik Paktı Teşkilatı)
OAPEC	Organization of Arab Petroleum Exporting Countries
OECD	Organization for Economic Cooperation and Development
OPEC	Organization of Petroleum Exporting Countries (Petrol İhraç Eden Ülkeler)
SSCB	Sovyet Sosyalist Cumhuriyeti Birliği
TPAO	Türkiye Petrolleri Anonim Şirketleri
USGS	United States Geological Survey (Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırmaları)

ŞEKİLLER DİZİNİ

Şekil No	Sayfa No
Şekil 1 Doğu Akdeniz’de Önemli Deniz Sahaları.....	47
Şekil 2 Doğu Akdeniz Enerji Haritası.....	51
Şekil 3 Doğu Akdeniz bölgesinde son dönemde keşfedilen doğalgaz miktarları	52
Şekil 4 Doğu Akdeniz’de Gerçekleştirilen Doğal Gaz Keşifleri.....	56
Şekil 5 Çin’in ‘Bir Kuşak Bir Yol’ Projesi	73
Şekil 6 Doğu Akdeniz Gaz Formu (East Mediterranean Gas Forum - EMGF).....	76
Şekil 7 Doğu Akdeniz’deki enerji kaynaklarının olası transfer rotaları	77
Şekil 8 Güney Kıbrıs Rum Yönetimi’nin İddia Ettiği Yetki Alanlar	92
Şekil 9 Türkiye’nin İddia Ettiği Münhasır Ekonomik Bölge	93
Şekil 10 Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti’nin Ortak Münhasır Ekonomik Bölge İddiası.....	94
Şekil 11 Türkiye-KKTC-GKRY Hidrokarbon Ruhsat Sahaları.....	94
Şekil 12 Türkiye’nin Doğu Akdeniz’deki MEB ve Kıta Sahalığı sınırları: KKTC, Mısır ve Libya	95
Şekil 13 Türkiye-Libya Kıta Sahalığı ve MEB Sınırları.....	96

BİRİNCİ BÖLÜM

GİRİŞ

Enerji güvenliği, devletlerin toplumsal, siyasal, ekonomik ve askeri durumlarını açıklamakta kullanılan geniş çerçeveli bir kavrama karşılık gelmektedir. Enerji güvenliği kavramının tanımlanmasına yönelik birçok tanımlama mevcuttur ve her biri farklı paradigmlar üzerinden temellendirilmiştir. Uluslararası Enerji Ajansı'nın (IEA) 2001'de yaptığı enerji güvenliği tanımında, "güvenilir kaynaklardan, rasyonel maliyetlerle enerji ihtiyacını karşılayabilme yeteneği" (Karabulut, 2016: 34) olarak değerlendirilmiştir. Gawdat Bahgad ise enerji güvenliğini "güvenilir ve sürdürülebilir kaynaklara makul fiyatlarla ulaşabilmek" (Bahgad, 2006: 965) olarak ele almıştır.

Devletlerin dış politikalarını oluşturmalarında ve amaçlarını saptamalarında en önemli faktör enerji politikaları ve enerji kaynaklarıdır. Enerji talebinde etkili rol oynayan Sanayi devrimi ve sonrasındaki süreçler günümüze kadar enerjinin, bir çatışma ve tehdit unsuru olduğunu göstermektedir. Devletlerin stratejik enerji politikası oluşturması, dış siyasetleri ve diplomasisinde hedefleri belirlemede etkin bir role sahiptir. Enerji güvenliği, 1973 yılında yaşanan petrol krizi ile ortaya çıkarak, soğuk savaş sonrasında ise güvenlik sorunları daha önemli hale gelmiştir. Enerji politikalarında temel konular arasında yer alan enerji güvenliği konusu, 1970'li yıllarda başlayarak soğuk savaş sonrası yeni güvenlik algılarıyla şekillenmiştir. Petrol krizleri karşısında meydana gelen enerji fiyatlarındaki dalgalanmalar, enerjiye ulaşamama durumu, devletlerin enerji politika oluşumunda önemli etkenler haline gelerek üzerinde durulması gereken konular haline gelmiştir. Enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeler ve geçiş noktaları üzerinde egemenlik kurma politikaları küresel güçler bakımından enerjiye yönelik rekabet ortamını oluşturmaktadır. Böylece enerji kaynaklarına olan ihtiyacın artması nedeniyle bu kaynaklara sorun yaşamadan erişebilmek devletlerin hedefi olmuştur.

Soğuk savaş döneminden sonra güvenlik kavramında oluşan değişimler, enerji güvenliği tanımlanmasını daha geniş ve kapsamlı olarak değişime uğratmıştır. Uluslararası Enerji Ajansı araştırmalarına göre, mevcut olan enerji kullanımının önümüzdeki yıllarda yüzde elliden fazla bir oranla artacağı vurgulanmaktadır (IEA,2012). Küresel düzeyde enerji tüketiminde ve talebinde gerçekleşen artış durumu enerji güvenliği konusunun önemli hale gelmesine olanak sağlamıştır. 20.yüzyıldan itibaren enerji konusunda ki

gelişen durumlar, artan nüfusa paralel olarak artan enerji ihtiyacı durumunda devletler enerji güvenliği konusunu bütün güvenlik unsurlarının bir parçası haline getirmiştir.

Türkiye'nin enerji ihtiyacını karşılamasına çeşitlilik sağlayabilecek en büyük fırsat Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının varlığıdır. Bu kaynakların varlığı ile bölgenin önemi hem Türkiye açısından hem de diğer küresel güçler için daha anlamlı hale gelmiştir. Doğu Akdeniz bölgesinde deniz yetki alanları sorunu, çıkarılacak enerjinin transferi, jeopolitik konumu, siyasal ve ekonomik durumlarıyla Türkiye için güvenlik bağlamında önem arz etmektedir. Enerjinin keşfedilmesinden sonra bölge devletleri ve diğer devletlerin Doğu Akdeniz'e karşı hamleleri, politikaları enerjiye olan ihtiyacın önemini ortaya koymaktadır. Doğu Akdeniz Bölgesi, günümüzde keşfedilen enerji kaynaklarına paralel olarak enerji güvenliği politikaları bağlamında önemi artan bir coğrafi bölge olmuştur. Bölgede, keşfedilen enerji rezervlerinin dışında meydana gelen ayaklanmalar ve siyasi krizler sonucunda ulusal ve uluslararası güvenlik politikaları ışığında Doğu Akdeniz'e bölge devletlerin ve küresel güçlerin ilgisi artmıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de enerji politikasındaki temel hedefi ekonomik hak ve çıkarlarını korumaktır. Keşfedilen ve keşfedilmesi beklenen enerji rezervleri, enerjide dışa bağımlı olan Türkiye için önem taşımaktadır. Enerji kaynakları bakımından çeşitlilik oluşturacak bu bölge, Türkiye'nin enerji güvenliği politikasına katkı sunacaktır (Hodaloğulları,2016:751).

Doğu Akdeniz enerji kaynakları bakımından zenginliği küresel enerji bağlamında önemini arttırmıştır. Bölgede keşfedilen enerji rezervleri özellikle enerjide dışa bağımlı devletler için alternatif bir kaynak olması, bölgenin jeostratejik konumunu güçlendirmektedir. Enerji kaynaklarına yönelik yapılan araştırmalarda özellikle fosil kaynakların azalacağı (Kömür ve Enerji Raporu, 2010) söz konusu ve devletlerin bu enerji kaynaklarında yaşanacak olan olumsuz durumdan dolayı enerjinin temini konusunda zorluk yaşanacağı öngörüldüğünde Doğu Akdeniz bölgesi hayati bir önem taşımaktadır. Doğu Akdeniz konumu bakımından ve enerji ihtiyacını karşılamakta önemli hale gelmesi hem bölgesel hem de küresel güçler bakımından önem teşkil etmektedir.

Doğu Akdeniz'de zengin enerji rezervlerinin bulunması, yalnızca bölge devletlerin değil, aynı zamanda diğer küresel güçlerinde enerji güvenliği politikalarında önemli bir durum haline gelmiştir. Enerji güvenliği bakımından Doğu Akdeniz Bölgesi 2000'li yıllar sonra keşfedilen enerji kaynaklarından dolayı bölgesel ve küresel bakımdan ilgi duyulan

bir coğrafi alan olmuştur. Türkiye gibi enerji kaynaklarını ithal eden ülkelerde, enerji güvenliğinin çatışmalara neden olması ve tehdit unsuru oluşturması daha çok hissedilmektedir. Enerji kaynaklarının günümüze kadar olan değeri ve enerji güvenliğinin ülkeler için etkin rol olması Türkiye'nin de kıyısı olduğu Doğu Akdeniz'deki enerji rezervleri ve bu rezervlerin oluşturmuş olduğu durumların Türkiye bakımından enerji güvenliğine etkileri çalışmanın temelini oluşturmaktadır.

Bu çalışmada, Doğu Akdeniz bölgesinde keşfi yapılan enerji rezervleri ile birlikte Türkiye'nin bölgeye dair enerji güvenliği politikası araştırılmıştır. Enerji keşifleri ile bölge devletleri ve küresel aktörlerin ilgi ve odak noktası haline gelen Doğu Akdeniz'in güncel durumu aktararak, bölgede Türkiye'nin politikaları değerlendirilip bu değerlendirme üzerinden Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Türkiye'nin bölgeye ilişkin enerji güvenliği politikasına olan etkisi tartışılacaktır. Çalışmada Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerine yönelik bilgiler verilmiş ve deniz yetki alanları incelenerek Türkiye'nin Doğu Akdeniz politikası güvenlik perspektifi ile ele alınarak bölgeye dair çözüm önerileri sunulmuştur. Türkiye için önemli bir alan olan Doğu Akdeniz bölgesinin ve burada bulunan enerji kaynaklarının, sağlanmaya çalışılan enerji güvenliği politikaları bağlamında analiz edilmiştir. Türkiye'nin mevcut koşullardaki enerji görünümü belirlenerek, Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesindeki deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair hak taleplerinin, ulusal güvenlik ve enerji güvenliği boyutlarında inceleyebilmemiz için önemlidir. Araştırma sonucunda Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Türkiye enerji güvenliği politikasına hangi boyutta etkileri olduğu analiz edilmiştir.

Çalışmada kullanılan araştırma yöntemi ise, kavramsal ve kuramsal çerçevenin kaynak olarak kullanılmasıyla birlikte örnek olay incelemesi yapmaktır. Nitel araştırma verileri çerçevesinde oluşturulan araştırma yöntemi, çalışmanın konusu olan olayları detaylı bir şekilde incelemesi ve sebep sonuç ilişkisi kurması açısından birçok evrenin bir arada anlaşılması konusunda avantaj sağlamaktadır.

Beş bölümden oluşan çalışmanın ikinci bölümünde enerji güvenliği kavramı ve bu kavramı tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, değişimi uluslararası ilişkiler kuramlarının farklı boyutları ile açıklanmıştır. Bu bölümde kavramsal ve kuramsal çerçeve kapsamında gerçekleştirilen literatür taramalarına yer verilmektedir. Öncelikle enerji güvenliği konusu çerçevesinde yapılan tanımlamaların ne olduğu, hangi durumlarda ortaya çıktığı konusunda kuramsal çerçeve kapsamında açıklama ve tanımlamalar yapıldıktan sonra, tarihsel

gelişimde etki eden olaylara dikkat çekilmektedir.Çalışmalar doğrultusunda enerji güvenliği, mevcut enerjinin kaynağından çıkarılarak; üretimi, iletimi ve tüketimi faaliyetleri kapsamında, enerji arzı ve talebinin, yeterli miktarda ve kaliteli olarak, makul maliyet/fiyatlarla, kesintisiz ve çevreye duyarlı biçimde gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır.

Çalışmanın üçüncü bölümünde, Doğu Akdeniz’de bulunan rezervlerin bölge açısından stratejik önemiyle birlikte enerji güvenliğinin sağlanması bakımından analiz edilerek konuyla ilgili akademik yayımlar, resmi ve özel kurum raporları incelenerek ortaya koyulmaktadır. Çalışma kapsamında Doğu Akdeniz bölgesinin günümüze kadar sahip olduğu jeopolitik konum ve giderek artan önemi, gelişmeler doğrultusunda literatür araştırması yapılarak, keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin çıkarılması ve kullanılmasına bağlı olarak bölge devletleri arasında anlaşmazlık haline dönüşen deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusunun bölgede enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik etkileri ve bu kaynakların devletler nezdinde yarattığı ve yaratabileceği tehdit ve fırsatlar değerlendirilmektedir.

Çalışma dördüncü bölümünde ise; Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerji kaynaklarının, bölgedeki devletler arasında deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununun, Türkiye’nin bölgede sağlamaya çalıştığı enerji güvenliği politikalarına olan etkisi değerlendirilmektedir. Doğu Akdeniz’deki temel tartışmalar, enerji kaynaklarının bölgedeki deniz yetki alanlarının sınırlandırılması çerçevesinde paylaşımı ve bu kaynakların dünya pazarlarına hangi güzergâhlardan nasıl aktarılacağı üzerine yoğunlaştığı görülmektedir.

İKİNCİ BÖLÜM

KAVRAMSAL VE KURAMSAL ÇERÇEVE: ENERJİ GÜVENLİĞİ KAVRAMI VE TARİHSEL GELİŞİMİ

Bu bölümde öncelikle enerji güvenliği konusu ele alınmaktadır. Daha sonrasında enerji güvenliği üzerine teorik yaklaşımlara değinip, enerji güvenliğinin tarihsel gelişimi üzerinde durulmaktadır.

2.1. Enerji Güvenliği Nedir?

Enerji güvenliği kavramı; siyasi, ekonomik, teknolojik ve askeri, sosyal boyutları içeren oldukça geniş bir kavramsal çerçeve olarak ele alınmaktadır. Soğuk Savaş dönemi sonrasında meydana gelen yeni güvenlik risk ve tehditleri ile birlikte enerji güvenliği, uluslararası ilişkilerde ve küresel enerji piyasasında yaşanan değişimlere paralel biçimde devletlerin dış politika oluşturmalarında ve stratejileri arasında önemli bir konu olarak yer tutmaktadır (Şöhret, 2014:529), Enerji piyasalarına yön veren ve politikaların oluşumunda etkili olan unsur siyasi oluşumlardır. Diğer önemli unsurlardan olan ekonomik, askeri ve teknolojik durumlar her ne kadar etkili olsa da siyasi oluşumlar ve güçler küresel enerji piyasasının oluşumunda en önemli unsurdur. Böylece enerji güvenliği kavramı, enerji kaynakları ile birlikte siyasal, sosyal, ekonomik ve diğer tüm olguları içeren güvenlik konularını kapsamaktadır (Ateş ve Gökmen, 2013: 63).

Enerji güvenliğinin önemli bir konu olarak gündemde olmasındaki etkenler, ülkelerin her geçen gün enerjiye olan ihtiyaçlarının artması ve bu artış ile birlikte ülkelerin enerjiye olan bağımlılığı da artış göstermesiyle küresel enerji piyasalarında meydana gelen değişimler olarak gruplandırılabilir. Bu gruplandırma ile enerji güvenliği tanımı “öngörülebilir bir gelecek için ülkelerin, sanayilerin ve tüketicilerin ihtiyacı olan enerji kaynaklarına makul fiyatlarla ve kesintide en az riskle ulaşılabilirliğin devam etmesi durumu ve bu durumu sağlama yönünde yapılan politikalar” olarak açıklanmıştır (İpek, 2012: 226). Enerji güvenliği, 1970 yılında yaşanan petrol krizinden sonra ulusal ve uluslararası arenada tartışılan ana konu başlıklarından biri olmuştur. Enerji güvenliği kavramı çalışmalarında birçok farklı tanımlama karşımıza çıkmaktadır. Enerji güvenliğinde, enerjiye yönelik olan tanımlamada enerji kaynaklarının bulunması, enerjiye erişebilme ve kabul edilmesi yaklaşımı mevcuttur. Enerji güvenliğinde, güvenliğe yönelik olan tanımlama ise; enerjinin aranması, geliştirilmesi, transferi ve dağıtım kontrolleri

unsurlarına karşı herhangi bir saldırının karşısında korunması anlamında kullanılan yaklaşım söz konusudur (Özgen, 2017: 53).

Uluslararası Enerji Ajansı (IEA), enerji güvenliğini, enerji kaynaklarının uygun bir fiyata kesintisiz olarak kullanılabilirliği olarak değerlendirmektedir. Enerji güvenliğinin birçok yönü vardır: uzun vadeli enerji güvenliği, temel olarak ekonomik gelişmeler ve çevresel ihtiyaçlar doğrultusunda enerji tedariki için zamanında yapılan yatırımlarla ilgilendir. Diğer yandan, kısa vadeli enerji güvenliği ise, enerji sisteminin arz-talep dengesindeki ani değişikliklere anında tepki vermesine odaklanır (IEA, 2019).

Soğuk savaş sonrası yaşanan gelişmeler doğrultusunda enerji güvenliği kavramının kullanımı artmıştır. Enerji güvenliği üzerinde yapılan çalışmalar ve tanımlamalar, devletlerin enerji rezervlerine sahiplik durumları, devletlerin ekonomi alanındaki ilerleme düzeyi ve enerji kaynaklarına olan konumları gibi unsurlar enerji güvenliği tanımlamasını farklı yönlerden ele alındığını ve yorumlandığı çalışmalarda görülmektedir (Khatip, 2015: 112). Türkiye, sahip olduğu boğazların getirdiği avantajlar sayesinde büyük bir enerji pazarı olan Avrupa'ya coğrafi olarak yakın olması nedeniyle 'doğal bir köprü' görevi görmektedir. (Sevim, 2014: 611). Türkiye, enerji güvenliği için ve enerjinin diğer ülkelere transfer olabilmesi için enerji politikasının temel dinamiklerini geliştirmek durumundadır (Barysch, 2007: 2).

Enerji güvenliği, enerji kaynaklarının bölge güvenliğini ve bu kaynaklara ulaşılabilirliğin yanı sıra; süreklilik, makul fiyat, sürdürülebilirlik ve çevresel unsurların güvenliğini oluşturmaktadır. Enerjinin güvenilir ve kesinti yaşamadan küresel enerji piyasalarına dağıtılması, enerji güvenliği bakımından stratejik önem teşkil etmektedir (Çomak, Cerrah, 2014: 735). Enerji kaynaklarının kullanımında kömürden petrole doğru gelişen süreçte, enerji rezervlerine ulaşım konusunda yaşanabilecek her türlü riske karşılık devletler enerjiyi güvenlik konusunun bir parçası haline getirmişlerdir (Sevim, 2015: 21). Bu nedenle enerji güvenliğinin kavramsallaşma süreci, Lord Fisher ile Başkan Winston Churchill'in enerji kaynağı kullanımında kömürden petrole geçişe zemin hazırlama ve petrol için gemilerin kullanılması kararlarının alınması ile bu süreç başlamıştır (Çelikpala, 2014: 7-8).

Enerji güvenliğinin tanımı, enerjinin aktarıldığı bölgelerin siyasi, ekonomik ve toplumsal dinamiklerine göre değişiklik göstermektedir. Ülkelerin ulusal çıkar amaçlarının birbirinden farklılık göstermesi birçok enerji güvenliği tanımlamasının yapılmasına neden

olmuştur. Genel olarak enerji güvenliği erişebilirlik (accessibility), makul fiyat (affordability), bulunabilirlik (availability) ve süreklilik (sustainability) öğelerini kapsamaktadır (Kruyt, vd.,2009: 2167). Bu öğeler istenilen enerjinin var olması, enerji rezervlerine kolay ulaşma olanağı, fiyatların enerji piyasasına uygun olması ve enerjinin kesintisiz olarak gönderilmesi ulaşımları anlamına gelmektedir (Çelikpala, 2014: 85).

Enerji güvenliğinin ulusal güvenlik bağlamında önem kazanması, enerji politikalarının oluşum süreçlerinde güvenliğin ön planda olduğu politikaların oluşmasının da önemini arttırmıştır. Günümüzde enerji güvenliğinde yaşanan endişelerin artmasındaki en önemli sebep, 1973 yılında yaşanan petrol krizinde petrolün güç göstergesi niteliğinde silah olarak kullanılmasıdır. Petrolün bir silah olarak kullanılması fiyat durumundaki dengeleri bozarak yükselmesine neden olmuştur ve süreç küresel enerji piyasalarında durgunluğu beraberinde getirmiştir (Sevim, 2014: 22). Enerji güvenliğinde sadece bir ülkeye bağımlı hale gelmek dış politika oluşumunda ve güvenlik bağlamında ciddi sorunlara neden olabilecek bir durum teşkil etmektedir. Böylece Türkiye, enerji kullanım alanını çeşitlendirmeye ve enerji güvenlik politikalarını bu doğrultuda geliştirmesi öncelik haline gelmelidir (Pamir, 2015: 52).

Uluslararası Enerji Ajansı'nın yaptığı çalışmalar doğrultusunda, dünyada enerji tüketimi 2035 yılına gelindiğinde yaklaşık olarak %40 oranında bir artış olacağını vurgulamaktadır. Bu nedenle, enerji politikaları oluşturulurken, enerji güvenliğinin sağlanmasına büyük önem verilmelidir (IEA, 2010). 1973-1974 yılında yaşanan krizden sonra uygulanan petrol ambargosu, küresel ve ulusal enerji piyasalarında bir dönüm noktası oldu. Enerji kaynaklarında oluşan fiyat dalgalanmaları, dünya ekonomisinde dengelerin değişmesine neden olmuştur (Bahgat, 2011: 48).

Kısacası, ülkelerin enerjiye olan bağımlılıkları, enerji güvenliğinin öneminin artmasına neden olmuştur. 1973 yılında yaşanan ilk petrol krizi, enerji güvenliği konusunu ülkelerin enerji politikası oluştururken politikanın ana konusu haline getirmiştir. Yaşanan bu krizden sonra enerji güvenliği kavramı politikacılar ve analistler tarafından değişen etkileriyle birlikte tanımlamaya çalışmışlardır. Özetlemek gerekirse, küreselleşen petrol piyasası enerji güvenliğinde ülkelerin karşılıklı bağımlılığı zorunlu hale getirmiştir. Bir ülke ya da bir bölge enerji güvenliği durumuna kendi başına ulaşması zordur. Bu yüzden enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi ve enerjide karşılıklı iş birliklerin oluşması enerji güvenliğinde ana etkenlerdir. Sanayi bakımından gelişmiş büyük ülkeler, uzun yıllar

boyunca bağımlı olacakları üretici devletlerin güvenilirliğini artırmaya çalışmalıdır (Bahgat, 2006: 962).

Devletler enerji güvenliğinde temel politikalarını oluşturmak için gerçekleştirdikleri farklı stratejileri enerji güvenliği kavramının ülke güvenliğinin kapsamı içinde tanımlanmaktadır. Ulusal ve uluslararası enerji piyasasında enerji ile ilgili oluşan herhangi bir sorunu ulusal güvenlikte yaşanan bir sorun olarak değerlendirmektedirler. Enerji rezervlerin de oluşan eksiklik ya da sorun o devletin dış politikasındaki ilişkilerine de etki etmektedir. Bu yüzden enerji güvenliğinin devletler için belirleyici etkin bir rolü vardır (Flaherty ve Filho, 2013: 11).

Enerji güvenliği kavramı genel olarak çalışmalarda ve araştırmalarda kullanılmaktadır, fakat tanımlama ve yorumlama konusunda net bir tanım yoktur. Enerji güvenliği tanımlamasında farklı dönemlerde, farklı birçok kişi veya organlar tarafından çeşitli tanımlamalar mevcut olmuştur. Böylece enerji güvenliğinin net bir tanımlama yapılması konusunda bütün kurum ve kuruluşlarla bir kavramsallaştırma olmadığı görülmektedir. Fakat 1970 ve 1980’li dönemlerde gerçekleşen enerji krizleri, enerji güvenliği kavramında ortak bir bakış açısı geliştirerek enerji güvenliğini; “petrol ve diğer fosil yakıtlara güvenli, sorunsuz bir şekilde ulaşabilmek ve erişebilmek” olarak ortak bir tanımlama yapılmıştır. Petrol krizlerinden sonra doğalgaz gibi diğer enerji kaynaklarının da kullanılması var olan enerji güvenliği perspektifini genişleterek farklı unsurları da kavram içinde kullanılmasına olanak sağlamıştır. Dolayısıyla enerji güvenliği kavramı salt enerji kullanımı doğrultusunda ele almak kavramın açıklamasında eksik bir değerlendirmeye neden olmaktadır. Enerji güvenliği, sosyal, siyasal ve ekonomik alanlarda oluşan güvenlik unsurlarıyla bir bütün ele alınarak ve birbirini etkileyerek oluşan bir kavram bütünlüğüdür. Herhangi bir unsorda meydana gelen bir değişim diğer güvenlik durumunu etkilemektedir. Uluslararası Enerji Ajansı’nın (IEA) 2001 yılında enerji güvenlik kavramını açıkladığı tanımlamaya göre; “güvenilir kaynaklardan, rasyonel maliyetlerle enerji ihtiyacını karşılayabilme yeteneği” olarak açıklamışlardır (Hughes,2009: 2459).

Enerji güvenliği kavramsallaştırılmasında yapılan genel tanımlamalar kavramın genel hatlarını ortaya koymaktadır. Fakat bu tanımlamalar her ülke için aynı durumu teşkil etmemektedir. Her ülkenin güvenlik dinamikleri farklı olduğu için enerji güvenliği kavramı da bu yüzden farklı boyut ve unsurlarla ele alınmaktadır. Enerji güvenliği

tanımlamasında devletlerin ithal eden ya da ihraç eden ülke durumu, enerjiye olan bağımlılığının hangi oranda olduğu gibi soruların cevapları her ülkenin kendi olgularıyla ve perspektifiyle kavramı açıklamasına neden olmaktadır. Böylece enerji güvenliği kavramı bu çerçevede şekillenerek bakış açısına göre değişkenlik gösteren bir kavram olarak karşımıza çıkmaktadır (Mansson, vd.,2014: 73).

Enerji güvenliğine geniş bir çerçeveden bakıldığında kavramı şekillendiren temel faktörler vardır. Bu faktörler; enerjiye yeterli düzeyde erişebilme imkanı, enerjiyi alım gücünde makul fiyatların olması, enerji alımı durumu da çıkabilecek herhangi bir tehdit unsuru ya da risklerin en aza düşürülmesi, önemli geçiş noktalarının güvenli hale getirilmesi, enerji kaynaklarına yönelik kaynak çeşitlendirilmesinin yapılması, bağımlılığı azaltmak adına ülke içinde enerji verimliliğine yönelik çalışmaların yapılması ve her şeyden önemli kavramın çevre güvenliği ile birlikte düşünülüp öyle değerlendirme yapılması faktörleri oluşturan ana unsurlardır (Winrow, 2007: 219).

Ülkelerin toplumsal refahlarını arttırmada ve yaşam standartlarını iyileştirme açısından enerji ve enerji kaynaklarının çeşitliliği önemli bir etkiye sahiptir. Devletlerin enerji kaynaklarına sahip olabilme durumları ekonomik, endüstriyel ve teknolojik bütün unsurlara gelişiminde katkı sağlamaktadır. Ayrıca enerji kaynaklarının ülkeye kazandırmış olduğu gelişimin yanında stratejik konularda da önemli bir etken haline gelmiştir (Bauen, 2006: 157). Sanayi Devrimi ile ekonomik ve teknolojik alanda oluşan gelişmeler toplumların refah seviyesinde değişime ve bu olumlu yönde iyileşme gösteren durumun devam edebilmesi kesintisiz olarak enerji kaynaklarına ulaşabilme ve erişebilme ile mümkün olmuştur. Dolayısıyla devletler politikalarında güvenli bir şekilde enerji kaynaklarına erişim sağlamalarını iç güvenliğin de sağlaması bakımından rol oynamıştır. Tarihsel olarak bakıldığında devletler enerjiye güvenli bir biçimde erişim sağlamak ve korumak adına diğer devletlerin bu kaynaklara ulaşım sağlaması konusunda engelleme ya da kendi aralarında iş birliklerine başvurmuşlardır. Enerji kaynaklarının toplum ve ülke üzerindeki hayati etkisi ve etkin rolü bakımından “enerji güvenliği” kavramı da önem kazanarak ön plana çıkmıştır (Özkuş, 2010: 21).

Tarihsel olarak incelendiğinde enerji güvenliğine dair tartışmaların yeni bir olgu olmadığı gözlemlenmektedir. Birinci Dünya Savaşı’ndan önce Başkan Winston Churchill’in Alman donanmasına karşı İngiliz donanmasını küresel bir güç olmak ve hızlı kılabilmek adına kömür ile çalışan gemileri petrole dönüştürme kararı tarihi bir nitelik

taşıyarak uluslararası politikada enerji güvenliğinin ana konular içerisinde yer almasını sağlamıştır. Petrolü birincil kaynak kullanımı olarak devreye koyma kararı Ortadoğu gibi bu kaynakların çıktığı bölgelerde jeostratejik bir önem kazanmasına ve merkez haline gelmesine neden olmuştur. Bütün bunların ışığında gelişen güvenlik algısı boyut kazanarak küresel güçler tarafından güvenlik politikalarını ve stratejiye yönelik politikalarını ülke çıkarlarına göre değiştirmesini sağlamıştır. Böylece enerji güvenliği küresel olarak en önemli ve hassas sorunsal haline dönüşmüştür. Churchill'in petrol hamlesi ile birlikte enerji güvenliği, petrol çerçevesinde “çeşitlilik, yalnızca çeşitlilik” cümlesi ile günümüze kadar şekillenmiştir (Çelikpala, 2014: 79).

Günümüz enerji güvenliği kavramının temel faktörlerinin oluşumunda rol oynayan bu düşünce ve söylem 1970'li yıllarda yaşanan krizler ile birlikte kavramda petrol kaynağında gerçekleşen sorunlara odaklanıldığı görülmektedir. Enerji güvenliğinin boyut değiştirmesinde ki en büyük etken 1973 yılında yaşanan Petrol Krizi'dir. Küresel ekonomide gerçekleşen büyüme enerji kaynaklarına ve özellikle petrole olan ihtiyacın artmasını sağlamıştır. Küresel piyasada yaşanan bu gelişmeler petrolü üreten ülkelerin fiyat belirlemede ve birçok konuda ortak hareket etmek adına 1960 senesinde Petrol İhraç Eden Ülkeler Teşkilatı'nı (Organization of Petroleum Exporting Countries-OPEC)'i oluşturmuşlardır (Çelikpala, 2014: 80).

1970 ve 1980'li senelerinde meydana gelen enerji krizleri ve bunun bağlamında oluşan enerji güvenliği sorunsalı enerjiye bağımlı olan devletler ve küresel güçler için önemli sorunlar yaratmıştır. Üretimde oluşan yavaşlama üretimde durgunluğa neden olurken, sanayileşmiş toplumlarda ekonomilerde gerileme ve daralmasına yaşanmasına neden olmuştur. Enerji bakımından diğer ülkelere bağımlı olan devletlerde ciddi sorunlar baş göstererek işsizlik artış göstermiştir. Bunlara bağlı olarak ülkelerde ki enerji fiyatlarındaki artış toplumun refahının bozulmasına neden olmuştur (Bielecki, 2002: 236). Enerji güvenliği kavramı olarak ilk değerlendirildiğinde kaynak olarak sadece petrol ve kömürle sınırlandırılmıştır. Günümüz küresel enerji durumunda ise, doğalgaz başta olmak üzere diğer kaynaklarda önemli hale gelerek enerji güvenliği kapsamına ve alanına girerek daha geniş ve kapsamlı bir biçimde çeşitli yönleri ile değerlendirilmiştir (Cherp ve Jewell, 2011: 203).

Enerji güvenliğinin geniş ve farklı bir perspektiften değerlendirilmesinin nedeni sorun teşkil eden faktörlerin çeşitlilik göstermeye başlamasıdır. Günümüzde enerji

güvenliği anlam bakımından değerlendirildiğinde; taşıma yollarına karşı risklerin azaltılması ve engellenmesi, altyapılara yönelik olan terör saldırılarının önüne geçilmesi ve bütün bunlarla mücadele etmek enerji alanında yenilikler yapılması ve verimliliği yükseltmeye yönelik ekonomik, sosyal ve teknolojik çalışmalar bu kavram içinde yorumlanmaya çalışılmıştır (Yi-chong, 2006: 266).

Bütün bunların ışığında, aslında enerji güvenliğinin oluşumunda ortaya çıkan en önemli sorunsal, küresel olarak enerji tüketimi ve enerjiye duyulan ihtiyacın hızla artış göstermesidir. Nüfus sayısında gelişen artış, sanayileşmenin artması, şehirleşme yaşamında artış ve günümüz toplumsal refah standartlarının yüksek olması gibi sebepler enerjiye olan arz ve talebe olan artış da devam etmektedir. Bu durumlardan dolayı enerji alanında sorunların büyümesi kaçınılmaz oluyor (Asif ve Muneer, 2007: 1389).

30 yıl içerisinde hızla artan nüfus ve ekonomik büyüme doğrultusunda olan toplumsal refahın artmasından dolayı enerji ihtiyacının daha çok artacağı ve tüketimde ciddi oranda bir artış olacağı tahmin edilmektedir. Bu tahminler doğrultusunda enerjinin ve enerji kaynaklarının devletler için daha önemli bir hale gelmesi stratejik bir duruma dönüşmesine ve küresel çaplı olarak enerjide rekabetli bir ortamın oluşacağı ön görülmektedir. Enerjide rekabetin oluşma durumu dengelerin değişmesine ve iş birliklerinin yön değişmesini beraberinde getirecektir. Böylece yeni keşfedilen enerji kaynaklarına ilgi günümüzde daha fazla olmaktadır (Yueh, 2010: 216).

Uluslararası Enerji Ajansına göre enerji güvenliğinin birçok boyut ve unsuru vardır. Ekonomik alanda gelişmelerin ve çevresel olarak ihtiyaçların oluşumu bağlamında uzun vadeli olarak enerji güvenliği ile bağlantılıdır. Kısa vadeli olarak olan enerji güvenliğinde ise, farklı nedenlerden dolayı yaşanacak olan riskler ve tehditler durumunda oluşan değişimlere karşı alınan önlemleri ifade etmektedir. IEA enerji güvenliğinin oluşumu konusunda hassasiyet ve acil bir durum olmasına dikkat çekmiştir (Silinir, vd., 2012: 140).

2.2.Enerji Güvenliği Üzerine Teorik Yaklaşımlar

20.yüzyılda yaşanan petrol krizleri ve diğer krizlerden sonra öncelikli konu haline gelen ve önem kazanan enerji güvenliği, küresel politikada birincil konu olarak tartışılmaya başlanmıştır. Günümüze kadar boyut değiştiren enerji güvenliği kavramı disiplinler arası bir kavram olması nedeniyle Uluslararası İlişkiler disiplinin teorilerinde de açıklanmıştır. Enerji güvenliği kavramının net bir tanımının yapılmaması ve her ülke için

farklı açılardan değerlendirilmesi Uluslararası İlişkiler teorilerinde de bu kavramı genel olgularıyla açıklayabilen bir teori bulunmamaktadır.

2.2.1. Liberalizm ve Enerji Güvenliği

Liberalizm teorisi, 1. Dünya savaşı sonrası Uluslararası İlişkiler sisteminin başlıca kuramlarından biridir. Savaş sonrası liberal düşünce sistemi barışın kalıcı olarak nasıl sağlanacağı üzerine kurulmuştur (Yanık, 2015: 39).

Liberal kuramda uluslararası sistemin anarşi yapısına rağmen karşılıklı çıkarların iş birliği sayesinde sistemin kaos durumdan kurtulacağı argümanlarına dayanmaktadır. Bu teoriye göre, gücün kullanılmasının önüne geçebilecek kurum ve kuruluşların oluşması durumunda şiddet ve güç kullanma nedenlerinin de ortadan kalkacağı savunulmaktadır. Böylece devletler kendi aralarında ki sorunların çözümünde güç kullanmadan barışçıl yollar ile yapabilirler. 1. Dünya savaşı sonrası Uluslararası İlişkiler kuramı olarak barışı sağlamak ve tüm temellerini barışın korunmasına yönelik amaçlar doğrultusunda temellendirilmiştir. Hümanist anlayışı benimseyen liberal kuramın ilkelerinde uluslararası iş birliği ve çatışmaların önlenmesi esas amaçtır (Çomak ve Sancaktar, 2013: 70).

Birey unsurunu ve insan haklarını temel alan Liberal yaklaşım realizmin aksine barışçıl bir dünya düzenini desteklemektedir. Liberalizmin temel ilkeleri kamusal alanda devletin sınırlandırılması, hukukun üstün olduğu bir devlet anlayışı, iş birlikleri ve bireysel özgürlükler olarak açıklanabilir (Arı, 2013: 293). Liberalizm Uluslararası İlişkilerde başat aktör olarak devleti görmemektedir. Bu kurama göre uluslararası yapı, uluslararası örgütler, devlet, birey ve baskı gruplarından oluşan aktörlerden oluşmaktadır. Devletlerin karar ve davranışlarını etkileyen bu aktörler rasyoneldir. Liberalizm kuramında uluslararası yapı yalnızca güç ve çıkar olguları ile açıklanamamalıdır. Bir otoriteye bağlı olmayan bu yapının iş birliğine dayanan ve Uluslararası hukuk normları sayesinde düzenlenebilir (Henkin, 1995: 166).

Liberal yaklaşıma göre, devletlerin iş birliği yapmaları çıkarları veya egemenliklerinden vazgeçtiği demek değildir. Barışın sağlanmasında ve kaos ortamının düzelmesi için iş birliği yapılması zorunludur (Kegley, 1995: 142). Liberalizmde enerji güvenliğine daha çok ekonomik bağlamda yaklaşılmaktadır. Enerji kaynaklarında ön görülen azalma durumu üzerine bu sorunsalın aktörler arasında iş birliği yapılarak çözülebileceği savunulmaktadır. Bu yaklaşıma göre devletler arasında yaşanan savaş ve

krizlerin nedeni enerji kaynakları üzerinde kurmak istedikleri hegoman güç olarak görmektedirler. İş birliklerinin yapılması sonucunda bu sorunların aşılabileceğini ve bunların doğrultusunda karşılıklı bağımlılık oluşmaktadır. Karşılıklı bağımlılık oluştuğunda devletlerin, güvenliği sağlamak için savaş politikalarına ve güç mücadelelerine ihtiyaç duymayacaklarını savunmaktadırlar ('Energy security in International Relations Indians energy security', 2014).

Liberal yaklaşımda karşılıklı bağımlılık durumu Uluslararası İlişkilerde devletler ve diğer başat aktörler arasında oluşan etkileşim olarak açıklanmıştır. İki ya da daha fazla aktör arasında oluşan etkileşim de birçok unsurun göz önüne alınmasıyla karşılıklı bağımlılık oluşur. Bu bağımlılık da eşit bir durum söz konusu değildir (İpek, 2012: 231). Enerji güvenliğinin karşılıklı bağımlılık açısından değerlendirilmesinde, enerji güvenliğini sağlayan unsurlar arasında yalnızca devlet aktörü belirleyici olmamaktadır. Liberalizme göre devlet aktörü dışında bireyler, uluslararası örgütler ve baskı grupları da vardır. Liberal yaklaşımda iç politika ve dış politikanın birbirleriyle ilişkili olduğu kabul edilir. İç politika içerisinde farklı grupların enerjiye yönelik farklı çıkar ve bakış açılarının olması enerji güvenliğinin yalnızca güvenlik eksenli bir sorunsal olmadığını çevre, ekonomik ve sosyal güvenlik boyutlarıyla değerlendirilerek çok kapsamlı bir sorunsal olduğu kabul edilmektedir (Ateş, 2009: 15).

2.2.2. Neoliberalizm ve Enerji Güvenliği

Realizmin uluslararası yapının güç mücadelesi içerisinde olması durumunu ve anarşi düzenin abartıldığı üzerine eleştirmektedir. Neoliberal yaklaşım bir çatışma durumunun olduğunu kabul ederek bunun tüm sistemin düzeni olarak kabul etmemektedir (Keohane ve Nye, 1987: 725). Neoliberal yaklaşımda uluslararası sistemde devletlerin birçok alanda ve konuda beraber çalışarak karşılıklı kazanç sağlamak suretiyle çatışmaların oluşumunu önleyebilirler (Jervis, 1999: 45). Böylece anarşi düzende olan yapı iş birliği sayesinde düzenlenerek çatışmalar sınırlandırılabilir. Karşılıklı belirlenen amaçlara güç kullanmadan ulaşmak mümkün olabilir.

Neoliberalizmde uluslararası yapıda sistemi oluşturan aktörler arasında iş birliğin odaklanılmıştır. Uluslararası yapının oluşumunda devletlerin kararları ve değerleri çerçevesinde güvenliği oluşturmak neoliberalizmin enerji güvenliği perspektifini oluşturmaktadır (Dannreuther, 2010: 5-6). Devletlerin iş birliği halinde hareket etmeleri doğrultusunda istenilen güvenlik ortamı oluşabilir. Bu yaklaşıma göre, güvenliği

sağlamada sermayenin güvenliğine odaklanılarak yeni pazar arayışları ve kaynaklara ucuz yollar ile erişilmesinin güvenlik açısından önemli bir etken olarak değerlendirilir. Böylece güvenlik sorunsalı olan alanlarda özelleştirme çalışmalarının yapılması bu teori bakımından savunulmaktadır (Birdiqli, 2009: 50).

2.2.3.Realizm ve Enerji Güvenliği

İdealizm fikrinin birinci dünya savaşından sonra zayıf kalması yeni savaşların oluşumunu engelleyememesi realizm dũřncesinin çıkmasına neden olmuştur. Realizm fikri aslında Uluslararası İlişkiler disiplininde yer alan en eski ve önde gelen paradigma olarak kabul edilir (Legro ve Moravcsik, 2014: 505). Realizm fikrinin temel argũmanlarında sistemin merkezinde olan devletin amacı anarşik olan dũzene göre çıkarlarını amaçlarına uygun korumaktır. Realizme göre gũ, gũvenliđi sağlamada en önemli olgudur. Realistler Uluslararası İlişkileri, devletlerin kendi arasında bir gũ mũcadelesi yaşadığına ve oluşan bu mũcadele sonucunda gũ dengesinin oluşması ile açıklamaktadırlar. Anarşik ve dũzensiz olan bir sistemin yapısı, birincil aktör olan devletlerin davranış ve kararlarını etkilemede önemli rol oynamaktadır (Arı, 2010: 164).

Realist yaklaşıma göre, ulusların gũ ve çıkarlarının en önemli unsurları, enerji başat unsur olmak üzere yer altı ve yer stũ doğal kaynaklara sahip olmak ile beraber erişim sağlamak ve kontrolũ kendisinde olmasındır. Enerji rezervlerinin azalacağı olgusu v enerjiye erişim konusunda yaşanan gũvensizlikler, devletlerin enerji kaynağına ulaşımı ve kontrolũnũ sağlamasında bir rekabet ortamı yaratacağı ve çatışmaların olacağı belirtilmektedir (Dannreuther, 2010: 3). Realizme göre önemli bir rol oynayan enerji, enerji kaynağına sahip olan ve kontrolũnũ sağlayan ülke için bir gũ kaynağı olarak değerlendirilmektedir. Enerji rezervlerine sahip olamayanlar ve kontrolũnũ sağlayamayan ülkelerde başka ülkelere bağımlı hale gelip zayıflık göstermektedirler. Uluslar enerji ve enerji kaynaklarını gũ mũcadelesinde önemli bir etken olarak grũp kontrolũ sağlamalıdırlar. Böylece realizme göre, bu kontrolũn sağlanması başka devletlere bağımlı olmanın nũne geçerek kũresel enerji piyasalarına yn vermeyi amaçlar. Dolayısıyla enerjinin bir gũvenlik sorunu olduğu ortaya çıkararak enerjinin gũvenliđi sağlanmaktadır (Hancock, vd., 2014: 207).

Enerji gũvenliđinin sağlamsında devletler bu soruna öncelik tanıyarak kendi amaç ve istekleri doğrultusunda siyasal gũ ve çıkarlar elde etmektedirler. Enerji rezervinde ithalat ve ihracat yapan devletler arasında oluşan ilişkiler bağlamında realizmin siyasal

sistemde güç mücadelesi etrafında enerji rezervinin kontrolünde rekabet ve çatışmaları oluşturmaktadır. Böylece realist paradigmanın desteklemiş olduğu devletlerin güç ve çıkar amaçları enerji güvenliğinde yapılan politikalarda da görülmektedir. Realizm perspektifinde enerji güvenliği, güç ve güvenlik bağlamında değerlendirildiğinde asimetrik bağımlılık görülmektedir (Dışkaya, 2017: 133). Asimetrik bağımlılık da enerji kaynağına bağımlı olan devlet, bu kaynağı ihraç eden devlet karşısında zayıf durumdadır ve onun yönlendirmelerine göre hareket etmektedir.

Realizm fikrinin öncülerinden olan H.Morgenthau'ya göre, bir devletin uluslararası sistemde güçlü olabilmesi önemli bir etkidir. Coğrafyanın, askeri durumun, doğal kaynakları vb. Unsurların gücü niteleyen olgular olarak belirlemiştir. Ayrıca gücü belirleyen en etkili unsurun doğal kaynaklar olduğunu belirtmiştir. Savaşların oluşum nedenlerini ve sonrasında enerjiye olan vurguyu ele almıştır (Morgenthau, 1985: 127). Realist yaklaşıma göre enerji güvenliği, en başat aktör olan devlet tarafından sağlanmalıdır. Devletin dışında başka aktörlere yer verilmeyen bu yaklaşımda devlet her şeyin üzerinde mutlak güç sağlamalıdır ('Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Teorileri Bölgesel Güvenlik Bağlamında ASEAN Deneyimi Analizi',2011).

Realizm, uluslararası sistem içerisinde devletlerin anarşi yapıda olan düzende çıkarlarını menfaatlerinin ve güç mücadelesinin olduğu bir perspektiftir. Anarşik olan sistemde devletler rekabetçi olmak zorundadır (Kegley ve Charles, 2006: 28). Morgenthau silahlı bir gücün oluşu devletler için gücü nitelendiren en önemli etken olduğunu nitelendirmiştir. Bu silahlı gücün sadece askeri gücü temsil etmediği diğer olgularında gücü oluşturduğunu açıklamıştır (Morgenthau, 1978 :4). Realist bakışa göre enerji güvenliği devletin güvenlik konularının parçası olup güç mücadelesinde önemli bir yer tutarak ulusal güvenliğin sağlanmasında etkilidir. Realistlere göre devletler gücü korumak adına enerji güvenliğini sağlayarak olası rekabet tehditlere karşı korumalıdır. Çünkü anarşik yapıda olan sistemde sınırlı olan enerji kaynakları çatışma ortamını yaratmaktadır (Snyder, 2004: 55).

Realistler enerji güvenliğini açıklarken enerji kaynaklarında oluşacak olan azalmanın bir kaos ve çatışma ortamını beraberinde getireceğini söylemektedirler. Devletlerin kendi çıkarlarını her durumda korumaya yönelik davrandıklarını belirtmektedirler. Dolayısıyla realistler enerjiyi küresel siyasetin bir parçası olarak görüp ulusal çıkarların korunduğu legal bir siyasal araç olarak görmektedirler (Luft ve Korin,

2009: 340). Kısacası realizm perspektifinde enerji güvenliği, uluslararası sistem içerisinde başat aktör olan devlet tarafından sağlanarak, ulusal ulusal güvenliğin oluşmasında temel faktör olarak görülmektedir. Enerji güvenliğinin yalnızca ekonomik bağlamda olmadığı, siyasi olarak da güç ve çıkar doğrultusunda ulusal güvenliği koruyan bir faktör olarak değerlendirilmektedir.

2.2.4. Neorealizm ve Enerji Güvenliği

1973 yılında yaşanan petrol krizinin enerji güvenliğine etkisiyle birlikte realizm yaklaşımında da sorgulanmalar oluşmuştur. Petrolün bir silah olarak kullanılmasının ardından sorgulanan realizm Neorealizm yaklaşımının oluşmasına zemin hazırlamıştır. Kenneth Waltz'un 1979 senesinde yazmış olduğu 'Theory of International Politics' adlı eseri Neorealizm teorisinin temellerini oluşturmuştur (Donnelly, 2000: 16).

Neorealizm teorisi, uluslararası sistemin yapısı, güç unsurlarının ve güvenlik unsurların çıkar ilişkisine dayalı olan faktörlere realizmden farklı bakış açısı ile ele almaktadır (Yılmaz ve Kalkan, 2017: 177). Neorealizm, klasik realizmin ön planda tutmadığı ekonomik olguların önemli olduğu vurgusu yapmıştır. Böylece Neorealizm yaklaşımında uluslar ekonomik ve teknolojik olguları da önemli faktörler olarak görüp güç kapasitesinin oluşumunda etkili olduğunu savunmaktadırlar (Şener, 2013: 35-39). K.Waltz ,hiyerarşik bir yapıya sahip olmayan Uluslararası İlişkiler sisteminde otoritenin olmadığını devletlerin bu düzen içerisinde kendi otoritelerini korumak ve çıkarları için hareket etmektedirler. Bu durum güvenlik sorununun olduğu bir anarşi ortamının doğmasına neden olmaktadır. Böylece anarşi düzen içerisinde olan yapıda devletlerin birincil politikaları güvenlik üzerine olan politikalar olmaktadır (Arı, 2008: 21).

Neorealizm teorisinde güç unsurunun Uluslararası İlişkiler sistemi içerisinde en etkili faktör olarak değerlendirilmektedir (Düzgün,2020:269). Neorealist teoriye göre enerji güvenliğini devletler kendi çıkarları doğrultusunda sağlamaktadırlar. Enerji politikalarının oluşumunda ve karar süreçlerinde ulusal çıkar önemli etkindir. Enerjinin ithalatı ve ihracatında güvencenin sağlanması oluşan rekabet ortamı içerisinde önem arz etmektedir (Luft ve Korin, 2009: 342). Neorealist yaklaşıma göre, devletler her ne kadar iş birliği yapıyor olsa da her zaman kendi çıkarları doğrultusunda adımlar atmaktadırlar. Böylece ulusal güvenliğin önceliğine önem vermektedirler (İşyar, 2009: 18).

Özetle Neorealizm teoride gücün sadece askeri alanda olmadığı ekonomik gücün de ulusal çıkar için önemli olduğu vurgulanmaktadır. Bu yaklaşımı göre enerji kaynaklarını ellerinde bulunduran devletler diğer devletlere göre güçlü durumdadır. Enerjiye sahip olan devlet diğer ulusları kendisine bağımlı kılarak enerjiyi bir silah olarak kullanabilmektedirler. Böylece enerji güvenliği devletlerin güvenlik politikalarının ve ulusal çıkarın bir parçası olarak görüldüğü için iş birliklerini zorlaştırmaktadır. Enerji güvenliğinin sağlanmasında oluşan rekabet durumu, devletlerin diğer konular üzerindeki iş birliklerinin önüne de geçebilir (Quemada vd., 2012: 88). Realizm teorisi ve Neorealizm yaklaşımlarında güvenliği sağlayan faktörler gücün oluşturulması ve ulusal çıkarın korunmasından oluşmaktadır.

2.2.5. Eleştirel Teori ve Enerji Güvenliği

Uluslararası İlişkiler teorileri arasında eleştirel teorinin temelleri, Max Horkheimer'in 1937 yılında yazmış olduğu 'Geleneksel ve Eleştirel Teori'adlı yazısında sonra oluşmuştur. Sosyal bilimlerde verili olarak kabul edilen olguların eleştirisi vardır. Soğuk savaş döneminin bitmesine yönelik fikirler üretmeyen Realizm ve İdealizm gibi kuramların yerini eleştirel kuram almıştır (Gözen, 2021: 110). Eleştirel kuramın temel amacı sosyal ve siyasal yapıların, kimliklerin ve uluslararası sistemi oluşturan aktörlerin davranışlarının üzerine nasıl etki ettiğini ve bu aktörlerin sosyal yapıyı değişimlerdeki etkileri tespit etmektir. Eleştirel teorinin önemli isimlerinden olan R.Cox'a göre, devletlerin maddi kaynakları, karar ve fikirleri ile kuramları birbirleriyle etkileşim halindedirler. Bu yaklaşımın analizinde sınıf mücadelesine ve üretim biçimine dayanan sosyolojik analizler doğrultusunda değerlendirilir (Yalvaç, 2015: 229).

Eleştirel kurama göre enerji güvenliği, kapitalist olan üretim biçimlerinin içerisinde oluşmaktadır. Dış politikanın oluşum sürecinde enerji üretim süreçleri, bu üretimi oluşturan bilginin üretimi ve tekrar yenilenerek üretilmesi, yerel kurum ve kuruluşların, toplumsal dinamiklerin bütün bu analiz süreçleri içerisinde değerlendirilmesi savunulur. Toplumsal gücün oluşumunu belirleyen olgu enerji pazarları ve bu enerjinin üretimindeki dinamiklerdir. Enerji güvenliğinde sosyal aktörlerin nasıl ve ne ölçüde etki edebileceği analiz edilmektedir. Devlet ve diğer aktörlerin karar ve davranışlarda küresel enerji piyasasının ve enerjinin üretim durumu şekillendirmektedir. Enerjiyi ithal eden ve ihraç eden ülkelerin enerji üretim durumlarında sınıf bilinci ve çıkarlar farklılık oluşturmaktadır. Böylece sosyal yapıların enerji güvenliğine olan etkisi dış politikayı etkilemesi ile tarihsel

olarak açıklanmaktadır (Şöhret, 2014: 544). Eleştirel teoride enerji güvenliğinin analizi uluslararası sistemdeki yapıların birbirleri ile olan ilişkileri ve karar mekanizmalarında oluşan değişimlerin üretime nasıl etki ettiği tespit edilerek enerji güvenliği analizi yapılabilmektedir (Mitchell, 2011).

2.2.6. İnşacı Yaklaşım ve Enerji Güvenliği

İnşacı yaklaşım 20.yüzyılda ortaya çıkarak Uluslararası İlişkiler yaklaşımları içerisinde yer almıştır. İnşacı yaklaşımda, realizm ve idealizm kuramlarının uluslararası yapı üzerinde vurguladıkları gücün yanında kimlik, fikirler ve normları da yapı içerisinde vurgulamaktadırlar. İnşacılar, diğer kuramlardan farklı olarak uluslararası siyaseti, sadece soyut değerler ile açıklanmasının imkânsız olduğunu söylemektedirler (Demirtaş, 2014: 155). Wendt inşacılığı, 1994 yılında yazmış olduğu “Collective Identity Formation and International State” makalesinde, uluslararası sistem içerisinde yapısal bir teori olarak değerlendirmektedir. Devleti temel aktör olarak gören diğer kuramların sistemde meydana gelen yapısal değişimleri açıklayamadıklarını söyleyerek realizm ve diğer kuramları eleştirmektedir. Uluslararası siyaseti maddeciliğe dayandıran Wendt, değişim ve yeniden üretim konularında olan durumun ise maddi unsurlar ile değil özneler arası dinamiklerin etkileşimi ile açıklamaktadır. Özneler arası olarak açıklanan devlet sisteminin kimlik ve çıkar durumları dışsal verilere dayalı olmayıp tamamıyla sosyal yapılar üzerinden oluşarak inşa edilmişlerdir. Böylece devletin çıkar ve kimliklerinin inşa edildiğini savunmaktadır (Wendt, 1994: 386).

İnşacı yaklaşımda, devletlerin kimlikleri ve çıkarlarının yanı sıra sistemi oluşturan diğer aktörler olan ulus ötesi kurum ve kuruluşlar ve uluslararası örgütleri de ele almaktadırlar. Uluslararası sistemin sosyal bir yapı düzeni içerisinde olduğunu savunan inşacı yaklaşım bu yapının içerisinde normların ve uluslararası hukukun kurallarını da kapsamaktadır. Uluslararası sistemde ilişkiler ve olaylar verili olmadığı için inşa edilmektedirler (Yesevi, 2021: 56) Sosyal bir yapı olarak inşa edilen uluslararası ilişkiler içerisinde yer alan anarşi, güç, güvenlik, iş birliği ve egemenlik gibi kavramlar sosyal inşa sürecinde oluşarak sosyal olgular olarak sorgulanmaktadır. Uluslararası ilişkiler sistem içerisinde sosyal yapı ve tarihsel bakımdan farklı durumlarda oluşabilmektedir. Böylelikle değişmez bir yapı söz konusu değildir. İnşacı yaklaşımda yaşanan değişimler sosyal olgular kapsamında kültürel ve diğer boyutlar ile açıklanmaktadır. Özneler arası veriler ile açıklanan devlet ilişkilerinde kolektif bilinç ve ortak değerler ile özneler arası olgulara

önem verilir. Toplumsal ve kültürel olguların oluşumunda ortak fikirler oluşturularak, sistemi oluşturan aktörlerin kimlik ve çıkar ilişkileri bu bağlamda inşa edilmektedir (Yesevi,2021:56).

Sosyal inşacılığı iki aşama olarak tanımlayan Wendt ,toplumsal yapıların maddi güçlerin aksine ortak fikir ve düşünceler etrafında oluştuğu üzerinde durmaktadır. Uluslararası siyasetin temel dayanağının sosyal yapıları olduğunu ifade eden Wendt yapıyı oluşturan aktörlerin kimlik ve çıkarları da ortak fikir etrafında inşa edilmiştir. Sosyal temellere dayanan uluslararası politika, kimlik ve çıkar olgularına da biçimlendirmektedir. Devletler ve diğer aktörler sistem içerisinde karşılıklı olarak etkileşim halindedirler (Wendt, 1994:390). İnşacı yaklaşım, devletleri ve uluslararası ilişkileri, yapı içerisinde sosyal bir varlık olarak tanımlar (Ertem, 2012: 181).

Devletlerin kimlik ve çıkarlarını belirleyen en önemli etken ortak düşünce ve normlardır. Böylece devletlerin çıkarları, sistem içerisindeki yapıların sosyal kimliklerine göre oluşmaktadır. Devletlerin çıkarlarını belirleyen normlar, devletin davranışlarına da yön vermektedir. Dolayısıyla normlarda oluşan değişim, davranış biçimlerinde de değişime neden olmaktadır (Karacasulu ve Uzgören, 2007: 3). İnşacı yaklaşıma göre, güç unsurları ve ulusal güvenlik algısının oluşumunda devletlerin kimlikleri önemli bir etkidir. Kimlikler devletlerin birbirleri ile olan çatışma ve uzlaşma süreçlerinde esas olgu olarak görülmektedir ve böylece karşılıklı güven ilişkilerini de biçimlendirmektedir. Devletlerin diğer bir devleti tehdit unsuru olarak görmesi veya dost olarak değerlendirmesi kendi oluşturmuş olduğu kimlik bağlamında öteki algısına dayanmaktadır. Devletlerin diğer devletleri nasıl gördükleri kendi kimlik tanımlaması ve öteki tanımlamasıyla bağlantılıdır (Sandıklı ve Emeklier, 2012: 85). Devletler, kendi tanımladıkları kimlik ve öteki algısı doğrultusunda ulusal güvenliklerini, ‘bireysel güvenlik’ ya da ‘hepimiz birimiz, birimiz hepimiz’ mantığı ile oluşmaktadır. Böylece devletler güvenliklerini oluştururken tanımladıkları kimlik çerçevesinde stratejilerini oluştururlar (Wendt, 1999: 205).

İNşacı yaklaşımda kimlik vurgusunun ön planda olması enerji politikalarının oluşumunda da belirleyici roledir. İnşacı yaklaşıma göre enerji güvenliği, devletlerin değişim gösteren kimliklerinden dolayı enerjinin önemli bir maddi unsur olmasına neden olmuştur. Devletlerin enerjiye yüklediği anlamı inşacılar, insanların nesnelere vermiş olduğu anlam ve bu anlam doğrultusunda hareket ederek kimliksel bir çerçeve oluşturmaktadırlar (Guzzini, 2013: 5). Böylece devletlerin enerjiyi kimliksel bir çerçevede

tanımlamaları, enerjiyi vazgeçilmez bir olgu olarak algılanmasına ve önemli bir unsur olmasına neden olmuştur. İnşacı yaklaşım enerji güvenliğini bir devletten başka bir devlete göre değişiklik gösterdiğini savunmaktadır. Sosyal katmanlarda oluşan enerji açığı durumunun ve bu açığa göre uygulanan politikanın enerji güvenliği çizelgesinin oluşmasını sağlamaktadır. Böylece enerji üreticisi olan devlet ile tüketici durumunda olan devletin enerji güvenliği politikaları değişiklik göstermektedir. İnşacılar enerji güvenliğinin sağlanmasına da çevrenin korunmasına yönelik unsurların üzerinde de durmaktadır. Enerji üretiminde zararların en aza indirilmesi ve buna yönelik yöntemlerin uygulanması enerji güvenliğini sağlanması olarak vurgulanmaktadır (Dhaka, 2015: 60).

Sonuç olarak; İnşacı yaklaşıma göre Liberalizm ve Realizm kuramlarının aksine enerjiyi önemli kılan unsurların üzerinde durmaktadır. Enerjiye devletlerin bir kimlik oluşturması onun önemli bir biçim olarak algılanmasına neden olduğu savunulmaktadır. İnşacı yaklaşım, enerji güvenliğini sağlamada değişen kimlik faktörünün olduğunun ve bir devletten başka bir devlete değişiklik gösteren bir olgu olarak değerlendirilmektedir.

2.3. Enerji Güvenliğinin Tarihsel Gelişimi

Enerji güvenliği sorunsalının 21. yüzyılda güvenlik konuları içerisinde önemli bir yerde bulunmasının nedeni tarihsel süreçte gelişen birçok olayın sonucudur. Fakat yaşanan birkaç olay enerji güvenliği kavramını ülkelerin sadece iç meselesi sorunu haline değil aynı zamanda küresel ve bölgesel bir sorun olmasına neden olarak günümüzde enerji güvenliği kavramının evrensel bir boyutta ele alınmasını sağlamıştır. Soğuk Savaş ve Sovyetler Birliği'nin dağılmasından sonra enerji güvenliği, enerji açısından fakir ülkeler de dahil olmak üzere enerji zengini dış politika önceliğine dönüşmüştür. 2000'li yılları izleyen dönem, enerji zengini ülkelerin dış politikalarında yeni bir enerji dönüşümüne gidilmiştir. Enerjinin önemi enerji güvenliği sorunsalını gündeme getirerek devletlerin ulusal güvenliğinin ayrılmaz bir parçası haline getirdi.

Devletlerin enerji güvenliği konusunda oluşturdukları politikalar iç işleri ve dış ilişkilere olan etkisinden enerji kaynaklarını kullanma ekonomik, sosyal, siyasal olarak etkilemektedir. Enerji kaynaklarına duyulan ihtiyaç ya da tüketim hiçbir yüzyılda aynı değildir, her dönem farklılıklar göstermiştir. Enerji kullanımı önceleri daha endüstriyel ve askeri alanlarda ihtiyaç halinde iken, günümüzde enerji başka bir boyut haline gelerek ülkelerin en önemli ihtiyacı haline gelmiştir. Enerjide tüketimin fazla olması ve giderek artan ihtiyaç, enerji politika oluşumunda çok fonksiyonlu bir çalışmanın yapılmasını

gerektirmektedir. Enerji dünyada sürdürülebilir kalkınmada ana faktörlerden biridir. Ülkelerin enerji kullanımı ve enerji kaynaklarına sahip olma durumları gelişme bakımından önemli bir unsurdur. Sanayi devriminden sonra enerji kaynaklarını elde etmek ve bu doğrultuda hareket etmek devletlerin temel amacı haline gelmiştir. Çeşitli bir enerji kaynağı oluşturmak ülke ekonomisine büyük katkı sağlamaktadır. Enerji kaynağından yoksun olmak, enerji zengini olan ülkelere bağımlı hale getirmektedir (Gurbanov, 2015).

Enerji güvenliğinin tarihsel olarak gelişiminde birçok neden vardır. Enerji kaynaklarının yüzyıllardır medeniyetlerin önemli unsuru olması beraberinde gelişmeleri ve değişimleri de getirmiştir. Enerji güvenliği kavramının her ne kadar 1973 petrol krizinden sonra kavramsal olarak şekillenmesine ve sistemsal olarak zeminini oluşturmuşsa da bu kavram tarihsel olarak birçok olgu ve olaya dayanmaktadır.1. ve 2. dünya savaşları, körfez savaşları ve bu gibi ağır bedellerin ödendiği savaşlarda enerji güvenliği kavramı önemli bir rol oynamıştır (Cenk, 2012: 4379).

Enerji kaynakları yüzünden yaşanan krizler ve savaşlara baktığımızda enerji tüketim ihtiyacını en temelden etkileyen olay 18.yüzyılda yaşanan Sanayi Devrimidir. Tarıma dayanan bir ekonomiden makinaya ve bunların oluşumunda yer alan enerji kaynaklarına önem bu süreçten sonra artmıştır. Bu yüzyıldan günümüze kadar enerji rezervlerine yönelik sahiplenme için çeşitli mücadeleler verilmiştir. Enerji için verilen bu mücadele politikalarında değişimine neden olmuştur (Şöhret, 2015: 28).

Sanayi devriminin, enerji güvenliği kavramının tarihsel süreç içerisinde ilerlemesinde etkili bir rolü bulunmaktadır. Enerji kaynakları toplumsal, siyasal gibi birçok alanda oluşan gelişmelerde etkili olmuştur. Böylece enerji ihtiyacı artarak temini zorunlu hale gelmiştir. Enerjinin teminini konusunda devletler bu konuyu iç güvenlik ve dış politikada bir unsur haline getirmişlerdir (Karabulut, 2016: 35). Enerji krizinde yaşanan savaşlar ve buna bağlı olarak gelişen değişimler enerjiyi güvenlik sorununa çevirerek ulusal bir sorun haline getirmiştir. Enerji güvenliği kavramında deneyimlenen olaylar doğrultusunda kavrama sürekli yeni öğelerin, bakış açılarının eklenmesi, kavramın çeşitli yönlerden ele alınmasına ve tarihsel bir araştırmanın yapılmasını gerektirmektedir.

Güç mücadelesinin yaşandığı 20.yüzyılda enerji güvenliği kavram olarak askeri güvenliğin içerisinde bir unsur olarak ele alınmıştır. Winston Churchill'in 20.yüzyıl başlarında İngiltere'nin Alman donanmasından daha güçlü ve bölgede hakimiyeti sağlamak amacıyla kömürün kullanıldığı savaş gemilerinde kömür yerine petrol ile çalışan

savaş gemilerini kullanması enerji güvenliği açısından uluslararası politikada tarihi bir karar niteliğindedir (Yergin, 2006: 69).

Böylece 1.ve 2. dünya savaşları sırasında çatışma halinde olan devletler enerji kaynaklarına olan ihtiyaçlarını karşılamak için geliştirdikleri politikalar ve buna yönelik atılan adımlar enerji güvenliği sorunsalını önemli bir algı oluşmasını sağlayarak gündemin bir parçası haline getirmiştir. Churchill'in bu tarihi kararından sonra enerji kaynağı bakımından engin olan bölgeler uluslararası jeopolitik durumlarda bölgesel bir önem kazanmıştır. Bu bölgeler küresel güçler tarafından odak haline gelerek güvenlik algısına yeni bir bakış açıcı ve devletlerin çıkar politikalarında en önemli faktörler olmasına neden oldu. Küresel mücadelede ulusal güvenliği sağlamak, petrol olmak üzere diğer hidrokarbon kaynakları etrafında şekillenmeye başlanmıştır. Churchill'in enerji kaynağında çeşitlilik vurgusu enerji güvenliğini şekillendirmiştir (Çelikkpala, 2014: 81). 1950'li yılların başlarından itibaren enerji kaynaklarını ellerinde bulunduran bazı ülkeler petrol şirketlerini millileştirmeye yönelik adımlar atmışlardır. Böylece petrol gelirleri bölge ekonomisinin lehine olmuştur. Petrolde yaşanan millileştirme adımları diğer yıllarda da hızlı bir şekilde uygulanmıştır. Bu yıllarda gelişen tüm bu uygulamalar uluslararası politikalarda da gelişmelere yol açmıştır.

Petrol kaynaklarını ellerinde bulunduran ve üretici olan ülkeler petrol fiyatlarının belirlenmesinde ortak karar ve politikaların yapılması petrolün enerji pazarında istikrarlı bir şekilde hakimiyetini sağlayarak temel amaç çerçevesinde bir arada hareket edilerek 1960 senesinde OPEC kurulmuştur. Bu teşkilat petrol fiyatlarında dalgalanmaların önüne geçmek ve petrol arz güvenliğini sağlamak amacı ile kurulmuştur. Enerji güvenliğinin ivme kazanmasında OPEC'in kurulmasının önemli etkisi olmuştur. Enerji güvenliğinin 1. ve 2. dünya savaşlarından sonra uluslararası sistemde gündem haline gelmiştir.1970'li yıllarda yaşanan petrol krizi enerji güvenliği algısını modern anlamda temellendirmiş ve oluşturmuştur.1973 Petrol krizinde petrolün arzında gerçekleşen olumsuz durumlar günümü enerji güvenliği kavramını şekillendirmiştir. Petrol krizinde yaşanan ambargo fiyatlarda artış göstermesi ve arzda oluşan azalma küresel enerji piyasasında büyük krize neden olmuştur. Bu krizler doğrultusunda petrolün ilk defa silah olarak kullanılmaya başlanması güvenlik açısından önemli gelişmelerden biri olmuştur. Böylece enerji güvenliği küresel çaplı bir güvenlik sorunsalının önemli bir parçası haline gelmiştir (Çelikkpala, 2014: 83).

Küresel enerji piyasalarında krizlerden dolayı yaşanan aksaklık ve durgunluk büyük bir güvenlik problemini ortaya çıkarmıştır.1973 petrol krizinin aynısının yaşanmaması için gelişmiş batılı ülkeler bu ambargolara karşı ulusal güvenliklerini sağlamak maksadıyla IEA'yı kurmuşlardır. Bu ülkeler kendi güvenliklerini sağlamak için iş birliği yaparak petrolün bir silah olarak kullanılmasının önüne geçebilmek için ortak bir enerji politikası geliştirmek amacıyla kurmuşlardır. Enerji güvenliği 1970'li yıllarda yaşanan krizlerin etkisiyle çeşitlendirme olgusu doğrultusunda siyasal durumun etkisiyle jeopolitik bir önem ile tanımlanmaya başlandı. Böylece Churchill'in petrol alanında yaptığı atılım bağlamında petrolün tüketim olarak devamlılığı ve ithal edilmesi olarak enerji güvenliği açıklanmaya başlanmıştır.1980'li yıllara gelindiğinde petrol fiyatlarında oluşan iyileşme süreci düşmesine neden olarak enerji güvenliği sorununu arka plana götürmüştür. Soğuk savaşın bitmesiyle birlikte yeni gelişmelerin ortaya çıkmasıyla enerjinin güç ve çıkar olgusuna iş birliği unsuru da eklenerek enerji güvenliği kavramı boyut değiştirmiştir.

1990 yıllarında gerçekleşen askeri alanlardaki krizler, siyasi olarak yaşanan anlaşmazlıklar, ekonomik olarak petrol fiyatlarındaki artışlar, bunların yanında küresel ısınma ve doğal afet olaylarında oluşan artış bu yıllarda enerji güvenliği sorunsalı dönemin şartlarına göre değişiklik göstererek daha kapsamlı hale gelerek tekrar gündemde öncelik haline gelmiştir. Enerji güvenliği 1990'lı yıllarda yaşanan gelişmeler doğrultusunda Churchill'in petrole ulaşma ve tüketme gibi dar kapsamlı olan tanımlamadan çıkarak farklı olguların kapsadığı bir tanıma dönüşmüştür. Böylece enerji güvenliği ekonomik alanda büyümenin ve siyasal hakimiyeti sağlama gibi farklı öğeleri de öncelik haline getirip enerjinin taşındığı altyapı koridorlarını da güvenli duruma getirerek bir kavram çerçevesi oluşturmuştur.1990'lı yıllarda doğalgazın kullanımında gelişen artış enerji güvenliği çalışmalarına jeopolitik boyutun önemine neden olmuştur. Enerji kaynağı olarak petrole alternatif olarak doğalgaz ve nükleer enerjinin kullanılmaya başlanması enerji kaynaklarını çeşitlendirmeye gidilmesi dünya enerji piyasasında tedarik sağlamada enerji güvenliğinin önemi görülmektedir (Yergin, 2006: 70).

Enerjinin sadece maliyeti düşük fiyatlarla sağlanması ve güvenilir bir şekilde aktarılması olarak tanımlanmasının dışında ülkeler siyasal, ekonomik politikalarını gelişen değişimlere uygun olarak gözden geçirip dengeli bir enerji çeşitlendirilmesine yönelerek enerji güvenliğini sağlamaktadır.1973 petrol krizinden sonra yaşanan sorun ve ambargolar petrolün aktarılması yönünde de alternatif çözümler getirmiştir. Deniz taşımacılığı

yöntemiyle yapılan petrol aktarımı boru hatlarından yapılmaya başlanarak çeşitlendirme ve taşımacılıkta riskin azaltılmasında önemli bir etken olmuştur (Yergin, 2006: 71). 2000’li senesinde meydana gelen Rusya ve Ukrayna devleti arasındaki doğalgaz gerginliği, 1973 yılındaki krizin bir benzeri olarak yaşanmıştır. Enerjinin bir kez daha savaş olmadan da kesintiye uğraması yaygın bir düşünceye dönüşmüştür. Böylece Ukrayna’dan Avrupa’ya ulaşan doğalgazın kesintiye uğraması Avrupa’da enerji güvenliğinin öncelik haline gelmesine neden olmuştur.

Enerji güvenliğinin küresel düzeyde kapsamlı olarak değerlendirildiği uluslararası ilk toplantı 2006 yılında Rusya’nın St.Petersburg’da yapılan G8 Küresel Enerji Güvenliği Eylem Planı zirvesidir. Enerji güvenliği G8 zirvesinin ana gündem maddesi olup kavrama dönemin şartlarını dikkate alan tanımlama ve değerlendirme hedeflenmiştir. G8 zirvesinde, enerji güvenliğine yönelik artan enerji ihtiyacı, kaynaklara yönelik millileştirmenin enerji güvenliğine olan etkisi, doğalgaz ve petrol fiyatlarındaki artış gibi temel konular ele alınmıştır. Yeni olguların ışığında ele alınan enerji güvenliği sadece petrol fiyatlarındaki artışa değil aynı zamanda ülkelerde yaşanan istikrarsızlık, bölgelerde oluşan jeopolitik mücadeleler, enerji alt yapılarına karşı tüm terör saldırılarına karşı korunması ve iş birliği yapılması üzerine değerlendirme yapılmıştır. Zirvede 20.yüzyılın enerji güvenliği tanımlamasının günümüz koşullarına uyulmadığı belirtilerek günümüz şartlarına uygun bir enerji güvenliği paradigmasının oluşmasında dönüm noktası olmuştur (Çelikipala, 2014: 84).

Sonuç olarak, enerji güvenliği tanımı 20.yüzyılda petrolün kesintisiz olarak aktarılması ve vurgulanan çeşitlendirme,21.yüzyılda daha kapsamlı bir tanımlama yapılarak küresel ekonomiyi geliştiren ve enerji altyapısına yönelik güvenliğin sağlanması ve iş birliklerinin yapılması gibi içeriği daha geniş bir tanımlamaya gidilmiştir. Dolayısıyla enerji güvenliği 21.yüzyılda enerji altyapı güvenliği ve işleyişinin sağlanması bakımından bütün unsurlarıyla en önemli öncelikli konu olmuştur. Kısacası 21.yüzyılda üzerinde durulan çeşitlendirilmenin yeterli olamayacağı bunun yanında çeşitlenen risklerin boyutunu ve çözümünü üretmek enerji kaynaklarında alternatif yolların aranması ve teknoloji ile birlikte geliştirilmesi tanımı kapsamlı bir duruma getirmiştir. Böylece enerji güvenliği tanımında enerji hatlarında oluşan herhangi bir sorun ve aksama durumunda nasıl bir mücadele yapılacağı, enerji altyapısının korunmasına dahil geniş bir değerlendirme yapılarak ele alınmaktadır. Kısacası enerji güvenliği tanımı günümüz

şartlarına uygun olarak siyasal, sosyal, ekonomik, askeri ve teknolojik konuları ulusal ve uluslararası bütün unsurları kapsayacak şekilde genişletilmiştir.21.yüzyılda oluşan değişim ve yeni gelişmeler enerji güvenliği çerçevesinde yeni olguları oluşturmuş ve bu kavramın paradigmasının değişmesine neden olmuştur. Özetle güncel enerji güvenliği tanımlaması 1973 yılında yaşanan krizden sonra ambargo ve enerji tedarikinde aksama tehdidinde karşı devletler iş birliği politikalarını geliştirerek güvenli bir enerji tedariki oluşturarak enerjinin bir silah olarak kullanılmasının engellenmesi çerçevesinde oluşturulmuştur.

2.3.1.Süveyş Krizi

20.yüzyılda İsrail-Arap arasındaki yaşanan 1948 savaşı ile birlikte Arap milliyetçiliğinin batı karşıtlığını beraberinde getirerek Mısır'da milliyetçi olanlar tarafından darbe olmasına neden olmuştur. Bu darbe küresel ticaret ve ekonomide en önemli transfer yolu olan Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesine karar verilerek Batı ülkeleri ve Mısır'da gerginliğe neden olmuştur. İngiltere ve Fransa Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinden sonra ciddi anlamda yararlanmasının önüne geçerek olumsuz yönde etkilemiştir. Her iki ülkenin Mısır'a karşı İsrail devletine destek vermesi 1956'da İsrail'in Mısır'a saldırmasına ortam hazırlamıştır. Süveyş Kanalı bu saldırı ile birlikte ticarete kapatılmıştır. Süveyş kanalını ticari geçiş noktası olarak kullanan devletler bu kriz ile birlikte ekonomik anlamda büyük sorunlar yaşamışlardır (Katı, 2014: 8).

20.yüzyılda yaşanan gelişmelerden sonra petrole ve diğer enerji kaynaklarına olan ilginin artmasından dolayı ülkeler bu kaynakların olduğu bölgelere odaklanarak siyasal, ekonomik ilişkilerini bu bağlamda oluşturmuşlardır. Enerji aktarımı yollarından en önemli ticari geçiş noktası olan Süveyş Kanalı, Kızıldeniz ve Akdeniz'i birbirine bağlaması sebebiyle önemli bir su yolu rotası oluşturmaktadır. Akdeniz ve Kızıldeniz'i birbirine bağlaması enerji güvenliği bakımından ve ticaretin sağlanması bakımından büyük öneme sahiptir (Serbest, 2017: 689). Uluslararası bir konumda olan Süveyş Kanalı deniz yolu ulaşımını kısaltmasıyla gemi geçişlerine açık olan bir kanaldır. O dönemde Süveyş Kanalı'nın hisseleri %52 oranında Fransızların elinde, %44 Mısır'ın ve diğer kalan yüzdeler ise Hidiv tarafından alınmıştır. Sonraki yıllarda Hidiv'in hisseleri İngiltere'ye satarak İngiltere'nin kanalın yüzdeliğine ortak olmasına neden olmuştur (Serbest, 2017: 689).

İngiltere için Süveyş Kanalında ortak olmanın önemi deniz yolundan yararlanmak ve kolonilerine güvenli bir bölge sağlamaktır. Kanalın enerji güvenliği bakımından

önemini anlayan İngiltere bölgeye ilgisini arttırmıştır (Armaoğlu, 1983: 492). 1948 yılında yaşanan Arap-İsrail savaşlarından sonra Arapların yenilmesi sonrasında Mısır'da milli duygu ve düşüncelerin oluşumuna sebep olmuştur. İngiltere devletinin Süveyş Kanalı üzerinde oluşturduğu egemenlik, Mısır devletini rahatsız etmesiyle kanal üzerinde hak sahibi çatışmasına dönüşmüştür. Mısırlılar ülkenin bir parçası olarak gördükleri kanalın kendilerine ait olduğu tezini savunması kanalın millileştirme kararının alınmasına zemin hazırlamıştır. Mısır'da ülke yönetimini askeri darbe ile el koyan subaylardan biri olan Cemal Abdül Nasır, 1954'te ülkenin başına geçmiştir. Nasır, yönetimi ele aldıktan sonra kendi yönetim şeklini ve ilkelerini uygulamaya koymaya girişmiştir. Nasır'ın yönetime gelmesi ile birlikte askeri bakımdan güçlendirme İsrail'e karşı duruşu Mısır için önemli bir durum olmuştur. Nasır'ın ilkeleri arasında olan hedeflerden biri, İngiliz hegemonyasını kırarak bağımsız bir ülke yaratmak, İsrail'e karşı askeri güce önem vermek ve Asvan barajını inşa çalışmalarını tamamlayarak ekonomiyi iyileştirmektir. 19 Ekim 1954 yılında Nasır ve İngiltere arasında imzalanan yedi yıl geçerli olan anlaşmaya göre İngiltere'nin bu süre içerisinde üsleri boşaltmasına karar verilmiştir (Kissinger, 2000: 583).

Süveyş Kanalı'nın millileştirilmesinde en önemli kırılma Nil Nehri üzerinde yapılmak istenen Asvan Barajı için sermaye ve dış kredisine ihtiyaç konusunda ABD'nin destek vermesi üzerine çalışmalara başlanmıştır. Fakat bu barajın İsrail devleti için bir tehdit durumu unsuru yaratması ve Mısır hükümetinin SSCB'ye olan yakınlığından dolayı batının kredi desteği vermesinde geri adım atarak reddetmesine neden olmuştur. Bu hamle birlikte Mısır hükümeti Süveyş Kanalı'nı millileştirdiğini ilan ederek kanalın yönetimine el koymuştur (Katı, 2014: 12). Kanalın millileştirilmesi, Batı'nın, Nil Nehri'nin gücünü kullanmak ve milyonlarca dönümlük Mısır çöl arazisini sulamak için tasarlanmış bir proje olan Asvan'daki Barajın inşasına yardım teklifini geri çekmesini takip etti.

Millileştirme kararından sonra Fransa ve İngiltere için petrolün taşımacılığında önemli olan ulaşım yolunun bu duruma büyük tepki göstermişlerdir. Fransa ve İngiltere'nin bu kararı, düşmanlık olarak algılaması ve İsrail'in de Mısır'a karşı olan düşmanlığı nedeniyle bu üç ülke Mısır'a karşı birleşerek ittifak kararı almışlardır. Bu devletler Sevr'de bir toplantı hazırlayarak işgal girişimleri planlarını hazırlamışlardır (Katı, 2014: 15). İşgal planının kararlaştırılmasından sonra İsrail 29 Ekim 1956 yılında Mısır'a saldırıda bulunmuştur. Fransa ve İngiltere'nin bölgeye asker göndererek Mısır'a savaşın durdurulması teklifini yapması ve Nasır'ın bunu reddetmesi üzerine iki ülke askeri saldırıyı

gerçekleştirmiştir. Fransa ve İngiltere'nin Mısır'a müdahalede bulunmasının ardından ABD İsrail'e yaptırım uygulama tehdidi ile enerji ihtiyacından dolayı Mısır'a destek vermiştir. Böylece İsrail saldırılarına son vererek geri çekilmiştir. İngiltere geri çekilme ile birlikte kanal üzerindeki üsleri almak zorunda kalmıştır. İngiltere ve Fransa'nın saldırıdan çekilmesinin bir diğer nedeni ise ülkelerinde yaşamış oldukları ekonomik problemlerin varlığıdır. Birleşmiş Milletler 'de bu saldırı sonucunda geri çekilmeye önemli rol oynamıştır (Kissinger, 2000: 583).

Sonuç olarak 1956 yılında Nasır'ın almış olduğu millileştirme kararı Süveyş krizini başlatmıştır. Fransa, İngiltere ve İsrail'in bölgeye askerî harekât düzenlemesi ve bu saldırı girişimine ABD ve SSCB'nin karşı oluşu bu her iki ülkenin Ortadoğu'da etkinliğini arttırmıştır. Mısır hükümetinin almış olduğu kararlar ve kendi doğal kaynak zenginliklerine sahip çıkması Arap dünyasında ön plana çıkmasına neden olmuştur. Süveyş Kanalı'nın da yaşanan kriz, enerji güvenliği politikasında, bölgedeki ve küresel güç dengelerinin değişimine, ittifakların değişimine yol açarak farklı bir boyut kazandırmıştır (Serbest, 2017: 709).

Süveyş krizinin hem küresel hem de bölgesel düzeyde etkileri oldu. Kanal üzerindeki egemenlik haklarının uluslararası olarak tanınmasının yanı sıra İngiltere ve Fransa'nın yenilgiye uğramasını sağlayan Mısır, Süveyş Savaşı'ndan galip çıktı. Kısa vadede savaş Mısır ekonomisini etkilemişti. Mısır'ın İngiltere, Fransa ve ABD'deki döviz varlıkları, Kanal'ın millileştirilmesinin ardından donduruldu. Ayrıca İngiltere ile ticari ilişkiler kesilmiş, Fransa ve ABD ile olan ilişkiler de kötüleşmiştir. Kanalın Kasım'dan Nisan 1956'ya kadar bloke edilmesi ve birliklerin seferber edilmesinin maliyeti Mısır ekonomisini ciddi şekilde etkiledi (Voiena, 2011).

2.3.2. 1973 Petrol Krizi

1973 yılında yaşanan petrol krizi hem uluslararası ilişkilerin hem de küresel enerji piyasasının günümüzde olan durumuna yön vererek enerji güvenliği bağlamında önemli bir noktadır. Yaşanan bu petrol krizinin etkileri günümüze kadar sürmüş ve ülkelerin politika ve yaklaşımlarında yeni paradigmalara oluşmasına neden olmuştur.

Petrol krizi, 1940'lı yılların sonlarına doğru İsrail-Arap arasında başlayan çatışmalar sonucu cereyan etmiştir.6 Ekim 1973 yılında Suriye ve Mısır'ın iş birliği yapması sonucunda İsrail'e Yom Kippur Bayramı esnasında saldırılarına petrol krizinin

başlamasına neden olmuştur. ¹1973 yılının Ekim ayında Mısır ve Suriye İsrail'e karşı Yom-Kippur Savaşı olarak bilinen bir saldırı başlattı. O zamanlar ABD'nin artan petrol tüketimi, düşen üretimi ve çoğunlukla OPEC ülkelerinden artan petrol ithalatı vardı. ABD'nin Yom-Kippur Savaşı'na İsrail'in yanında müdahale etme kararı, ABD ekonomisi için feci bir etki yaptı. Savaşın başlarında ABD, İsrail'e silah sağlamaya karar verdi, bu, ABD, Kanada, İngiltere, Japonya ve Hollanda'ya petrol satışı ambargosu ile yanıt veren OPEC Arap delegasyonunu kızdırdı. ABD'nin ve bazı Batılı devletlerin İsrail'e desteği sonucunda OAPEC(Petrol İhraç Eden Arap Üyeleri Birliği) üyeleri Kuveyt'te toplanarak petrol üretiminin yüzde beş oranında azaltılmasına karar vererek ABD, Batılı ülkeler ve Japonya dahil olmak üzere ambargonun alanını genişletme kararını uygulamışlardır (Öztürk ve Saygın, 2017; 3).19 Ekim 1973 yılında, Nixon'ın başkanlığında yapılan kongrede Yom Kippur Savaşı için İsrail devletine 2,2 milyar dolarlık yardım etme talebinden sonra, Arap Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü (OAPEC), Birleşik Devletlere petrol ambargosu uygulamıştır. Ambargoyu uygulayan OAPEC ülkeleri, petrol ithalatını durdurarak ve dünya petrol fiyatında değişme yaparak petrolde üretim kesintisini başlatmıştır. Petrolde ki bu kesintiler, petrolün fiyatını ambargodan önce 2,90 dolardan 1974 yılının Ocak ayında varil başına 11,65 dolar olarak neredeyse dört katına çıkardı. Öte yandan, yüksek petrol fiyatları devam etti1970'li yıllardan önce petrolün bir silah olarak kullanılması pek yaygın bir durum değilken, sonrası yıllarda silah olarak kullanılıp siyasi ve askeri anlamda tehdit unsuru haline gelmiştir (Arı, 2005: 388). Bu ambargolar sonucunda petrol fiyatları artış göstererek 1974 yılında 4.75 USD'ye daha sonraki yıl ise 12,21 USD'ye kadar yükselmiştir (Yılmaz ve Kalkan, 2017: 185). Petrol krizinden sonra gelişmiş ülkeler ve gelişmekte olan ülkeler kendi enerji ihtiyaçlarını karşılamak ve sağlamak için kaynaklara sahip olma, güvenli petrol transferi faaliyetlerinin olmasına yönelik politikalara önem vererek çeşitlendirmeye öncelik tanımışlardır. Petrol krizinin devletler üzerinde şok etkisi yaratması strateji geliştirme ve önlem almaya yöneltmiştir (Örki, 2019: 6).

Ambargonun uygulanmasıyla birlikte Avrupa başta olmak üzere ticaret hacminde küresel anlamda bir daralma olmuştur. Petrol fiyatlarında oluşan artıştan sonra petrol üretici devletler nezdinde olumlu sonuçlar doğururken, petrolü ithal eden devletler nezdinde ise olumsuz sonuçlar doğurarak ekonomik zarar ile birlikte enflasyon ve işsizlik oranlarında da artışa sebep olmuştur (Rüdiger, 2014: 100). Ekonomik durgunluğun yaşandığı sanayi ülkelerinde ekonomi ve enerji politikaları tekrardan gözden geçirilerek ele alınmıştır.1973 yılında yaşanan petrol krizinin en önemli sonuçlarından biri enerji

güvenliğine olan etkisidir. Petrol krizinden sonra enerji güvenliği kavramının tanımlanması üzerine farklı paradigmlar ve değerlendirmeler yapılmıştır. Enerjinin millileştirilmeden sıyrılıp bağımsız olmasına yönelik devletlerin, enerjide uyguladıkları stratejilerde alternatif kaynak arayışı ve tedarikte çeşitli politikalar geliştirmişlerdir. Gelişmiş ülkeler bu doğrultuda yeni enerji politikaları oluşturarak farklı enerji güzergahlarına yönelmişlerdir. Petrol krizinde sonra kurulan Uluslararası Enerji Ajansı enerji güvenliği adına alınan tedbirlerin önemini ortaya koymaktadır. Krizden sonra petrol fiyatlarındaki artış arz güvenliğini olumsuz yönde etkilemesi ve petrolün bir silah aracı olarak siyasi tehdit oluşturması ABD başta olmak üzere birçok ülkenin ekonomisini negatif yönde etkilemiştir.1980'li yıllarda bu krizin etkisi her ne kadar azalmış olsa da, küresel anlamda ülkeler enerjide güvenliği oluşturmaya ve sağlamaya politikalarında öncelik vermişlerdir (Yılmaz ve Kalkan, 2017: 186).

ABD ve Avrupa enerji güvenliği sorununa çözüm yolları arayarak yeni stratejiler ve politikalar geliştirmişlerdir (Yorkan, 2009: 24). Devletlerin enerjinin bir güvenlik sorunu olduğunu ve bu tehdide karşı alınan önlemler günümüz modern enerji güvenliğinin oluşumunu sağlamıştır. Bu krizin enerji güvenliği doğrultusunda ortaya çıkarmış olduğu bir diğer sonuç ise, ülkelerin alternatif kaynak arayışına girmiş olmalarıdır. Belli bir bölgeye ve sadece bir kaynağa bağımlı olmamak için devletler yeni rotalar belirleyerek stratejilerini geliştirmişlerdir.

Sonuç olarak,1973 petrol krizi bölgesel ve küresel çaplı sonuçları ile dünyayı etkisi altına almıştır. Kriz sonrası alınan önlemler, geliştirilen politikalar ve stratejiler küresel enerji adına bir dönüm noktası haline gelmiştir. Krizin yaratmış olduğu etkilerden sonra ülkeler petrol aram yöntemlerine alternatif çözüm yolları araması, teknolojik gelişmelere de ışık tutarak faaliyetlerde petrol aranmasını olumlu yönde etkilemiştir. Denizlerde derin arama çalışmaları önem kazanarak sondaj faaliyetleri sayesinde ülkeler petrol üretimini geliştirerek enerji güvenliğine yönelik önemli adım atılmıştır. Denizlerde petrol arama faaliyetlerinin artması enerji güvenliği ve denizlerde güvenliği sağlamada önemli olmuştur (Yılmaz ve Kalkan,2017: 189). 1973 petrol krizi enerji güvenliğini birçok açıdan etkileyerek kavramın tanımlanmasında ve gelişmesinde önemli katkısı vardır. Enerji tedarikinde aksamanın yaşanmaması için alınan tedbirler ve politikalar modern enerji güvenliği kavramının oluşmasında rol oynamıştır. Ülkeler enerji güvenliği bağlamında

enerji kaynaklarına uygun fiyat ve kaynaklara erişme konusunda çözüm arayışları önem arz etmiştir.

Kısacası enerji ve enerji kaynaklarının önemi, enerji güvenliğinin de önemini beraberinde getirmiştir. Ülkelerin enerji güvenliğini sağlaması sosyal, siyasal, ekonomik ve askeri güvenliği bakımından önem taşımaktadır. Kriz ile birlikte enerji güvenliği kavramı boyut kazanarak geniş bir bakış açısıyla değerlendirilmeye başlanmıştır. Kriz, Petrol İhraç Eden Ülkeler Örgütü'nün (OPEC) Arap üreticilerinin 1973 yılının Ekim ayında, ABD'ye petrol ihracatına ambargo koyması ve toplam üretimi yüzde 25 oranında kırmakla tehdit etmesiyle başladı. Suudi Arabistan liderliğindeki bu Arap devletleri, Başkan Richard Nixon'ın Yom Kippur Savaşı'nda Mısır ve Suriye'den gelecek bir saldırıya karşı İsrail'i desteklemesine misilleme yapmaya çalıştı. Aralık ayına kadar OPEC petrol bakanları, petrolünün her bir varilinin satış fiyatını dört katına çıkardılar. OPEC'in kararı, Yom Kippur Savaşı sırasında İsrail'in Mısır ve Suriye'ye karşı Batı desteğine misilleme olarak alındı. OPEC devletlerinin ihracat kazançlarını aşındıran ABD dolarının değerindeki tepki olarak kalıcı bir düşüşe neden oldu. Küresel kapitalist ekonomi zaten zorluklar yaşarken, bu eylemler yükselen enflasyonun eşlik ettiği bir durgunluğu hızlandırdı. Bu, ülkeleri petrole olan bağımlılıklarını azaltmak için bir ekonomik yeniden yapılanma sürecine girmeye zorladı ve ABD'nin kendi enerji kaynaklarına serbest erişimi güvence altına almak için askerî harekât yapabileceğine dair korkulara yol açtı. 1974'te petrol ambargosu kaldırılrsa da, petrol fiyatları yüksek kaldı ve dünya ekonomisi 1970'ler boyunca durgunluğa devam etti.

Petrol krizi batılı ülkelerde gerçek bir enerji ve ekonomik krizleri tetiklemiştir. İlk petrol krizi batılı ülkeleri çok etkiledi ve batılı ülkelerin enerji güvenliğine eşi görülmemiş bir şekilde dikkat etmesine neden oldu. Tüm ülkeler, enerji tasarrufu ve enerji verimliliğini teşvik etmenin yanı sıra enerji tüketimini azaltmak için yerel enerji talep yönetimini güçlendirmeye başladı. Bu sırada, ayrıca ülkeler arasındaki koordinasyonu güçlendirdiler ve enerji güvenliği sistemini inşa etmek için siyasi ve diplomatik önlemler aldılar. Tüm ülkelerin temel başarısı, enerji güvenliği iş birliği mekanizmasının kurulmasıdır. Kasım 1974'te, Amerika Birleşik Devletleri'nin inisiyatifi altında, 16 sanayileşmiş batılı ülke, enerji politikasını koordine etmek için uluslararası bir enerji planı imzaladı ve IEA'yı kurdu. IEA'nın ana görevi, özü stratejik petrol rezervleri inşa etmek ve ortaklaşa kullanmak olan gelişmiş ülkeler arasında ortak koordinasyon yoluyla petrol arzındaki kesintiyi ele

almaktır. IEA, tüm ülkelerin minimum petrol arzını elde edebilmesi için “acil durumlarda” petrol rezervlerini paylaşmak için üye devletlerden hükümetleri tarafından etkin bir şekilde kontrol edilebilecek stratejik petrol rezervleri inşa etmelerini istedi.

Sonuç olarak, 21. yüzyılın başında uluslararası enerji piyasası talepte keskin bir artışa tanık olmasına rağmen, kapasite fazlası keskin bir şekilde düştü. Arz ve talepteki yapısal dengesizlik ve petrol fiyatlarındaki büyük artışla birlikte batı ülkelerinde enerji güvenliği sorunu yeniden gündeme geldi (Salameh, 2004). Krizden sonraki yıllarda enerji talebinin artması ve küresel çevrenin bozulması, enerji güvenliği iş birliğini tüketen ülkeler ve ihracatçı ülkeler sınırlarının daha da ötesine taşımış, ancak tüm dünyaya yayılarak küresel enerji güvenliği ve iş birliğini gündeme getirmiştir. Çin, Amerika, Japonya, Rusya, Hindistan, OPEC ve diğer enerji tüketen ve ihraç eden ülkeler ve kuruluşlar arasındaki ikili veya çok taraflı enerji güvenliği diyalogları ve iş birliği de karışık bir ilerleme kaydetti. Enerji güvenliği devletler tarafından tartışılan önemli bir konu haline geldi.

2.4. Enerji Güvenliğini Etkileyen Faktörler

20.yüzyıldan günümüze kadar toplumsal, siyasal ve diğer alanlarda oluşan gelişmeler enerji güvenliğini etkileyerek devletler için önemli bir konu olmasını ve çok boyutlu bir kavram olarak incelenmesine neden olmuştur. 4A prensipleri ile açıklanan ve temellendirilen enerji güvenliği, küreselleşme ile birlikte bazı olgularda yaşanan değişimler doğrultusunda çok boyutlu ve kapsamlı bir çerçeve oluşturmaktadır. Buna göre, enerji güvenliğini oluşturan ve şekillendiren bu olgular; mevcudiyet (availability), erişilebilirlik (accessibility), ekonomiklik (affordability) ve sosyal kabul edilebilirlik (acceptability) unsurlarına dikkat çekilerek, bu unsurların enerji güvenliğinin ekonomik boyutu, siyasal, çevresel ve coğrafi boyutları incelenecektir (Hatipoğlu, 2019: 2). Enerji güvenliği tanımlanmasında enerji; kaynaklara erişebilme, bulunabilme ve elde edilebilme olguları ile açıklanırken, enerjinin güvenlik tanımlamasında kaynaklara sağlanan bu olgular ışığında enerjinin dağıtımı, üretim ve tüketimi, piyasalarda pazarlanma süreçleri dahil edilerek kapsamlı bir boyuta taşınmıştır. Böylece enerji güvenliğine dahil edilen ekonomik süreçler, siyasal unsurlar, çevresel ve coğrafi faktörler içerisinde yaşanan değişim süreçlerinin enerji güvenliği politikasına da yön vermektedir. Devletlerin bu boyutlar üzerindeki gelişmeleri enerji güvenliğinin oluşmasına olanak sağlar (Karabulut, 2016: 33).

Enerji güvenliği, ulusal güvenliği ve dış stratejiyi içeren çok yönlü bir konudur. Aynı zamanda uluslararası enerji arzı ve enerji jeopolitiği ile ilgili küresel bir konudur. Küresel olarak, enerji üretimi ve enerji tüketiminin dağılımları benzer örüntülere sahip değildir. 20. yüzyılın sonunda hızlanan küreselleşme süreci ve çevre sorunlarıyla ilgili endişeler ile enerji güvenliği konusu, ekolojik çevre ve sürdürülebilir kalkınma stratejilerini dikkate almıştır. Enerji güvenliği sadece enerji arzı ile ilgili değil, aynı zamanda enerji taşımacılığı ve enerji kullanımı da dahil olmak üzere kapsamlı riskler ile ilgilidir. Ayrıca küresel ısınma, uluslararası toplumu sürdürülebilir kalkınma konusunu yeniden incelemeye ve enerji kullanımının neden olduğu iklim değişikliği konusuna daha fazla dikkat etmeye sevk etti. Enerji güvenliğinin tanımı, ekonomik rekabet gücünü artırarak ve çevresel bozulmayı azaltarak yeterli ve güvenilir enerji arzını sağlamak için genişletilmiştir. Enerji güvenliği günümüzde, enerji piyasası sorunlarından çevresel, coğrafi olarak, siyasi ve sosyal konulara kadar daha kapsamlı hale gelmiştir (Yu, vd., 2020). Enerji güvenliğinin oluşturulması siyasi, ekonomik ve diğer alanlar ile birlikte doğrudan bir bağ mevcuttur. Enerji kaynağına erişebilirlik, mevcudiyet, ekonomikliği sağlama ve kaynağın sürdürülebilir olması enerjiyi güvence altına alarak ekonomik, çevresel ve siyasi boyutları ile değerlendirilmesi önem teşkil etmektedir. Küresel enerji politikalarının oluşumunda ve stratejik ilişkilerin kurulmasında bu boyutlar önemlidir (Özev, 2017: 9).

Enerji güvenliği tanımlamasında modern günümüzde ekonomi, jeopolitik konunun önemi, siyasi ve çevresel konuların kavrama dahil edilmesi üzerine durulmaktadır. Çevresel konuların ve diğer faktörlerin öneminin enerji güvenliği kapsamında artmasından dolayı, küresel ısınma, iklim değişikliği gibi çevresel sorunlar devletlerin karbon salınımı tüketiminde azalmaya gidilmesine yönelik çalışmalar oluşturulmaktadır (Birselioğlu, 2012: 232).

NATO'nun 2008 yılında Bükreş Zirvesi'nde enerji güvenliğini; 21. yüzyılın güvenlik sorunları içerisinde geniş bir yelpazeye uzanan bir sorun olduğunu bildirerek, bölgesel çatışmalar ile birlikte terörizmin ve nükleer enerjide oluşan artışın güvenliği tehdit ettiği vurgulanmıştır. Bu sert güvenlik kaygılarının yanında, küresel ısınma iklim değişikliği ve sur sorunları gibi yumuşak güvenlik sorunlarının göz önüne alınarak enerji güvenliğinin stratejik bir şekilde oluşturulmasına yönelik değerlendirme yapılmıştır (Erdmann, 2008). Petrole erişim ve kullanılabilirlik etrafında şekillenen enerji güvenliği,

günümüzde farklı boyut ve olguları da içeren bir kavrama dönüşmüştür. Ekonomik büyüme, coğrafi konum, siyasi konjonktür gibi faktörlerin ön plana çıkmasıyla enerji güvenliği bütün bu faktörler çerçevesinde şemsiye bir kavram görevi oluşturmaktadır (Çelikpala, 2014: 82).

Enerji güvenliği, teknik, sosyal, çevresel, politik, jeolojik ve ekonomik gibi boyuttan oluşmaktadır. Her boyut bileşenleri içerir ve her bileşen, nicel veya nitel göstergeler gibi metriklerle ölçülebilir. Tüm bileşenler ve boyutlar bir araya geldiğinde enerji güvenliği oluşmaktadır (John, vd., 2020).

Asya Pasifik Enerji Araştırma Merkezi, IEA'nın enerji güvenliğine ilişkin orijinal tanımının bir uzantısı olarak, enerji güvenliğine ilişkin şu dört unsuru vurguladı:

- (1) enerji kaynaklarının arzının mevcudiyeti;
- (2) ekonomik performansın olumsuz etkilenmemesi için enerji kaynaklarının fiyatının karşılanabilirliği;
- (3) tüm sosyal aktörlere erişilebilirlik;
- (4) sürdürülebilirlik açısından kabul edilebilirlik. İlk ikisi (bulunabilirlik ve satın alınabilirlik); mevcudiyet ve ekonomik karşılanabilirlik 21.yüzyılın klasik enerji güvenliğini oluştururken, erişilebilirlik ve kabul edilebilirlik, iklim değişikliği gibi çağdaş çevresel kaygıları ve yakıt yoksulluğu gibi sosyopolitik sorunları yansıtır.

Enerji güvenliğinin en önemli boyutu olan kullanılabilirlik boyutu, aynı zamanda istikrarlı ve kesintisiz enerji arzını ifade etmek için kullanılırken, bazı çalışmalarda güvenilirlik terimini enerji altyapısının ve elektrik ve ısı üretiminin rolüne atıfta bulunmak için kullanırlar. Erişilebilirlik boyutu ise; yirmi birinci yüzyılda enerji güvenliği tartışmalarının ve politika yaklaşımlarının merkezinde yer almıştır. Goldthau ve Sovacool, enerjinin üç temel bileşenini: enerji güvenliği, enerji adaleti ve düşük karbon geçişi olarak ele almışlardır. Enerji güvenliğini bir demokrasi sorunu olarak görmenin altını çizerek, erişilebilirliğin önemli bir yönü olarak eşitlik ve küresel iklim değişikliği kabul edilebilirliğin önemli bir yönü olduğunu vurgulamışlardır (Goldthau ve Sovacool, 2012: 21).

Sovacool ve Rafey tarafından enerji güvenliğinin dört boyutunu; kullanılabilirlik; yani yakıtların çeşitlendirilmesi, aksama iyileştirmesinin hazırlanması ve dışa bağımlılığın en aza indirilmesi, karşılanabilirlik; yani karşılanabilir enerji hizmetlerinin sağlanması ve

fiyat oynaklığının en aza indirilmesi, verimlilik ve gelişme; yani enerji verimliliğinin iyileştirilmesi, tüketici tutumlarının değiştirilmesi ve enerji altyapısının geliştirilmesi ve çevresel ve sosyal yönetim; yani doğal çevrenin, toplulukların ve gelecek nesillerin korunması olarak boyutları açıklamışlardır (Sovacool ve Rafey, 2011: 24).

Enerji güvenliğinin ekonomik boyutunda; üretilen enerjinin, tüketiciye ulaşması ve enerji kaynaklarından çıkan ürünlerin piyasalarda alınıp satılması ile ilgili aşamaları enerji ekonomisini oluşturmaktadır. Bu aşamalarda enerjinin taşınması, fiyat dengesinin oluşturulması ve ekonomik prensipler bulunmaktadır. Enerji ekonomi politikasının belirlenmesi enerjideki sürekliliğin devamı için önem taşımaktadır (Bal ve Alper, 2010: 349). Enerji güvenliğinin ekonomik faktöründe enerji rezervlerini elde etmek ve bu enerjinin altyapısının iyileştirilmesi için gerekli olan finansal güç olarak görülmektedir (Winzer, 2010: 349).

Enerji kaynaklarını, üreten ve tüketen ülkeler bakımından araştırıldığında; keşfedilmiş enerji rezervleri ve daha keşfedilmeyi beklenen enerji tahminleri ve bu kaynağın üretimi, ülkelerin enerji bakımından diğer ülkeye olan bağımlılık oranı, mevcut olan ticaret durumu, gelir ve fiyat durumundaki ikame edilebilirlik hacmi, enerjinin taşınması durumunda depolama imkanı ve maliyet potansiyeli, ülkenin enerjiyi tüketim oranında yaşanabilecek değişimler gibi olgular enerji güvenliği için ekonomik faktörün etkisini göstermektedir (Pascual ve Zambetakis, 2010: 19).

Enerji güvenliği tanımlamasında, rezervin ulaşılabilir ve sürdürülebilir oluşu, ekonomik bir üretimin söz konusu olarak güvenliğin önemli bir boyutunu oluşturmaktadır. Bir ülkenin enerji kaynağında oluşan aksaklık ya da ulaşamam durumunun nedeni ekonomik şartlar, coğrafi konum ve siyasal çatışmalardan dolayı kaynaklanmaktadır (Jansen ve Seebregts, 2010; 3). Gelişmiş ülkelerin enerji bağlamında, teknolojiye ilerleme kaydetmeleri ve yatırım yapmaları enerjide oluşan yoğunluğu azaltmaya yönelik çalışmalar, verimlilik ve üretimde artış sağlayarak enerji güvenliğini oluşmasında etkili bir politika aracı olarak görülmektedir (Jamass ve Pollitt, 2008: 4).

Enerji güvenliğinde sürdürülebilirlik olgusu, çevresel faktörlerin önemini vurgulamaktadır. Sürdürülebilir bir enerji güvenliği ve politikasının oluşmasında, atık emisyonlarının ekosistem üzerinde kapasitesinin aşmaması, yenilenemeyen kaynakların, yenilenebilir kaynaklar ile eşit oranda bir tüketimin olması gibi durumların sağlanmasını kapsamaktadır. Uluslararası Enerji Ajansı ve eski Amerikan savunma sekreterleri John

Deutch ve James Schlesinger , iklim değişikliğini azaltmanın ve iklim değişikliğine uyum sağlamının, enerji güvenliğinin yaratılmasına yönelik her türlü girişimin bir parçası olarak görölmesi gerektiğini belirterek, küresel iklim değişikliğinin hızlanması, su sorunlarının, atık, tarım ve ormansızlaşma gibi çevresel faktörlerin, dünya çapında enerji güvenliğini etkileyen “tehdit çarpanları” olarak hareket ettiğini belirtmişlerdir (Sovacool ve Brown, 2010).

Enerji güvenliğinin coğrafi faktöründe; enerji kaynağının bulunduğu ve üretildiği coğrafya keşfedilen enerjinin hacim ve enerjinin transfer noktasındaki koridor durumu gibi coğrafi etkenler enerji güvenliğine etki etmektedir. Enerji transferinin sağlandığı bölgeler ve kaynakların bulunduğu alan jeostratejik bir bölge olarak görölmektedir (Erdal ve Karakaya, 2012: 129). Enerji güvenliği, uluslararası ilişkilerde yalnızca ekonomik bakımdan değil ayrıca enerji kaynağının bulunduğu coğrafya açısından da önemlidir (Leiby,2007:3). Bir coğrafyada enerji transfer güzergahlarının güvenliğini sağlamak herhangi bir tehdit durumunda yapılacak müdahalede konumun önemi ön plana çıkmaktadır. Böylece enerji güvenliği sağlanırken nakilin ve nakil güzergahlarının güvenliği de ulaşılabirlik açısından önemli bir olgudur (Steinhäusler vd., 2009: 4).

Enerji politikaların oluşumunda önemli bir etken olan enerjinin nakli ve transferi durumu, coğrafi bakımdan enerji güvenliğine etki etmektedir. Coğrafya faktörü insanlık tarihi boyunca önemli bir unsur olarak etkinliğini korumuştur. Enerji güvenliğinin sağlanmasında fosil yakıtların çıkarıldığı bölge, bölgenin stratejik konumu, nakli olan enerjinin tüketiciye olan uzaklık ve yakınlık mesafesi enerji güvenliğini etkileyen unsurlardır. Enerji kaynağının transferi durumunda güvenliği sağlamak ve taşınan enerjiye uygun altyapı sağlamak, kaynağa ulaşılabirlik konusunda önem arz etmektedir. Ülkenin içinde bulunduğu coğrafya, siyasi gelişmeler, ekonomik kalkınma ve daha da önemlisi enerji güvenliği için etkili olmaktadır.

Enerji güvenliğinde etkili olan siyasi faktörler; enerjinin mevcut yani elde edilir olması ile birlikte enerji kaynağının ulaşılabirlik olması durumları bir ülkenin siyasi gelişmişliği ile bağlantı göstermektedir. Enerji kaynağının çok olduğu coğrafyada yaşanan bölgesel çatışmalar ve gerginlikler, risk ve tehdit oluşturarak güvensiz bir ortamın oluşumuna neden olmaktadır. Enerjiyi elinde bulduran ülkenin siyasal anlamda aldığı karar ve davranışlar enerji güvenliğinin yönünü belirlemektedir (Leiby,2007;5).

Yirmi birinci yüzyıldaki jeopolitik olaylar, enerji güvenliğini, siyasi söylemin ön saflarına getirmiş ve önemli bir güvenlik sorunu haline gelmesini sağlamıştır. Enerji güvenliğini oluşturan faktörler ve boyutları; fiziksel kullanılabilirlik, teknoloji geliştirme, ekonomik satın alınabilirlik, sosyal erişilebilirlik, yönetim, geleneksel olmayan tehditler ve doğal çevre ile birlikte coğrafi konumun enerji güvenliğini sağlamada ki önemi vurgulanmıştır.

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE BULUNAN ENERJİ KAYNAKLARI VE ENERJİ GÜVENLİĞİ MESELESİ

Bu bölümde Doğu Akdeniz'in enerji kaynakları ve enerji güvenliği açısından durumu ele alınmaktadır.

3.1.Stratejik Konumuyla Doğu Akdeniz

Doğu Akdeniz bölgesinin 21.yüzyılda artan stratejik durumları küresel dinamikleri etkileyebilecek önemli faktörlere sahiptir. Türkiye açısından ve bölge devletler içinde önemli haline gelen Doğu Akdeniz, aynı zamanda diğer ülkelerinde bölgeye olan ilgisini çekerek küresel ölçekte bir öneme neden olmuştur. Bölgedeki deniz yetki alanları sorunu ve diğer sorunlar çözüm arayışları neticesinde iş birliği ya da gerilimlerin yaşandığı küresel bir boyuta taşınmıştır. Böylece bu bölgede yaşanan gelişmeler sadece bölgesel stratejiler ile küresel bir strateji politikası ile analiz edilmelidir.

Doğu Akdeniz, yaşadığımız yüzyılda askeri çatışmaların yoğun olarak geliştiği bir bölge olmuştur. Uzun yıllar boyunca jeopolitik önemini koruyan bu bölge, petrol ve diğer doğal kaynakların keşfi ile birlikte daha da önemli hale gelerek dikkatleri üzerine çeken bir coğrafi bölge olmuştur. Keşfedilen bu kaynak rezervlerinden dolayı bölge ülkeleri ekseninde problem oluşmasına neden olarak, bu oluşan soruna küresel güçler taraf olup bölgenin çatışma zeminini dinamik hale gelmesine sebep olmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesi, üç kıtanın kavşağında bulunması nedeniyle ülkeler arasında ulaşım, ticaret, lojistik ve enerji transferinde önemli bir merkezdir. Ayrıca sıcak çatışmaların en çok yaşandığı Ortadoğu'ya yakın olması stratejik açıdan önem teşkil etmektedir. Doğu Akdeniz bölgesinin transit geçiş güzergahı niteliğinde olması ve Süveyş Kanalı'nın bu coğrafi alanda yer alması önemi artırmaktadır. Küresel güçlerin bölge üzerinde hakimiyet kurma ve söz sahibi olma çabaları politik açıdan stratejik bir durumu beraberinde getirmektedir. Bölgede kıyıdaş devletlerin kendi aralarında olan sorunlar bölgesel olmaktan çıkıp, küresel bir boyuta taşınmıştır. Yıllardan beri bölgede devam eden Kıbrıs Sorunu ve keşiflerden sonra gelişen deniz yetki alanları sorunu, bu bölgede hareketliliğin ve çatışma ortamına zemin hazırlanmasında ki nedenler olarak görülmektedir. Gelişen teknoloji ve artan nüfus ile birlikte devletlerin enerjiye olan talepleri gün geçtikçe artmaktadır. Yeni keşfedilen ve ülkelerin enerji talebine cevap verebilecek nitelikte olan Doğu Akdeniz bölgesi hem bölge hem de küresel ilgilerin odağına gelmiştir (Acar ve Yılmaz, 2018: 597).

Akdeniz coğrafyası tarihten günümüze kadar ki olan süreçlerin çoğunda çatışmaların en çok yaşandığı bir bölge olmuştur. Bu coğrafyanın verimli topraklarından ve deniz ticaret faaliyetlerden yararlanmak için birçok medeniyet bu bölgeden yararlanmayı hedef kılmışlardır. İnsanlığın ve tarihin gelişim safhalarına paralel olarak bu bölgenin de önemi her süreçte artarak devam etmiştir. Jeopolitik ve jeostratejik konumu bakımından değerli haline gelen bu kadim topraklar uygarlıkların ve imparatorlukların bölge üzerinde güç kazanmasına ve mücadele etmesine neden olmuştur. Akdeniz coğrafyasının doğusu olan bölgenin sahip olduğu stratejik konum itibari ile bu coğrafyanın en kilit noktası olarak küresel ticaretin merkezi olarak tanımlanmaktadır. Tarih boyunca konumundan dolayı ilgi odağı halinde olan bu bölge 20.yüzyılda enerjinin yaşam için çok önemli bir kaynak olduğu gerçeği ile birlikte ilgi daha da artmıştır.20.yüzyılda yaşanan savaşlardan sonra enerjinin önemi büyük bir ivme kazanması ile Doğu Akdeniz bölgesi küresel deniz ticaretinin yanı sıra enerji eksenli bir küresel pazar haline dönüşmüştür. Enerjinin Uluslararası İlişkiler teorilerinde ve birçok çalışmanın içinde yerini alması ile birlikte, küresel aktörler uluslararası sistem içerisinde başat güç olmak için enerji mücadeleleri vererek politikalarını buna yönelik oluşturmuşlardır. Bu mücadele, değişen süreçler doğrultusunda Ortadoğu bölgesi, Hazar Bölgesi ve Kuzey Afrika'da keşfedilen zengin enerji kaynakları ile birlikte enerjinin temel alındığı politika ve mücadeleye evrilmiştir. Gelişen bu küresel enerji mücadelesi, bu coğrafya ve bölge üzerinde başat güç olmak isteyen aktörlerin uyguladıkları politikalara da yansarak enerjinin ne denli önemli olduğu üzerinde durulmaktadır. Ülkelerin, gelecekte enerjide yaşanacak olan azalmadan dolayı duydukları endişe Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerjiye hâkim olma mücadelesini beraberinde getirmektedir. Böylelikle küresel güçler Doğu Akdeniz bölgesi için enerji kaynaklı ve enerji güvenliği açısından birincil gündem konuları içine almışlardır. Özellikle Doğu Akdeniz'in, enerji nakilinde önemli olan liman ve güvenilir geçiş güzergahlarını içerisinde barındırması, Ortadoğu bölgesinin enerjisini, dünya piyasalarına sorunsuz olarak aktarılması enerji güvenliği bakımından önem teşkil etmektedir. Bu bağlamda değerlendirildiğinde bölgesel ve küresel güç odakları, Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji kaynaklarının varlığı nedeniyle var olan politikalarını geliştirerek, enerji güvenliği sorunsalını ve devletlerarası enerji diplomasisi gibi konularda da etkin bir çaba göstermektedirler (Kedikli ve Çalağan, 2017: 125).

Tarih boyunca stratejik güzergahları birbirine bağlayan ve taşımacılık ile ticaret yolunda önemli olan Doğu Akdeniz bölgesi, deniz taşımacılığı ve birçok denizcilik

faaliyetleri bakımından önemli bir konumda olan bu bölge günümüzde keşfedilen enerji kaynaklarının bulunması ile birlikte var olan önemi daha çok artmıştır. Akdeniz'in doğusu tarihten günümüze kadar birçok medeniyeti bünyesinde barındırmasıyla hem coğrafi olarak hem de enerji kaynakları bakımından küresel güç aktörlerinin hakimiyet kurmak istedikleri bir bölge haline dönüşmüştür (Ece, 2017: 82).

Doğu Akdeniz bölgesinin bölgesel olarak siyasi, ticari ve kültürel öneminin yanında keşfedilen enerji kaynakları ile birlikte bölge enerji nakil hattı olarak önemini koruyan bir coğrafya haline gelmiştir (Turhan, 2016: 20). Akdeniz coğrafyasında stratejik bakımdan önemli bir konumda olan Doğu Akdeniz bölgesi, dünya merkezi olarak değerlendirilmektedir. Büyük bir alanı kapsayan bir coğrafi bölge birçok çalışma ve kaynakta Dünya'nın merkezi bölgesi olarak savunulmaktadır (Yıldız, 2008: 21).

Yüzyıllar boyunca çoğu uygarlık ve medeniyete ev sahipliği yapmış olan Akdeniz coğrafyası, stratejik konumundan dolayı kıtalar arasında bir transit bölge özelliği taşıyan dünyanın önemli ve Anadolu bölgesinin güney alanlarla bağlantısını siyasi ve ekonomik olarak birbirine bağlayan önemli bir kapıdır. Küresel deniz ticaretinin büyük bir kısmını elinde bulundurmasının nedeni, Cebelitarık Boğazı, Süveyş Kanalı gibi önemli geçiş güzergahlarının bağlantı noktasında olmasındandır (Ceyhun, 2014: 32).

NATO'nun Akdeniz bölgesini "choke-point" yani tampon nokta olarak tanımlamasının nedeni, Sicilya Kanalı, Cebelitarık Boğazı, Süveyş Kanalı ve Çanakkale Boğazları gibi önemli noktaların birbirleri ile bağlantı kurması ve içerisinde bulundurması, Akdeniz havzaya siyasi, ekonomik ve kültürel imtiyazlar tanıdığı için böyle bir tanımlama yapmaktadır. Enerji ticaretinin 20.yüzyıldan itibaren artmasıyla birlikte önemli olan bu deniz yollarının geçiş noktası olarak kullanılması Akdeniz Havzasını stratejik önemini arttırarak vazgeçilmez bir bölge olmasına neden olmuştur (Keser ve Akgün, 2015: 7).

Doğu Akdeniz coğrafyası, tarihin başlangıcından günümüze kadar gelen bütün süreçler içinde birçok işgal, medeniyetler arası savaşlar, politik, kültürel ve dini anlaşmazlık ve çatışmaların meydana geldiği bölge olarak günümüze kadar devam etmiştir. Ortadoğu ve diğer havzaların birleşim noktası olan Doğu Akdeniz enerji kaynakları ile birlikte en stratejik konum olma özelliğine dönüşmüştür. Her ne kadar sıcak çatışmaların yaşandığı bir bölge olarak karşımıza çıksa da küresel anlamda ve bölgesel anlamda rekabetin ve iş birliklerinin olduğu bir bölge haline gelmiştir. Bölgesel anlamda yaşanan gerginlikler ve kargaşaları fırsata çevirmek isteyen aktörler, bölge üzerinde enerji

rezervleri üzerinde hakimiyet oluşturma ve güç mücadelesi sergilemektedirler. Doğu Akdeniz coğrafyasında verimli hidrokarbon rezervlerinin keşfi sonucunda bölgesel ve küresel aktörler, bölge ile yakından ilgilenmektedirler. Enerji kaynaklarından yararlanmak maksadıyla enerji transferi bakımından önemli konumda bulunan bu coğrafyaya hâkim olma düşüncesi hem anlaşmazlıkları hem de iş birliklerini beraberinde getirmektedir.

Doğu ile batı arasında önemli bir ticaret yolu konumunda olan Doğu Akdeniz,2000’li yıllarda keşfedilen petrol, doğalgaz ve hidrokarbon kaynaklarından sonra bu bölge enerji merkezli bir güzergâh haline gelmiştir. Stratejik etkisinin sadece enerji bazlı değil aynı zamanda ekonomik politiği de etkilemektedir. Bu etkinin yalnızca Akdeniz sahası ile sınırlı olmadığı düşünülen bu bölge, Avrasya, Avrupa, Ortadoğu ve diğer küresel güçlerin enerji güvenliği ve ekonomik güvenliklerini sağlamak için önemli bir birleşim noktası olarak, değerlendirilmektedir (Aksoy, 2016: 1).

3.1.1.Doğu Akdeniz’in Coğrafi Konumu

Doğu Akdeniz’in, coğrafi konumu ile ilgili olarak genel bir açıklamaya göre; Tunus’ da ki Bon Burnu ile İtalya’ya bağlı olan Sicilya Adası’nın batıya doğru uzayan bölgesindeki Lilibeo Burnu arasında çizilen güzergahın doğusunda kalan bölge olarak ifade edilir. Bu tanımlama ışığında, Doğu Akdeniz; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyıları ile çevrilidir. Tarihin farklı dönemlerinde önemli savaşların yaşandığı Doğu Akdeniz bölgesi, çoğu yazar ve tarihçi tarafından “Verimli Hilal” olarak adlandırdıkları bölgedir. Medeniyetlerin sahip olmak istedikleri verimli toprakları içinde barındıran Doğu Akdeniz bölgesi tarih boyunca kara ve deniz ticaretinde küresel pazarları kontrol altına almaktaydı (Yıldız, 2008: 4).

Doğu ve batı bölgeleri arasında ki uzunluk yaklaşık olarak 4.000 kilometre, kuzey ve güney genişliği yaklaşık olarak 750 kilometre, yüz ölçümü 2,9 milyon kilometrekare olan, yaklaşık olarak 1.400 metre derinliğe sahip olan Akdeniz, Tunus’un Bon Burnu ile Sicilya Adası ucundaki Lili - beo Burnu arasında çizilmiş olan hat üzerinde Doğu ve Batı Akdeniz olarak iki bölgeye ayrılmaktadır. Günümüzde Tunus ile Sicilya Adası bölgesinin doğusunda yer alan bölgeye Doğu Akdeniz olarak tanımlanmaktadır (Aksoy, 2016: 2).

Asya, Afrika ve Avrupa kıtalarının kavşağında olan Doğu Akdeniz bölgesi, Tunus ve Sicilya güzergahları üzerindeki hatların doğusu olarak kabul edilmektedir. Birçok

önemli rotanın kesişim noktası olan bu bölge küresel mücadele içinde önemli bir güç sahibi olmak isteyen devletlerin hedefi gelmiştir. Böylelikle tarihin hemen hemen her döneminde küresel güçler bu bölge üzerinde hakimiyet kurmak istemişlerdir (Duman, 2019: 213).

Tarihten bu yana her dönem güç ve çatışmaların yaşandığı bir merkez olan Akdeniz stratejik konumu sebebiyle bu mücadelelere tanıklık etmiştir. Doğu Akdeniz bölgesi, Asya kıtası, Arap yarımadası ve Afrika kıtasının ve Avrupa kıtasının kavşağında yer alması nedeniyle enerji transfer güzergahının merkezi olarak görülmektedir (Yorulmaz,2019:80). Mısır devletinin doğalgaz keşfetmesi ile gelişen süreçte bölgenin birçok yerinde yeni enerji kaynaklarının keşfedilmesine ön ayak olmasına ve bu bölgenin küresel bir önem arz edecek konuma gelmesine neden olmuştur. Böylece tarihten bu yana bu bölge stratejik konumu sebebiyle bölge ve küresel pazarlara enerjinin aktarılmasında kilit rol durumundadır.2010 yılında ABD Jeoloji Araştırmaları Merkezinin yayınlamış olduğu iki ayrı raporda Filistin, İsrail, Lübnan, Suriye, KKTC'ni ve GKRY' ni içeren Levant Havzası'nda yaklaşık olarak çıkarılmaya hazır 1.7 milyar varil petrol rezervi ve yaklaşık 3.45 trilyon metreküp doğalgaz rezervinin olduğu ayrıca, Nil Havzası'nda 1.8 milyar varil çıkarılabilir petrol rezervi, 6 milyar varil sıvılaştırılabilir doğalgaz olmak üzere toplamda çıkarılabilir 6.3 trilyon metreküp doğalgaz rezervinin olduğuna dair rapor hazırlanmıştır. Böylece bu yeni keşfedilen kaynaklar sayesinde Doğu Akdeniz bölgesi hem enerji transfer güzergahı hem de enerji kaynaklarının keşfi ile önemli bir konum olma özelliği kazanmıştır (USGS, 2010).

Akdeniz coğrafyası yarı kapalı bir deniz olarak Batı ve Doğu olarak iki büyük havzadan oluşmaktadır. Uluslararası Hidrografi Bürosu (International Hydrographic Organization) tarafından yayımlanan “Okyanus ve Denizlerin Sınırları” (Limits of Oceans and Seas) adlı eserde “Doğu Akdeniz Havzası, Tunus’un kuzeydoğu ucundaki Bon Burnu’ndan İtalya’nın Sicilya Adası’nın batı ucunda yer alan Lilibeo Burnu’na doğru çizilen hat ile Batı Akdeniz Havzası’ndan ayrılmaktadır. Söz konusu hat Sicilya’nın güney ve doğu sahilleri boyunca devam ettikten sonra adanın kuzeydoğu ucundaki Paloro Burnu’ndan İtalya’nın güneybatı sahilinde yer alan Paci Burnu’na doğru uzanmaktadır. Adriyatik Denizi, İyon Denizi ve Ege Denizi gibi alt coğrafi bölümleri ihtiva eden Doğu Akdeniz Havzası, Çanakkale Boğazı ile Marmara Denizi’ne, Süveyş Kanalı ile de Kızıldeniz’e bağlanmaktadır.” (Carlo, 1953: 15).

Jeostratejik bakımdan büyük öneme sahip olan Doğu Akdeniz, önemli geçiş yolu güzergahları ve adalara sahiptir. Batı ve Doğu Akdeniz olarak ayrılan ve bu iki bölgeyi birbirinden ayıran Sicilya Boğazı ve Messina Boğazı, Adriyatik Denizi ile İyon Denizi'ni birbiri ile bağlayan Otranto Boğazı, Ege ve Marmara Denizi'ni birbirine bağlayan Çanakkale Boğazı ve önemli bir güzergâh olan Süveyş Kanalı Doğu Akdeniz'de bulunan geçiş yollarıdır. Jeostratejik bakımdan bu kadar önemli geçiş noktalarına sahip olan Doğu Akdeniz, kıtalararası deniz ticaretinin en yoğun yaşandığı bölge deniz alanıdır. Bu bölgenin Orta Doğu gibi sıcak çatışmaların bitmeyen ve enerji kaynağı bakımından zengin olan bölgeye konumu itibariyle yakın olması ve diğer Hazar bölgesinde bulunan enerji kaynaklarının Avrupa ve diğer küresel pazarlara taşınmasında önemli rol oynayarak ilgi odağı haline gelmiştir (Özgen, 2013: 103).

Akdeniz bölgesine genel olarak tanımlamalarda Avrupa ve Afrika kıtaları arasında bulunan bir bölge olarak açıklanmasına rağmen, Akdeniz'in doğu bölgesinde kalan Doğu Akdeniz; Avrupa, Afrika ve Asya kıtalarının kesişim noktası olan önemli bir kavşak olarak karşımıza çıkmaktadır. Doğu Akdeniz, jeopolitik teoriler bakımından önemi vurgulanarak Kara Egemenliği Teorisi, Kenar Kuşak Teorisi, Deniz Hâkimiyet Teorisi ve Hava Hâkimiyet Teorisi ile açıklanan v önemi vurgulanan bir bölgedir (Yıldız, 2009: 15).

Doğu Akdeniz, jeopolitik teoriler bakımından önemli bir konuma sahip olmasıyla birlikte teoriler açısından da ele alınmıştır. Halford Mackinder'in kara hâkimiyeti teorisine göre Doğu Akdeniz, batı ülkelerine ve diğer pazarlara ulaşımda deniz ticaretinin kilit noktasıdır. Alfred Thayer Mahan'ın deniz hâkimiyeti teorisine, bağlamında kıtalararası ticaret güzergahları üzerinde yer alması ve bunlar arasında bağlantı kurması ve Hazar bölgesinin küresel pazarlara açılmasındaki önemli nokta olan Doğu Akdeniz, küresel ticaret alanında hem konumu hem de enerji kaynakları bakımından çok önemli bir ağırlığa sahiptir. Hausy Scitaklian hava hâkimiyeti teorisine göre, Doğu Akdeniz, Orta Doğu ve Hazar bölgesi ile konumunda dolaylı havadan müdahale etme imkânı vermektedir. Nicholas John Spykman'ın kenar kuşak teorisine göre ise, kenar kuşak ülkelerinden olan Yunanistan'ı Türkiye ve diğer kıyı devletleri ile doğrudan, diğer ülkeler ile de dolaylı olarak etkileşim halinde olan Doğu Akdeniz bölgesi, merkez bölgeyi kuşatan ve etkileyen kenar kuşağın önemli bir bölümünü kontrolünde tutmaktadır (Yıldız ve Yaşar, 2012: 42-43).

Dünya enerji ve ticaret jeopolitiğinde önemli güzergâh merkezinde yer alan Doğu Akdeniz bölgesi, Kızıl Deniz, Süveyş Kanalı gibi önemli geçiş noktalarını bünyesinde bulundurmaktadır. Doğu Akdeniz'in jeopolitiğindeki herhangi bir gelişmenin yaşanması bu bölgeleri ve kıyı devletler önemli şekilde etkileyecektir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanacak olan herhangi bir istikrarsızlığın kısa zaman içerisinde daha geniş bir etki yaratarak kıyı devletlerine ve küresel jeopolitiği de etkileyerek enerji güvenliğini tehdit edici bir unsur olarak değerlendirilmektedir (Colombo ve Lesser, 2010: 4).

Doğu Akdeniz bölgesinin, Tunus'taki Bon Burnu ile İtalya'ya bağlı Sicilya Adası'nın batıya uzanmış olan ucundaki Lilibeo Burnu arasında çizilmiş olan hattın doğusundaki bölgenin Doğu Akdeniz'in konumunun ifade edilmesi hususunda genel bir tanım oluşturulmuştur. Bu tanımlama bağlamında, Doğu Akdeniz'in kıyı devletleri; İtalya, Slovenya, Hırvatistan, Bosna-Hersek, Karadağ, Arnavutluk, Yunanistan, Türkiye, KKTC, GKRY, Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Mısır, Libya ve Tunus kıyıları bölgede var olan devletlerdir (Yaycı, 2012: 2).

Akdeniz coğrafyası, Batı Akdeniz ve Doğu Akdeniz olarak siyasi ve coğrafi bir tanım olarak karşımıza çıkmaktadır. Tunus ve Malta Adası'nı kesiştiği yerden itibaren çizilen düz boylamın sol tarafı Barı Akdeniz bölgesini oluşturmaktadır. Boylamın diğer sağ tarafı ise Doğu Akdeniz bölgesini oluşturmaktadır. Bütün bu coğrafi alanı oluşturan bölge, Akdeniz Havzası, Akdeniz Dünyası ya da Yakındoğu olmak üzere farklı şekillerde tanımlama yapılmaktadır (Yıldız, 2006: 617).

Doğu Akdeniz farklı medeniyetlerin, kültürlerin etnik, siyasi, dini yapılarıyla birlikte geçmişten günümüze kadar özellikle yaşanan ikinci Dünya Savaşı sonrasında sıcak çatışmaların ve gerilimlerin en üst düzeyde yaşandığı bir bölge haline gelmiştir. Bölge ülkelerinin ve diğer dış güçlerin bölge üzerinde yaşadıkları sorunlar güvenlik konusu üzerinde bir tehdit unsuru yaratmaktadır. Petrol krizlerinden sonra ülkelerin enerjiye olan talepleri ve bağımlılığı doğrultusunda bu gerilim uluslararası ilişkilerin belli başlı güvenlik sorunsalı haline gelmiştir. Enerji kaynaklı olan bu gerilim devletlerin enerji güvenliği üzerinde politikalarını geliştirmelerine neden olmuştur. 2000'li yıllardan itibaren keşfedilen enerji kaynakları Doğu Akdeniz'de enerji kaynakları üzerine var olan gerilimi daha da arttırmıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e olan politikaları hem tarihsel olarak geçmiş bir bağ hem de en uzun kıyı olması ve Kıbrıs sorunu çerçevesinde bölgeye olan politikasını oluşturmaktadır. Türkiye'nin enerji güvenliği sorunsalında bu bölge enerji tüketimi

bakımından ve enerji geçiş güzergahı merkezi olması bakımından bölgeyi dış politikalarında başat gündem olarak odak noktası olarak değerlendirmektedir. Arap Baharı sonrası Ortadoğu’da yaşanan sıcak çatışmaların artması ve son dönemlerde Libya ve Suriye’de yaşanan iç savaşa bölge devletlerin ve dış güçlerin dahil olması ile beraber Doğu Akdeniz’in önemi bu olaylar neticesinde uluslararası ilişkiler bakımından odak noktası haline gelmiştir. Suriye ve Libya dışında diğer kıyı devletlerinde gerçekleşen iç karışıklıklar ve devletlerin birbirleri ile olan sorunlarında özellikle enerji kaynakları üzerinde gerilim oluşturan deniz yetki alanları sorunu, uluslararası ilişkiler bakımından Doğu Akdeniz’e yönelik olan politikalarda enerji güvenliğini sağlamak ve buna yönelik politikalar oluşturmak önem teşkil etmiştir (Kökyay, 2020: 2505).

Süveyş Kanalı’nın 1869 senesinde açılmasıyla birlikte Doğu Akdeniz bölgesinin hem küresel piyasa ve ticarete önemi hem de jeostratejik değeri devletler bakımından artmasına olanak sağlamıştır. Süveyş Kanalı’ndan önce faaliyet gösteren Ümit Burnu’ndan yapılan deniz ticareti kanal ile birlikte zamandan ve maliyet bakımından daha avantajlı olması açısından Asya, Avrupa ve Afrika ticareti için daha da verimli hale gelerek bu pazarları birbirine bağlamıştır. Tarihten bu yana günümüzde de hala ticaret güzergahı olarak önemini koruyan bu bölge deniz ticaretinin büyük bir kısmına ev sahipliğini üstlenmektedir. Ticaretin önemli bir kısmının yapıldığı bu bölgede 19. yüzyılının sonlarına doğru ve 20.yüzyıldan itibaren hidrokarbon rezervine yönelik başlayan bir mücadele yaşanmaya başlanmıştır. Petrol ve doğalgazın kullanımının artmasıyla birlikte Orta Doğu coğrafyasının zengin kaynaklar içermesi sebebiyle büyük güçler nezdinde kontrol altına alınmak istenmiş ve enerji ihtiyaçlarının karşılanması ilgiyi daha da arttırmıştır. Orta Doğu’da sağlanmak istenen bu kontrol bölgeden çıkan enerji kaynağının güvenli bir şekilde ulaştırılması ve kullanılması adına geçiş güzergahı olan Doğu Akdeniz bunlar ışığında önemi artan bir coğrafya haline gelmiştir. Enerji mücadelesinde ilgi alanı olan Orta Doğu kendisi ile birlikte hidrokarbon kaynaklar bakımından zengin bölge olan Doğu Akdeniz’i de mücadelenin bir parçasına dönüşmüştür. Mezopotamya’dan çıkan enerjinin Avrupa’nın piyasalarına naklinde geçiş üssü olarak kullanılan Doğu Akdeniz bölgesi doğu ve batı arasında köprü görevini yapmaktadır (Özekin, 2020: 6).

Birinci Dünya Savaşı’ndan sonra ticaret merkezli bir nokta olan Doğu Akdeniz bölgesi enerji merkezli olan bir konuma dönüşmüştür. Enerji krizi odaklı başlayan bu savaşın Orta Doğu’yu her ne kadar odak haline getirmiş ise 20.yüzyıldan itibaren ise Doğu

Akdeniz dünya jeopolitiğinin önemli bir parçası haline dönüşmüştür. İkinci Dünya Savaşı sonrası ve yaşanan iktisadi değişim ve gelişmeler, Doğu Akdeniz üzerinde politikaların yaygınlaşmasına neden olmuştur. Soğuk Savaş ile birlikte devletlerin enerjiye olan ihtiyaçlarında olan artış 21.yüzyılda daha da elzem hale gelerek yeni keşfedilen enerji kaynaklarına ilgiyi arttırmıştır (Ediger, vd., 2012: 78-79).

3.2.Doğu Akdeniz'in Enerji Kaynakları Bakımından Önemi

Ekonomik ve siyasi istikrarın sağlanması için enerji güvenliğinin oluşturulması, her devletin politik öncelikli hedefleri arasında yer almaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinde varlığı tespit edilen doğalgaz, petrol ve hidrokarbon rezervleri hem enerji güvenliği bağlamında hem de yeni kaynakların kullanılması bağlamında bölgede yeni bir mücadele alanının ortaya çıkmasına neden olmuştur. Yeni keşfedilen bu enerji kaynakları bölgeler arasında tartışmalı münhasır ekonomik bölgelerinde bulunması kaynakların dağılımını ve güvenliğinin oluşturulması meselesini gündeme getirmiştir.

Bu noktada bölgede kıyıdaş olan devletlerin birbiri ile olan sorunları, devletlerin kendi iç meseleleri göz önüne alındığında Doğu Akdeniz bölgesi, enerji kaynaklarının önemini ve devletlerin birbirleri olan ilişkilerini ön plana çıkarmıştır. Son zamanların en çok ilgi haline gelen bu bölgede devletlerin enerji antlaşmaları yapmasına, kendi aralarında iş birlikleri yapmasına ve enerji güvenliğine yönelik politikalar oluşturulmasına yol açmaktadır (İstikbal ve Boyraz, 2019: 69).

Günümüzde enerji kaynaklarından en fazla kullanılan doğal kaynak türü doğal kaynak türü doğalgazın tüketimi olmuştur. Bununla birlikte enerji ihtiyaçlarını başka ülkelerden temin eden ve enerjide tamamen dışa bağımlı olan devletler, bağımlılıklarını azaltmaya yönelik yeni keşfedilen enerji kaynaklarına ilgi göstermektedirler ve politikalar üretmektedirler. İlgi odağı haline gelen Doğu Akdeniz'de yakın zamanda keşfedilen yeni enerji rezervleri yaklaşık olarak 10-15 trilyon metreküp doğalgaz ve 2-3 milyar varil petrol rezervini bünyesinde barındırdığı düşünülmektedir. Bu bağlamda bu yeni keşfedilen enerji kaynakları, enerji bakımından dışa bağımlı olan devletlerin bu bölge üzerinde hakimiyet kurma girişimlerine ve buna yönelik siyasi çıkarımlar elde etmeye çalışmaktadırlar (Duman, 2019: 213).

2000'li yılların başlarından itibaren Doğu Akdeniz'de enerji kaynaklarının araştırılmasına yönelik başlanan çalışmalarda bölge ülkelerin münhasır ekonomik bölgelerinde (MEB) elde edilen bulgular neticesinde bölge ülkelere hem ekonomik

anlamda hem de kaynakların bulunduğu ülkeye var olan jeopolitik avantaj bakımından önemini arttırmıştır. Bölgeye kazandırmış olduğu bu avantaj doğrultusunda bölge dışında diğer ülkelerin ve uluslararası şirketlerin ilgisini de çekmiştir. Böylece bölge devletleri ve diğer ülkeler arasında enerjiyi arama ve taramaya yönelik antlaşmalar imzalanmıştır. Doğu Akdeniz’de keşfedilen bu enerji kaynaklarına yönelik ülkelerin taleplerinin oluşması için gereken altyapı çalışmalarının oluşturulması, çıkarılan enerjinin ulaşımı ve bu ulaşımın maliyet kısmı enerjiyi ihraç eden ve ihraç edilen ülke için enerji güvenliği bakımından tüm ana olguların karşılanması gerekmektedir. Enerji güvenliğinin sağlanmaması durumunda, doğalgaz ve petrol nakil hatlarının maliyetlerinin yüksek oluşu, sıvılaştırılan doğalgazın (LNG) tüketicilere ulaştırılması konusunda yeni tartışmaların oluşmasına neden olmaktadır. Doğalgazın sıvılaştırılarak transfer edilmesinde kullanılan boru hatlarının geçtiği ülke üzerinde ve diğer ülkeler ile arasında rekabet ortamı oluşturmasına ve çatışma olasılığını oluşturmaktadır. Günümüze kadar stratejik konumu nedeniyle sıcak bölge olma özelliğini koruyan Doğu Akdeniz, yakın zamanda keşfedilen hidrokarbon yataklarından dolayı rekabet alanlarının oluşmasına, tartışmalı enerji sahalarının oluşmasına neden olarak enerji güvenliği sorunsalı gündeme gelmektedir (Şahin, 2019: 15).

20. yüzyılın enerji bakımından siyasal rejimi Ortadoğu’nun petrol ve doğalgaz kaynaklarının üzerine dizayn edilmiştir. Fakat 21. yüzyılda oluşturulmak istenen siyasal sistemde ki “Yeni Dünya Düzeni” Ortadoğu’ya bölgesel yakınlığı olan birbirleri ile bağlantılı olan Akdeniz ve Doğu Akdeniz’in enerji kaynaklarının temelinde egemenlik inşa edilmektedir. Çünkü Doğu Akdeniz bölgesi, Ortadoğu’ya olan yakınlığından dolayı, geçiş yollarındaki kesişim konumu ve bölgede varlığı tespit edilen enerji rezervleri bakımından jeo-politik ve jeo-stratejik merkez konumu bakımından önemli hale gelmiştir. Dolayısıyla günümüzde Doğu Akdeniz bölgesi, bölgesel ve küresel rekabet, iş birliği ve çatışmaların yaşandığı merkezlerden biri durumuna gelmiştir. Özellikle 2000’li yıllarda bölgeye olan ilgi bölgesel ve küresel güçler bakımından artarak bu bölgeye göre politikalar planlayıp yatırım yapılmaktadır. Bu küresel ve bölgesel güçler, bölge üzerindeki hakimiyetini enerji faaliyetlerini arama, çıkarma ve yönetme bağlamında yöneterek aynı zamanda askeri hareket bölgelerini de büyütme çabaları göstermektedirler (Ercan ve Kılınç, 2020: 18).

2000’li yılların başından itibaren bölgesel ve küresel aktörlerin Doğu Akdeniz’e yönelmesi ve ilgisi artmıştır. Küresel aktörlerin özellikle ABD, Çin ve diğer güçlerin bu bölge üzerindeki çıkarları söz konusu olduğu için uluslararası literatürde bu bölge sorun

arz eden bir alan statüsüne neden olmuştur. Her geçen zamanda bölgede keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen enerji kaynaklarının varlığı bu bölgeye ilgi önemi arttırmaktadır. Bunlar ışığında keşfedilen enerji sahaları ve keşfedilmeye hazır sahalar üzerinde paylaşım sorunları gündeme gelerek bölgede bulunan devletlerin kıta sahanlığı ve aralarında oluşan deniz yetki alanları paylaşımının sorunsal meydana gelmiştir. Deniz yetki alanları paylaşımı sorununun gündem haline gelmesi ile hem bölge devletler açısından hem de küresel güçler açısından birbirleri arasında kıta sahanlığına dayalı çatışma zeminin oluşmasına sebep olmuştur. Dolayısıyla görülmektedir ki Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının uluslararası arenada ekonomik ve siyasi anlamda mücadele edilen bir alana dönüştüğü görülmektedir (Kedikli ve Çalağan, 2017: 124).

Bütün bunların ışığında Doğu Akdeniz’e kıyıdaş olan devletler jeostratejik bakımından ve bütün ekonomik, siyasi mücadeleler de büyük etki gösteren bu alan üzerinde planları ve çıkarları kendi lehlerine çevirmek için çalışmalar yürütmektedirler. Aynı zamanda bölgeye kıyısı olmayan devletler özellikle (ABD, Çin, Rusya ve AB) gibi güçler kritik bölge olan Kıbrıs Adası’nda yoğun çalışmalar yürüterek enerji diplomasisini aktif halde tutmaktadırlar. Bu güçlerin bu alan üzerinde ilgisinin bu kadar çok olmasının diğer nedeni de Avrupa Birliği’nin enerji ihtiyacını karşılamak da Rusya’ya olan bağımlılığını aza indirmek ve bu enerji ihtiyacını enerji güvenliğine uygun şekilde karşılamaktır (Güneş ve Arslan, 2018: 32).

Şekil 1 Doğu Akdeniz’de Önemli Deniz Sahaları

Kaynak: Al Jazeera Türk, 2015

Doğu Akdeniz bölgesinin öneminde etkin bir dönüm noktası 2009 yılındaki İsrail sahası içerisinde yer Tamar bölgesinde keşfedilen ilk doğalgaz sahası olmuştur (Saçı, 2020: 138.) Doğu Akdeniz enerji rezervlerinin potansiyeli ile ilgili olarak yapılan ilk arama faaliyetleri, 2010 yılında ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi (US Geological Survey) tarafından bildirilen rapor ile ortaya konulmuştur. Bu araştırmalar ışığında İsrail, Filistin, Güney Kıbrıs ve Lübnan açıklarını içeren Levant Havzası'nda yaklaşık 1,7 milyar varil petrol ve 3.5 trilyon metreküp doğalgaz ve 3 milyar doğalgaz kaynağının olduğuna dair açıklama yapılmıştır. Keşfedilen rezervler içinde Mısır'ın kuzeyinde Nil Delta Havzası'nda yaklaşık olarak 1,8 milyar varil petrol, 6,3 trilyon metreküp doğalgaz ve 6 milyar sıvı doğalgaz rezervi olduğu belirtilmiştir (Özekin, 2020: 9). Noble Energy Şirketi yapılan ortak araştırmalar neticesinde bölgede %39,66 dilimlik hisseye sahiptir (Saçı,2020:138.). Bölgede bir diğer önemli buluş ise Tamar bölgesinin batısında olan Leviathan'da yaklaşık olarak 623 milyar metreküp miktarında doğalgaz rezervinin bulunduğu açıklanmıştır. Araştırmalar neticesinde, İsrail ve ortağı Noble Energy deniz alanında, başta “Tamar (2009) ve Leviathan (2010), Dalit (2009), Dolphin (2011), Noa2 (2011), Tanin (2012), Pinnacles (2012) ve Karish (2013)” gibi birçok doğalgaz alanı keşfedilmiştir ve tahmin edilen keşfedilmeyi bekleyen bölgelerinde varlığından söz edilmektedir (Özekin, 2020: 16).

2010 yılında ABD Jeoloji Araştırmaları Merkezi'nin (USGS) Doğu Akdeniz'de büyük miktarlarda doğalgaz, petrol ve hidrokarbon rezervinin tespit etmesiyle birlikte, stratejik ve ekonomik anlamda hızlı bir artışın yaşanması bölgesel ve küresel enerji şirketlerin bölge üzerinde ilgisini arttırmıştır. Bu bağlamda Birleşmiş Milletler (BM) Deniz Hukuku sözleşmesine göre, Doğu Akdeniz'e kıyısı bulunan ülkeler, Filistin, GKRY, İsrail, KKTC, Lübnan, Mısır, Suriye ve Türkiye bölge üzerinde enerji kaynaklarının paylaşımı ve kullanımı üzerinde hak sahibi aktörlerdir (Kütükçü, vd., 2016: 5-86).

Doğu Akdeniz bölgesinde, gelecek yıllarda doğalgazın, boru hatları vasıtasıyla Batı pazarlarına taşınma durumu, özellikle AB'nin enerji güvenliğinin sağlanması açısından Rusya'ya olan bağımlılığın azaltılması için oldukça önemli bir bölgedir (Ayhan, 2008). Günümüzde Doğu Akdeniz bölgesi dışında, Batı Akdeniz'de var olan enerjinin Kuzey Afrika ülkelerinden boru hatları ve sıvılaştırma ile birlikte Avrupa'ya transfer edilen doğal gaz, ihtiyacın yaklaşık olarak yüzde 25'ini oluşturmaktadır (Stern, 2007: 85). Doğu Akdeniz'deki doğal gaz ve diğer kaynakların keşfedilmesi ile birlikte LNG alanında

yapılması beklenen sıvılaştırma tesislerine yönelik çalışma kapasitelerinin iyileştirilmesi ve artırılması bölgeler arası enerji taşımacılığının daha ucuz hale gelmesi bu oranın gelecekte daha çok yukarı yöne çıkmasına neden olur. Bu nedenlerden dolayı AB ve Türkiye 'nin enerji güvenliğine ilişkin çalışmaları Doğu Akdeniz bölgesinde yaşanan gelişmeler bağlamında oluşmaktadır (Aad, 2009: 5-9).

Doğu Akdeniz bölgesi özellikle, Orta Doğu petrol ve doğal gaz kaynaklarının Avrupa'ya taşınmasında önemli bir geçiş güzergâh bölgesi halindedir. Gelişen süreçler doğrultusunda Avrasya coğrafyasının enerji rezervlerinin de bu bölge sayesinde Avrupa'ya transferi söz konusu olabilmektedir. Böylece Doğu Akdeniz bölgesinin stratejik önemi giderek artmaktadır.

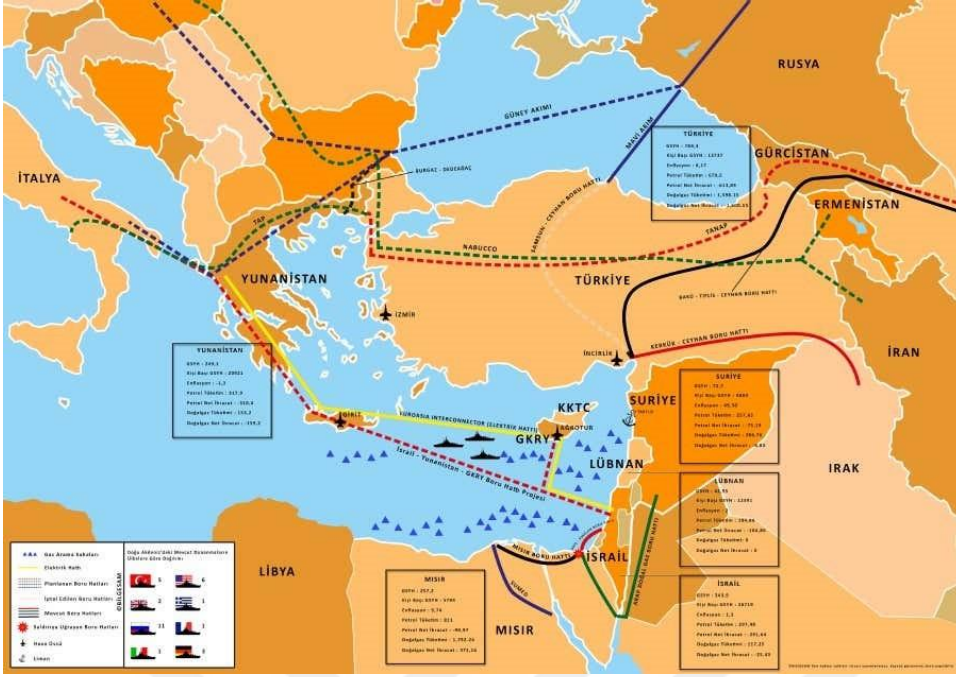
Doğu Akdeniz'in kıyı devlet ve kıyı bölgelerinde yaklaşık olarak 400 Milyar varil petrol rezervi ve ortalama 85 trilyon m³ 'ün üzerinde ise doğal gaz rezervinin olduğu düşünülmektedir. Keşfedilmesi beklenen rezervlerin toplamı da düşünüldüğünde bu bölgenin politik ve ekonomik bir odak haline gelmesinin nedeni açıklanmaktadır. Enerji kaynaklarını elinde bulundurmak ve enerjiye ulaşmak tarihten bu yana devletlerin en önemli ihtiyacı haline gelmiştir. Artan nüfus ile birlikte gelişen teknoloji enerji tüketimini arttırarak kaynaklara sahip olmanın ne kadar da önemli bir olgu olduğunu göstermektedir. Enerji politikalarının günümüzde Doğu Akdeniz bölgesi etrafında şekillendiği görülmektedir. Terminal limanlara sahip olan bu bölge ve ilerde başka limanlarında var olması bölgede rekabetli ve çekişmeli bir ortam oluşmasının zeminini oluşturmaktadır. Bölgede deniz dibi rezervlerinin de söz konusu olması, devletlerin bu bölge için politikalarını daha sağlam temellere dayandırmasına olanak sağlamaktadır (Tuğrul, 2018).

Doğu Akdeniz Bölgesi'nin jeopolitik açıdan elzem bir bölge teşkil etmesinin yanı sıra keşfedilen enerji kaynakları da bölgenin stratejik değerine değer katarak yadsınamayacak bir biçimde değer katmıştır. Doğu Akdeniz'in bölgesel olarak zengin hidrokarbon yataklarını bünyesinde barındırması ve 2000'li yılların başlarında bölgede yeni enerji sahalarının bulunması, enerji denkleminin yeniden oluşmasına ve politikaların düzenlenmesinde etkili olmuştur. Bu oluşan yeni enerji denklemi bağlamında ve yeni keşfedilen enerji kaynakları bölgede enerjinin paylaşımı söz konusunda deniz yetki alanları sorunsalını gündeme getirerek karmaşık bir ortama dönüştürmüştür (Ceyhun, 2014: 29). Keşfedilen yeni hidrokarbon rezervleri ile beraber Doğu Akdeniz'de Kıbrıs'ı çevreleyen sahada önemli enerji alanları ortaya çıkmıştır. Bunlar: "Afrodit: Kıbrıs Adası'nın

güneyindeki saha, Leviathan: Kıbrıs Adası ile İsrail arasında (Afrodit'in güneydoğusunda) kalan alan, Nil: Kıbrıs Adası ile Mısır arasında kalan saha, Herodot: Kıbrıs Adası ile Girit Adası'nın güneydoğusunda kalan sahadır'' (Aksoy, 2016: 1).

Bölgede keşfedilen ve çalışmalar ışığında keşfedilmeyi bekleyen hidrokarbon kaynakları, uluslararası enerji haritasında temellerin yeniden şekillenmesine neden olarak kırılma noktaları oluşturmuştur. Dolayısıyla bu durumun bölgede kıyıdaş devletler arasında karmaşıklığı tetikleyerek ülkeler arasında yeni iş birliği anlaşmaları ve istikrarlı bir enerji koridorunun oluşması için gereken çabalar yeni sistemlerin oluşmasına vesile olabilirler (Karbuz, 2014: 44).

Aşağıda enerji haritasında ki gaz arama sahaları ile birlikte planlanmış olan, devreden çıkarılan boru hatları ile birlikte, saldırı gören boru hatlarının oluşu, bölgede enerji güvenliği sorunsalının ne kadar da elzem bir konu olduğunu göstermektedir. Küresel ve bölgesel güçlerin bölge üzerinde geliştirmiş oldukları politikalar çıkarlarının zarar görmemesi ve enerji güvenliklerinin tehlikeye düşmemesi adına yapılan çalışmalardır. Enerji rezervlerinin ve geçiş güzergahlarında herhangi bir zararın oluşması uluslararası bir etki yaratarak krize neden olabilir. İleride bir tehdidin ya da olası bir kaos durumunun oluşması durumunda bölge devletlerinin enerji güvenliğinin korunması adına belirli güvenliği korumaya yönelik anlaşmalar yapmaları planlar çerçevesinde değerlendirilmektedir. Enerji güvenliğinin sağlanmaması durumunda bölge devletlerin iktisadi anlamda zarar görmeleri ve enerji denkleminde karmaşıklığa yol açacaktır (Kedikli ve Çalağan, 2017: 128).

Şekil 2 Doğu Akdeniz Enerji Haritası

Kaynak: Sandıklı vd., (2013), s. 8-9

Enerji denkleminin değişimine yol açan önemli bir konu olan 2011 yılında, Kıbrıs adasının sahasının yakınlarında keşfedilen çok miktarda doğalgaz kaynaklarıdır (Kısacık, 2013). Keşfedilen yeni enerji sahaları ile birlikte bölgesel enerji denkleminde hareketlenmelerin olmasına ve kıyıdaş devletler nezdinde enerji odaklı bir gerilimin başladığı görülmektedir.

Tabloda görüldüğü üzere Doğu Akdeniz'de enerji sahalarında çalışmalar ilk olarak İsrail sahalarında başlanmıştır.2000'li yıllardan sonra enerji araştırmalarında yoğun bir çalışmanın sonucunda Güney Kıbrıs ve İsrail sahalarının açıklarında yaklaşık olarak 1,2 trilyon metreküp olan doğal gaz yataklarının varlığı tespit edilmiştir (Karbuz, 2015: 44).

Sahanın Adı	Tahmini Rezerv (milyar m ³)	Sahiplenen Ülke	Keşif Yılı
Leviathan	509,7	İsrail-Filistin	2010
Tamar	283,3	İsrail-Filistin	2009
Afrodit	198,2	GKRY	2011
Karış	51,0	İsrail-Filistin	2013
Mari-B	42,5	İsrail-Filistin	2000
Tanin	34,0	İsrail-Filistin	2012
Gazze Marine	28,3	Filistin	2000
Dalit	14,2	İsrail-Filistin	2009
Şemşon	8,5	İsrail-Filistin	2012
Dolfin	2,3	İsrail-Filistin	2011
Noa	1,1	İsrail-Filistin	1999

Şekil 3 Doğu Akdeniz bölgesinde son dönemde keşfedilen doğalgaz miktarları

Kaynak: Aksoy, (2016), s. 3.

Enerji araştırmalarında küresel enerji şirketlerinin de bölgede araştırmalar yaparak yeni enerji kaynaklarının keşfinde raporlar yayımlamaktadırlar.2010 senesinde ABD Jeolojik Araştırma Merkezi'nin yayınlamış olduğu raporda, Kıbrıs adası ve İsrail sahasının arasında kalan alandaki (Leviathan) sahada keşfedilmeyi bekleyen tahmini olarak 3,5 trilyon metreküp doğal gaz yatağı ve 1,7 milyar varil olan petrol kaynağının olduğunu açıklamışlardır.2010 yılında Noble Energy Şirketi'nin de bu bölgede ve farklı olarak Tamar sahasında yapmış olduğu sismik araştırmada yaklaşık olarak 685 milyar metreküplük doğal gaz kaynağının tespiti yapılarak açıklanmıştır. Bütün bunlar ışığında büyük miktarlarda keşfedilen bu enerji yatakları bölge ülkelerini dinamikleştirmiştir. Böylece GKRY yönetimi enerji şirketlerinin keşfetmiş olduğu bu kaynaklardan dolayı kendi sahasını parsellere bölerek uluslararası anlaşma ve ihalelerin yapılmasına olanak sağlamıştır.2011 yılında Kıbrıs adasının yakınlarında olan Afrodit sahasında araştırmalar neticesinde ortalama 140 milyar metreküp doğalgaz kaynağının keşfedildiği açıklanmıştır (Üstün, 2016: 2).

3.2.1.Doğu Akdeniz’de Enerji Denkleminin Oluşumu

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynak potansiyeli ve keşifler, uzun süredir küresel enerji piyasalarının ilgisini çekmektedir. 2000'li yılların başından itibaren bölgede arama ve sondaj faaliyetleri artarak devam etmiştir. Keşfedilen hidrokarbon kaynakları, tahmin edilen potansiyelin sadece küçük bir kısmıdır, dolayısıyla Doğu Akdeniz'deki aktörler bu miktarı artırmaya odaklanmışlardır. Öte yandan Münhasır Ekonomik Bölgeler ile ilgili süregelen tartışmalar bölgenin belirli bölgelerinde sismik araştırmaları, sondaj operasyonlarını ve üretim faaliyetlerini geciktirmiştir. Ayrıca Doğu Akdeniz'de keşfedilen kaynakların uluslararası pazarlara ulaştırılması da henüz çözümlenmemiş bir konudur.

Enerji geçiş noktası olarak kullanılan Doğu Akdeniz bölgesi bu özelliğinin yanına enerji kaynaklarının bakımından verimli bir alan haline gelmesi ile birlikte küresel aktörlerin bu denklem üzerinde politika üretmesi ile çok kapsamlı enerji diplomasisi ve mücadelelerin yaşandığı bölge olarak karşımıza çıkmaktadır. Yaklaşık olarak 122 trilyon metreküplük bir hidrokarbon kaynağının olduğu varsayılan bu alanda kaynaklara ulaşmak isteyen devletler arasında iş birliği ve gerilimlerin doğmasına neden olmaktadır. Bölge ile ilgilenen devletler bölge üzerindeki hakimiyetlerini ve politikalarını farklı şekillerde açığa çıkarmaktadır (Yorulmaz, 2020).

Doğu Akdeniz bölgesinde 2000’li yıllardan sonra artış gösteren enerji arama çalışmaları ve bulunan kaynaklar, bölge devletlerini ve diğer ülkelerin enerji güvenliklerini etkilemektedir. Enerji şirketlerinin burada yaptığı aramalar bölgeyi odak haline getirmiştir. Doğu Akdeniz’e kıyası olmayan Rusya, Çin, ABD gibi devletler bu bölgede kurulmak istenen enerji denkleminde yer alarak etki güç olma mücadelesi içerisindeyler. Bölgede arama ve çalışma yapan başlıca enerji şirketleri; Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı (TPAO), ABD şirketi olan Exxon Mobil, Nobel, Fransa enerji şirketi Total, İtalyan şirketi ENI, Güney Kore şirketi Kogas, Katar ait olan Petroleum, İngiliz enerji şirketi olan BG ve İsrail enerji şirketi Delek, Avner bölgede faaliyet göstermektedirler (“Doğu Akdeniz’de enerji denklemleri”,2019).

Günümüzde Doğu Akdeniz ile gelişen her olay ve gelişme uluslararası siyasetin ana gündemi olarak yer almaktadır. Bölgede çıkarılan enerjinin kaynak bakımından miktarı ve paylaşımı tartışılan en önemli konular arasındadır. Tahmin edilen rakamlar neticesi etrafında gelişen olaylar bölgede arama ve sondaj araştırmalarının hızını arttırmıştır. Enerji kaynaklarının bulunduğu devletler bu kaynaklar üzerindeki hak sahipliği doğrultusunda

diğer bölge devletleri ile aralarında gerginliğin çıkmasına neden olmaktadır. GKRY'in 2007 yılından sonra bölge devletleri ile birlikte anlaşmalar yapması ve her ülkenin kendi MEB alanını belirlemesi bölgede siyasi çekişmelerin ve gerilimin tırmanmasına neden olmuştur. Bölge devletleri enerji şirketleri aracılığıyla MEB alanları içerisinde sondaj çalışmaları yaparak sahalarında çıkan tahmini rezervleri açıklamışlardır. Bu açıklamalar doğrultusunda kaynak potansiyelinin fazla olduğu bu alanda 2009 ile 2019 yılları arasında tahminen 2,5 trilyon metreküp doğalgazın varlığından söz edilmektedir. Arama ve sondaj çalışmaları en çok alan Mısır, İsrail ve GKRY'nin açıklarında yoğunlaşmıştır.

Günümüzde dünya siyasetinin ana gündeminde yer alan Doğu Akdeniz'in enerji potansiyeli ilgi çekmekten ziyade gerilimin en çok olduğu bölge olarak da var olan karmaşık yapıyı daha da tehdit edici bir yapıya dönüştürmüştür. Rekabetin olduğu bu ortamda devletler, iş birlikleri ve anlaşmalar sayesinde ekonomik anlamda artılar sağlayarak enerji güvenliğini temin edebilirler. Enerji güvenliğinin sağlanması hem bölge ülkeler için hem de bölgeden yararlanmak isteyen diğer devletler için fırsat sunabilmektedir. Doğu Akdeniz'de enerji güvenliği bağlamında enerji denkleminin oluşması, enerji bakımından bağımlı olan ve olmayan olarak değişiklik göstermektedir. Bölgede keşfedilen ve tahmin olarak açıklanan enerji kaynağının potansiyeli ve ileriye yönelik sağlayacağı fırsatlar neticesinde enerji denklemi şekillenmektedir. Bölge devletler ve küresel aktörler, Doğu Akdeniz üzerinde enerji rezervinin potansiyeline göre denklemde yerini alarak politikalarını oluşturmaktadırlar (Kavaz, 2019).

Doğu Akdeniz havzası bünyesinde barındırmış olduğu yüksek miktarda ve kaliteli olan enerji rezervleri ile enerji şirketleri bakımından bölgede arama ve sondaj çalışmaları faaliyetlerinde artış görülmektedir. İlgi odağı haline gelen bu bölgede potansiyel bakımından fazla enerjiye sahip olma ihtimali stratejik önemin artmasına da neden olmaktadır. Sondaj çalışmalarında arama yapan bölge dışı devletler sahada hegemonya kurmaya çalışarak oluşan enerji denklemi içerisinde taraf olamaya yönelik politikalar geliştirmektedirler. Bulunan enerji rezervinin transferi konusunda önemli ve kilit olan ülke Türkiye etkili bir ülke konumundadır (Aktaş ve Yaşar, 2020: 114).

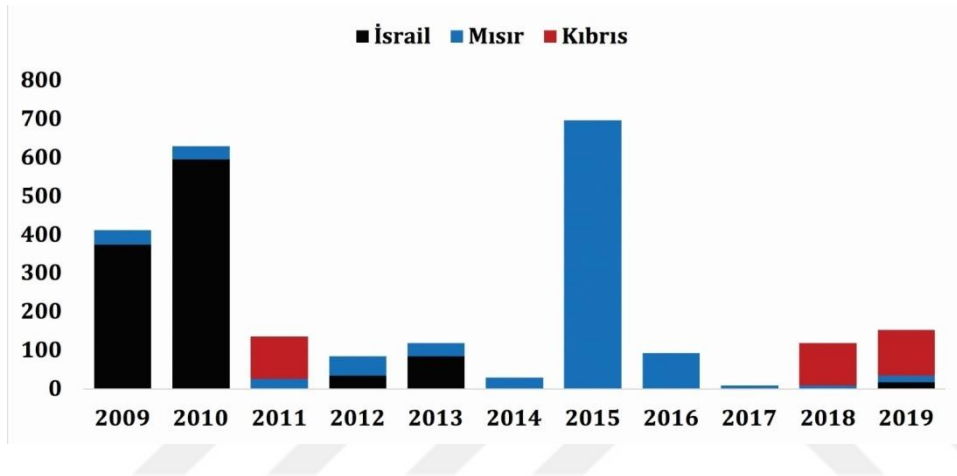
Doğu Akdeniz bölgesi tarihten bu yana koruduğu stratejik öneminin yanı sıra yukarıda belirtilen sahalarda enerji kaynağının varlığı ile birlikte bölge devletlerinin ve küresel aktörlerin mücadele alanına dönüşmüştür. Bölge devletlerinin faaliyetleri dışında, bölgede bulunan şirketler ve bu şirketleri yöneten devletler, Doğu Akdeniz'deki

mücadelede birer aktör konumundadırlar. Bölge devletleri dışında ABD, Fransa, İtalya, Çin, Rusya gibi küresel güçler ve AB gibi bölgesel entegrasyonlar, Doğu Akdeniz bölgesi ile yakından ilgilenmektedirler. Bölgedeki enerji kaynaklarının varlığını tespit etmek üzere sondaj izni verilen İtalyan ENI, Fransız Total, Rus Novatek, Amerikan Exxon Mobile ve Noble Energy şirketlerinin bağlı olduğu devletlerin varlığı söz konusudur. AB, üyesi olan GKRY lehine yaptığı açıklamalar ile çıkarlarını koruyarak bu rekabet sahasında yer aldığı görülmektedir (Stratejik Düşünce Enstitüsü, 2019). Bu rekabet sahası içerisinde dünyanın yükselen gücü olarak tanımlanan Çin Halk Cumhuriyeti de yer almaktadır. Coğrafi olarak bölgeye her ne kadar uzak olsa da Çin'in küresel ticaret oluşumunda Yunanistan ve İsrail önemli bir rol üstlenmektedir. Doğu Akdeniz bölgesi, Çin'in stratejik bölgeler olarak tanımlanmış olduğu alanları birbirine bağlamaktadır. Bu bölgelerden Çin'in en büyük pazar biri olarak gördüğü Avrupa, diğer stratejik bölge olan Ortadoğu ve Kuzey Afrika bölgeleridir (Putten, 2016: 338-339). Çin bakımından Doğu Akdeniz bölgesi, büyümekte olan ekonomisi ile birlikte artan enerji talebi sebebiyle alternatif bir alan olarak görülmektedir (Kemal, 2018). Çin'in bölgedeki varlığını ilişkilendirebileceğimiz diğer önemli husus ise Yeni İpek Yolu olarak görülen 'Tek Kuşak-Tek Yol Projesi'dir. Çin Devlet Başkanı Xi Jinping açıkladığı bu projeye göre, Çin'in bölgesel bir kapasitenin artırılması ve küresel olarak ekonomik bir gelişme hedeflenmektedir (Duarte, 2018: 11) ve yaklaşık olarak 65 ülkeyi kapsayan projenin oluşumunda Doğu Akdeniz bölgesi, önemli bir bölge olarak görülmektedir.

GKRY'nin, KKTC ve Türkiye'nin haklarını ihlal ederek attığı adımlar ve diğer aktörlerin Türkiye'yi bölgeden uzak tutma girişimleri, bölgedeki durumu Türkiye açısından karmaşık duruma getirirse de bir sonraki bölümde daha detaylı değinileceği üzere Türkiye bölgedeki haklarını savunarak varlığını sürdürmektedir. GKRY tek taraflı olarak ilan ettiği MEB'i Türkiye ve KKTC'nin haklarını ihlal etmektedir. Küresel aktörlerin bölgesel bir ittifak kurarak Ocak 2019 tarihinde Doğu Akdeniz Gaz Forumu (Eastern Mediterranean Gas Forum /EMGF) kurulmuşlardır (Başaran, 2019). Enerji kaynakları üzerinden her ne kadar bölge devletleri arasında iş birliğinin oluşumu temel alınsa da ABD ve AB'nin kurulan foruma destek vermeleri, bölgede varlığı tespit edilen rezervler üzerindeki küresel rekabeti ortaya koymaktadır (Geropoulos, 2020).

3.2.2.Doğu Akdeniz’de Keşfedilen Enerji Kaynakları

Doğu Akdeniz bölgesinde enerji araştırmaları tarihte ilk olarak 1960 senesinde İsrail devletinin yapmış olduğu çalışmalar ile gün yüzüne çıkarılmıştır. İsrail devleti aramalar sonucunda ‘İsrail NOA’ ile ‘MARI-B’ alanlarında keşfetmiş olduğu hidrokarbon rezervlerini almıştır (Mullen,vd., 2013:2). İsrail devletinden sonra Mısır ve İtalya devletleri de bölgede aramalara başlamıştır ve İtalya 1967 yılında ‘ENI’enerji şirketi Abu Madi ve Belayim sahaları olan Mısır’da doğalgaz keşfetmişlerdir (Sünnetçioğlu, 2011: 159).

Şekil 4 Doğu Akdeniz’de Gerçekleştirilen Doğal Gaz Keşifleri

Kaynak: Rystad Energy (2020).

Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji keşiflerinin büyük bir kısmı Mısır, İsrail ve GKRY’nin sahalarında olmuştur. Bölgede 2019 yılına kadar yapılan doğalgaz yataklarının keşfi ekonomik anlamdaki değeri yaklaşık olarak 460 milyar dolar civarındadır. Dolayısıyla ekonomik anlamda ciddi fırsatlar sağlayan bu alanda bölgesel ve küresel çaplı bir rekabet ortamının oluşma nedenleri görülmektedir.

İlk önemli gaz keşfi 2000 yılında Gazze Şeridi’nin açıklarında yer alan Gazze Marine sahasında olmuştur.2009 yılına kadar ciddi bir arama faaliyeti olmayan bu bölgede İsrail’in Tamar ve Leviathan sahaları ile birlikte Mısır’ın Zohr sahası küresel enerji şirketlerinin ilgisini çekerek burada arama faaliyetleri artmıştır.2019 yılı itibari ile Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerji kaynakları, Norveç ve Azerbaycan ülkelerinin bugüne kadar keşfettikleri enerji kaynaklarının oranına eşit gelmektedir. Ancak Doğu Akdeniz’de daha keşfedilmesi beklenen rezervler söz konusu olduğu için havzadaki gaz kapasitesinin miktarı tahminler doğrultusunda değerlendirilmektedir. Fakat bölgede

özellikle kuzey ve güney açıklarında keşfedilmeyi beklenen önemli miktarda rezerv olduğu düşünülmektedir. Özellikle Rodos, Girit ve Kastellorizo deniz açıklarında jeolojik araştırmalar geniş çaplı kaynağın varlığını açıklayarak buna yönelik kanıtlar sunmaktadır (Karbuç, 2019: 6).

Bugüne kadar yapılmış olan keşifler doğrultusunda kaynaklar üzerinde yürütülen tahminlerin doğrular niteliktedir. Böylece enerji şirketlerinin bu bölgede yoğun arama ve sondaj çalışmalarını arttırması bölgenin konumunu güçlendirmektedir. Bölge üzerinde tahmini rezervlerin miktarca fazla olması, ülkelerin enerji bakımından artan ihtiyaçları doğrultusunda bölgeye ilgileri fırsatlar doğurmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan enerji kaynakları üç faktör bakımından önem arz etmektedir. İlk olarak keşfedilen hidrokarbon kaynakların ekonomik anlamdaki değeridir. Finansal getiriler bakımından kaynağı elinde bulunduran devletler için yarar sağlayacaktır. İkincil faktör enerji güvenliğinin sağlanmasıdır. Bölgede bulunan enerji rezervleri devletler için her ne kadar avantaj sağlasa da ekonomik ve siyasi risk, tehditler güvenliği tehlike altına sokmaktadır. Riskleri ortadan kaldırmak enerji güvenliğinin sağlanması için önemli bir avantaj sağlayacaktır. Bir diğer faktör ise, jeopolitik ve jeostratejik avantajın olması bağımsız bir enerji kaynağına sahip olan devlet için bölgesel ve küresel önem teşkil etmektedir. Doğu Akdeniz'deki keşifler ve rezerv potansiyeli, kıyı devletleri için son derece kritiktir. Doğu Akdeniz'deki gaz rezervlerinin miktarının hem iç tüketimi destekleyecek hem de bölge ülkelerinin ihracat gelirlerine katkı sağlayacak kapasitede olduğu aşikardır. Sonuç olarak, bölgedeki taraflar arasında enerji kaynaklarına sahip çıkma ve bunları en uygun maliyetle dış pazarlara aktarma konusunda rekabet devam etmektedir (Kavaz, 2021).

Akdeniz coğrafyası, eski uygarlık ve medeniyetlerin yaşam alanı olarak seçtiği ve aynı zamanda kıtaların birleştiği bir merkezi nokta üzerinde bulunmaktadır. Akdeniz kelimesinin anlamının yabancı dildeki karşılığı 'Mediterranean' tanım olarak "Dünya'nın ortası", "Dünya'nın merkezi" anlamını taşımaktadır (Ağaoğlu, 2018: 24). Dünyanın merkezi olarak atfedilen bu coğrafi alanda yaşayan medeniyetler bölgeye hâkim olmak için kara ve deniz yollarının geçiş güzergahlarını kontrol altına almaya çalışmışlardır (Yaycı, 2012; 3). Enerjiye duyulan ihtiyaç doğrultusunda devletler yeni keşfedilen enerji kaynaklarına yönelerek enerjinin taşındığı geçiş noktaları üzerinde hakimiyet kurma çabasına girmişlerdir. Böylece ülkeler bölgede ki enerji rezervi doğrultusunda küresel

ekonomik hakimiyetlerini sağlam temeller üzerine kurmak istemektedirler (Doğru, 2015: 506).

Bölgede yüzyıllardan beri yaşanan egemenlik kurma çabalarından dolayı yaşanan gerginlikler, günümüzde keşfedilen enerji rezervlerinin ışığında bölgeye daha çok hâkim olma ve öneminin daha çok artmasına neden olmuştur. Bölgede yaşanan uyuşmazlıkların günümüze kadar gelmesi ve çözülememesi, enerji rezervlerinin bulunmasıyla birlikte paylaşım sorunu da gündeme gelerek sorun haline gelmiştir. Bölgesel sorunların yanında enerjinin paylaşım sorununda gündeme gelmesi, bölgede enerji güvenliğini tehdit edici unsur olarak görülmektedir (Hava, 2020: 681).

Yaklaşık olarak küresel ticaretin deniz yolları ile yapılmasının oranı %80 olarak görülmektedir. Doğu Akdeniz bölgesinin deniz yolu ticaretinde önemli bir geçiş noktası olması öneminin artmasında ki olgulardandır. Bu sebepten ötürü Akdeniz coğrafyası tarihsel bir öneme sahip olarak günümüze kadar güç mücadelelerin yaşandığı bölge olmuştur ve olmaktadır. Osmanlı Devleti'nin 18. yüzyılda Akdeniz bölgesinde güvenliği sağlamak amacıyla korsan faaliyetleri durdurarak denizlerde emniyeti sağlamak ve buna yönelik güçlü bir donanmaya sahip olmak önem arz ediyordu. Osmanlı Devleti dışında burada güç mücadelesi içinde olan ülkeler İngiltere, Fransa ve Rusya 19. Yüzyılda hakimiyet yarışına girmişlerdir. Tüm dünyayı etkisi alan Akdeniz coğrafyası deniz ticaretinden, enerji ticaretine dönüşümüyle politik ve ekonomik anlamda ilgilerin odağı haline gelmiştir (Erbaş, 2016: 134).

Doğu Akdeniz'deki keşifler ve tahmini rezerv potansiyeli, bölge devletleri için son derece değerli ve önemlidir. Doğu Akdeniz'deki gaz rezervlerinin miktarının hem iç tüketimi açısından faydalı hem de bölge ülkelerinin ihracat gelirlerine faydalı olarak katkı sağlayacak kapasitededir. Sonuç olarak, bölgedeki bütün aktörler arasında enerji kaynaklarını kontrol etme ve bu kaynaklara sahip çıkmak bakımından rekabetli bir durum söz konusudur

Jessica Robertson hazırlamış olduğu ve ABD Jeolojik Araştırmalar Merkezi'nin (USGS-United States Geological Survey)2010 yılında yayınlamış olduğu raporda; Kıbrıs, Suriye, Lübnan ve İsrail arasında kalan Levant Havzası (Levant Basin)tanımlanan sahada yaklaşık olarak 3,45 trilyon metreküp doğal gaz ve 1,7 milyar varil petrolün keşfedildiğine dair raporda açıklanmıştır (Hava, 2020: 686). Levant Havzası içerisinde Mısır devletinin MEB'in de yer alan Zohr bölgesini de kapsamaktadır (Tanas ve Özdemir, 2017:10).

Açıklanan bu miktarların ve tahmin edilen rezervlerin ışığında Doğu Akdeniz’de ki hidrokarbon kaynaklarının ne denli önem arz ettiği anlaşılmaktadır. ABD Jeolojik Araştırma Merkezinin Mısır sahası içerisinde bulunan Nil Delta Havzası’nda yaklaşık olarak 1,8 milyar varil petrol ve 223 trilyon metreküp doğal gazın olabileceğine dair rapor yayınlamışlardır (USGS,2010). Bu raporlar ile birlikte Kıbrıs Adası’nda ve çevre sahasında 8 milyar varil petrol rezervi ve ortalama değerinin 400 milyar dolar olabileceği açıklanmıştır. Herodot olarak adlandırılan Girit Bölgesinin güney ve güneydoğusundaki alanı kapsayan sahada ise 3,5 trilyon metreküplük doğal gaz keşfedildiği açıklanmıştır. Doğu Akdeniz bölgesinde toplam doğal gaz rezervlerinin maliyeti 3 trilyon dolar olarak belirtilerek yaklaşık olarak 572 yıl boyunca Türkiye doğal gazını karşılama kapasitesine sahip olduğu açıklanmaktadır (Yaycı, 2019: 39).

3.3.Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği

Enerji güvenliği kavramının sistematik ve daha kapsamlı bir anlam kazanması için çalışmalar yapılmaktadır (Pala,2007:198). Günümüze kadar enerji güvenliği için yapılan birçok tanımlamanın evrensen ve kapsamlı olanı 1992 senesinde Dünya Enerji Konseyi tarafından kabul edilen *’Devletin ülkesinin vatandaşlarına enerji hizmetini güvenilir ve sürdürülebilir şekilde sağlanması’* olarak enerjinin garanti altına alınmasının altı çizilmiştir (Davletov,2010:46).Enerji güvenliğinin temel bileşenlerinden olan erişebilirlik, bulunabilirlik ve ucuz maliyetli olmasıyla birlikte, güvenlik bağlamında olan olgularda arama, pazarlama, dağıtım ve üretim-tüketiminde fiziki herhangi bir saldırıya karşı korunması ve güvenliğin sağlanması ön plana çıkmaktadır (Ediger, 2007: 24).

Ülkelerin kullandıkları enerji türleri Sanayi Devrimi’nden bu yana farklılık göstermektedir. Enerji rezervleri için yapılan ihraç ve ithal ülkenin politik ve iktisadi şartlarına göre şekillenmektedir. Enerji rezervlerinin denetleniyor olması, ekonomik anlamda ülkedeki şartlara uygun bir maliyetin sağlanması ve kaynağa kesintisiz olarak erişebilmek gibi birçok faktör farklılık gösterebilmektedir. Bir ülkenin enerji güvenliğini sağlamasında yaşanan herhangi bir tehdit ve olumsuz olay ülkenin enerji politikasına yönelik değişimleri beraberinde getirmektedir. Enerji politikalarında üretim ve tüketim faaliyetlerini sürdürmek ve temin eden ulusal enerji güvenliği, uluslararası enerji güvenliğinin sağlanmasında en önemli etkidir. Tüm bunların ışığında enerji güvenliği

tanım olarak, üretici ülkeden çıkmış olan enerji kaynağının uygun maliyetler ile güvenli geçiş noktalarından risk taşımadan kesintisiz bir şekilde diğer ülkelere gönderilmesi olarak özetle açıklanabilir. Tüketici konumunda olan ülke için enerji güvenliği, kaynağın sorun yaşanmadan temin edilmesi olarak açıklanırken üretici konumunda olan ülke için ise enerji güvenliği, kaynağın sürekli, kesintisiz ve güvenliğinin korunması olarak açıklanmaktadır.

Enerji güvenliğinin tanımlanmasında enerji ve güvenlik kavramları iki farklı kavram olarak açıklanıp kapsamlı bir enerji güvenliği açıklaması yapılmaktadır. Güvenlik boyutunda olan tanımlamada fiziki bir güvenlik bakış açısı ile kaynağın üretilmesi, iletimi, aranması ve küresel pazarlara gönderilirken ki süreç boyunca oluşan güvenlik konularını içermektedir. Geçiş güzergahlarına yapılan terör saldırıları ve devletlerin birbirleri ile olan siyasi sorunları bunlar içinde ele alınmaktadır (Ediger, 2010: 46). Devletler enerji politikalarında önemle üzerinde durdukları enerji güvenliği sorunsalında mevcudiyet, hesaplılık, erişim ve sürdürülebilirlik olarak oluşan unsurları baz alarak politikalarına yön vermektedirler (GEA, 2012: 330).

Değişkenlik gösteren dünya siyasetinde günümüzde enerji güvenliğinde de yapılanmaların ve kavramda değişimlerin yaşanmasına neden olmuştur. Çevre ve iklim değişikliklerinin ön plana çıkmasıyla bu hususların enerji güvenliğini etkileyen olgular arasına alınmıştır. Aynı zamanda bölgesel ve küresel iş birliklerin, çatışmaların yaşandığı günümüz politikasında enerji güvenliğinin kapsam olarak genişlemesine ve onu etkileyen faktörlerin çeşitlenmesini sağlayarak kavram tanımlanmasında birçok olgu değerlendirilmektedir (Bilgin, 2017: 623).

Enerji kaynaklarına ekonomik erişim, Sanayi Devrimi'nden bu yana Avrupa devletleri için en önemli zorluklardan biri olmuştur. Ancak enerji güvenliği, dünya siyasetinin ve uluslararası politik ekonominin temeline sonradan yerleşen bir konu olmuştur. Bazı ülkeler enerji kaynaklarını, ekonomik ve politik etkiyi yansıtmının başlıca aracı olarak kullanırken, bazıları ise ulaşım yollarının kontrolünü güvence altına almak ve kritik altyapıyı korumak, enerji varlıklarını korumak için askeri güce başvurmuşlardır.(Ebel ve Menon,2000: 135). Sonuç olarak, enerji rezervleri rekabeti güç politikalarıyla sıkı sıkıya iç içe olduğundan, jeopolitik rekabetler ve derin tarihsel husumetlerin enerji meselelerinde önemli bir rol oynadığı düşünülmektedir.

Enerji güvenliği kavramı çok yönlü bir teorik tartışmayı harekete geçirmiştir ve bu da enerji güvenliğinin farklı yerlerde farklı anlamlara gelmesi sonucunu doğurmuştur. Uluslararası Enerji Ajansı'nın enerji güvenliğini, enerji kaynaklarının uygun fiyata kesintisiz olarak bulunması olarak ifade eden tanımı birçok bilim insanı tarafından resmi ve daha doğru tanım olarak kullanılmaktadır. Diğer uzmanlar ise “enerji güvenliğine” satın alınabilirlik, çevresel kabul edilebilirlik, arzın dayanıklılığı ve enerji kaynaklarının çeşitlendirilmesi gibi bazı göstergeler temelinde yaklaşma eğilimindedir (Tippee, 2012).

Kaynak transferi genellikle enerji otarşisine yol açma kapasitesine sahip bir şey olarak kavramsallaştırılır. Bunun, Doğu Akdeniz enerji güvenlik kompleksini anlamak için çok önemli olan ekonomik ve politik olmak üzere iki anlamı vardır. Enerji kaynakları üzerindeki kontrol, yalnızca sahibinin güvenliğini ve refahını güçlendirmek için değil, aynı zamanda siyasi tehdit olarak görülebilecek diğer devletlere olan enerji bağımlılığını azaltmak için de kullanılmaktadır. Bu nedenle, dünyanın erişilemeyen, yüksek riskli veya daha az güvenilir bölgelerinden oluşan artan bir listeden enerji arzını güvence altına alma konusundaki endişenin enerji kullanımıyla örtüştüğü gözlemlenmiştir (Verrastro ve Ladislaw, 2007: 98).

Devletler enerji politikalarını oluştururken ekonomik araçlar, askeri güç ve diplomatik ilişkilerini kontrol almak ve kullanmak için bu olguları aracı olarak kullanmaktan kaçınmazlar (Shaffer, 2009).

Enerji kaynaklarının kesintisi, üretici devlet veya boru hatlarını veya ulaşım koridorlarını kontrol eden transit devletler tarafından, tüketici devleti veya tüketici devletler grubunu davranışlarını değiştirmeye zorlamak için sıklıkla bir 'enerji silahı' olarak kullanılmıştır. Bazı bilim insanları, Birinci Dünya Savaşı sırasında, Amirallik Birinci Lordu Winston Churchill'in, İngiliz donanmasının gemilerinin güç kaynağını kömürden petrole kaydırmaya karar verdiğinde, enerji güvenliğinin bir ulusal strateji sorunu olmaya başladığını iddia etmişlerdir. Ancak, Kraliyet Donanmasının Galler'den gelen kömüre değil, o zamanlar İran'dan gelen güvensiz petrol kaynaklarına güveneceği anlamına geliyordu. Bununla birlikte, mevcut enerji güvenliği sistemi, 1973 Arap petrol ambargosuna yanıt olarak, sanayileşmiş ülkeler tarafından küresel ekonomiyi ve istikrarı tehdit eden bir arz kesintisi durumunda fiyatları yönetmek değil, aralarında koordinasyonu sağlamak için bir girişim olarak oluşturulmuştur. (Yergin, 2006: 72).

Ancak bunlar, piyasanın enerji arzı sağlarken, enerji güvenliği yaratmadığı anlamına gelir. Bu nedenle devlet, enerji güvenliği politikalarının şekillendirilmesinde yer almak zorundadır. Tarihsel deneyimler, örneğin ithal edilen petrol ve gazı yüksek oranda bağımlı ülkelerde, temel sorunun enerji güvenliği endişesinin arza yönelik olan risk olduğunu göstermektedir. Ekonomisi ihraç edilen petrol ve gazı dayalı ülkelerde, daha büyük endişe talep güvenliğidir. Çoğu durumda enerji güvenliği konusu devletin ulusal güvenliğine eşittir ve güvenlik kavramının en önemli olgusudur. Askeri güç eksikliği ve ortak bir dış politika nedeniyle, bazı ülkeler, enerji güvenliği sorununa daha çok taraflı, ekonomik teşvik odaklı bir yaklaşım benimsemektedir. Enerji kaynaklarının ekonomik ve politik kullanımı, halen uluslararası politik ekonomi ve uluslararası ilişkilere hâkim olan çeşitli düşünce okulları arasında ek bir çekişme alanı olmuştur. Realist anlayış, güç üzerinden tanımlanan çıkar çerçevesine dayalı bir kavram bütünlüğü olarak tanımlamıştır. Buna göre, enerji, realist yorumda olduğu gibi, tüm çoğulcu toplumların daimî unsurunu, güç dengesini etkilemek için bir araç olarak algılanmaktadır. Enerji, bir ulusun diğer uluslarla ilişkilerinde arzu edilen tüm amaçları desteklemek için mümkün olduğunca rasyonel olarak tahsis etmesi gereken başka bir kaynak biçimi olarak da anlaşılmaktadır. Enerji ve siyaset özünde birbirine bağlıdır ve dış politikadan kesinlikle ayrılamaz. Enerji eğilimleri ve uluslararası politika, doğuştan birbiriyle bağlantılıdır ve bu nedenle enerji güvenliği, devletlerin dış ve ulusal politikalarının ayrılmaz bir parçasını oluşturur (Yergin, 2006: 73).

Enerji güvenliği kavramı oldukça tartışmalıdır. Bilim insanları tarafından yürütülen bir araştırmaya göre. 2015 yılında, 2001 ve 2014 yılları arasında enerji güvenliği için yayınlanmış 80'den fazla farklı tanım bulunmaktadır. Bu tanımlamaların hemen hemen hepsinde enerji kullanılabilirliği temasını dikkate alınmaktadır. Tanımlarda öne çıkan diğer temalar ise enerji fiyatları ve altyapıdır ve tanımların yüzde 70'inden fazlası bu parametreleri içermektedir. Araştırmalar sonucunda, enerji güvenliğinin dinamik bir kavram olduğu belirlenmiştir (Ang, vd.,2015: 1077).

Enerji güvenliğinin kavramı, zamana ve şartlara göre değişiklik göstererek, yeni temalar ve alt kavramların ortaya çıkmasıyla yeni olgular ile kapsamlı hale getirilmektedir. Örneğin, çevre ve enerji verimliliği boyutları, 2010 yılından sonra enerji güvenliğinde daha önemli hale gelirken, 2006 öncesinde enerji güvenliği tanımlarında bunlara değinilmemiştir. Enerji güvenliğinin tanımı oldukça bağlamsaldır. Ayrıca risk algısı da

jeopolitiğe göre eyaletten eyalete farklılık göstermektedir. Tanım, tanımlayıcıya ve toplumdaki konumuna büyük ölçüde bağlıdır. Örneğin, hükümet için enerji güvenliği, ekonomik kalkınma ve devletin hayatta kalmasıyla ilgiliyken, endüstriler için üretim döngüsünün kârlı sürekliliği ile ilgilidir ve belirli bir ürün veya hizmetin sürekliliği ve satın alınabilirliğini ifade etmektedir Devletin statüsüne (enerji ithalatçısı veya ihracatçısı), devletin izlediği politikalara ve ekonomik gelişimine göre farklılık göstermektedir (Winzer, 2012: 36).

Tarihsel analitik bir perspektiften bakıldığında, enerji güvenliğinin sağlanmasında, ekonomik mantık hüküm sürerken ve ortak kâr beklentisi çatışmayı yayar ve iş birliğini teşvik ederken, diğer birçok durumda enerji sorunları güçlü bir şekilde politize edilir ve halihazırda mevcut siyasi kalıplardan etkilenmektedir. Bu durumda, potansiyel enerji anlaşmalarından elde edilen ekonomik faydalar siyasi ve askeri anlamda güç mücadelesine dönüşmesi, enerji ile ilgili ekonomik kararlar sekteye uğrayabilir. Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının, mevcut ekonomik, jeopolitik, siyasi argümanların güvenlik temelinde şekillendiği görülmektedir.

Günümüzde küresel ölçekte yaşanan karşılıklı bağımlılık, enerji kaynaklarına olan talebin artmasıyla daha da önem kazanmıştır. Enerji kaynaklarına erişim konusunda ülkeler arasındaki strateji farklılıkları nedeniyle karşılıklı bağımlılık durumu çeşitli çatışmalara neden olabilmektedir. Bu yıkıcı rekabet ortamında, hidrokarbonlar, özellikle de doğal gaz, stratejik bir enerji kaynağı olarak önemli bir rekabet aracı olmaya devam etmektedir. Bu durumda ülkeler arasında enerji transfer durumuyla beraber birbirleri ile bağımlı olma durumunu yaratmaktadır. Yapılan iş birlikleri, enerji kaynaklarını en önemli politika aracı haline getirmektedir. Enerji bakımından başka devlete bağımlı olan ülkeler hem azalan enerji kaynaklardan dolayı hem de bağımlılığı azaltmak adına alternatif kaynaklara ve alanlara yönelmektedir. Bu alanlara son yıllarda Doğu Akdeniz havzası da eklenmiştir. Doğu Akdeniz’de önemli hidrokarbon kaynaklarının keşfedilmesi ile bu bölgenin Avrupa ülkeleri, Rusya, ABD ve diğer devletler için önemi artmaktadır. Ancak bu durum bölge ülkeleri arasında deniz sınırı anlaşmazlıklarına ve jeopolitik çatışmalara neden olmaktadır (Tutar, vd., 2022: 332).

3.3.1.Doğu Akdeniz’de Enerji Güvenliği Sorunu

2009 yılından bu yana, Doğu Akdeniz enerji kaynakları, sahip olduğu geniş enerji rezervleri nedeniyle artan ilgi görmüştür. Bu enerji kaynakları bölge ve ötesi için çeşitli faydalar sağlayabilir. Gerçekten de enerji güvenliği, büyüme ve kalkınma ile birlikte ülkeler arasındaki karşılıklı bağlantının geliştirilmesine katkıda bulunabilirler. Bu olumlu sonuçlara ulaşmak için ülkelerin altyapı eksikliği, ekonomik kısıtlamalar ve devletler arası rekabet gibi bazı zorlukları ele alması ve üstesinden gelmesi gerekiyor. Avrupa ülkeleri kendilerini Rus gazından uzak tutmaya çalıştıkça ve bağımlılığı azaltmaya yönelik girişimlerde AB'nin çeşitlendirme planlarına katkıda bulunabilir. Bu çeşitlendirme enerjinin iletilmesi durumunda bölge ülkeleri için fırsat yaratabilir. Doğu Akdeniz bölgesi, 2009 yılından bu yana İsrail, Kıbrıs ve Mısır açıklarında (Leviathan, Tamar, Afrodit ve Zohr sahaları) enerji kaynağının keşfine sahne olmuştur. İlk andan itibaren, ilgili enerji bulguları bölge ülkelerin Ekonomik Münhasır Bölgelerinde (MEB) yatanlar, çatışmaların ve aynı zamanda iş birliği oluşturma enerji rezervlerine sahip olan ülkeler arasında enerji güvenliğinin sağlanmasında bir araç görevi üstlenmektedir. Bununla birlikte, bölgenin jeopolitik konumundan dolayı, uzun süreli etnik ve siyasi çatışmalar ile birlikte teyit edilen enerji miktarlarına yönelik açıklamalarda mevcut enerji keşiflerinin, ekonomik ve siyasi faktörler açısından incelendiğinde, öngörülebilir gelecekte hem bölgesel hem de bölgesel olmayan aktörler için uzun zamandır beklenen enerji güvenliğini sağlayamayacağı tartışılmaktadır. Yerel, bölgesel ve küresel koşullar uygun şekilde hizalanmadıkça, bölgenin bir gaz ihracatçısı olarak potansiyelini gerçekleştirmesi olası olmadığı değerlendirilmektedir (Stergiou, 2017: 321).

20. yüzyılın başlarında Ortadoğu'da petrol ve doğal gaz rezervlerinin tespiti ile bölgenin kaderi değiştirmiştir. Ortadoğu, uluslararası siyasetin durgun suyundan, uluslararası stratejik rekabetlerin merkezine oturmuştur. Neredeyse bir yüzyıl sonra, Doğu Akdeniz'deki enerji keşiflerinin Levant'ın stratejik kaderinde bu tür tektonik değişimlere yol açması pek olası görünmüyor. Fakat mevcut bölgesel anlaşmazlıkların siyasi oluşumlar üzerindeki potansiyel etkileri konusunda yeni bir ilgi yaratmıştır. İsrail ve Kıbrıs arasındaki deniz yatağında son zamanlarda büyük miktarlarda doğal gazın keşfi, bölgedeki uluslararası siyasetin karmaşıklığını artırmıştır. Kıbrıs ve İsrail devletlerinin bölgeden yararlanacak ilk iki devlet olması bekleniyor, çünkü bu iki devlet kendi sahalarında bulunan enerjileri bakımından enerji ihracatçısına dönüştürecek olan arama ve sondaj

projeleri için büyük sözleşmeler imzalamışlardır. Doğu Akdeniz’de daha fazla enerji rezervinin bulunma ihtimaline yönelik olarak bölgede MEB’leri olan devletler bölgelerinde sondaj çalışmalarını başlatmaları var olan potansiyel bölgesel anlaşmazlığı tetiklemiştir. Bölge ve özellikle Avrupa’nın enerji güvenliğinin sağlanması Türkiye’nin bölgede ki politikası ve rolü çok önemlidir. Türkiye'nin bölgedeki stratejik konumu AB’ye taşınacak enerji için önemli rotalar arasında görülmektedir. Bununla birlikte, Kıbrıs sorunu, MEB'in sınırlandırılması konusundaki tartışmalar ve diğer iç sorunlar Türkiye dahil diğer ülkeler bakımından da enerji güvenliğini tehdit ederek bölgesel iş birliklerini caydırmaktadır (Grigoriadis, 2014: 129).

Türkiye'nin acil hedefi kendi artan enerji talebini karşılamaktır. Türkiye petrol ve gaz ihtiyacının %95'inden fazlasını ithal etmektedir. Türkiye'nin amacı, jeostratejik geçiş rolünü yalnızca büyüyen iç enerji talebini karşılamak için başarılı bir enerji güvenliği stratejisi izlemek için değil, aynı zamanda ithalat faturasını azaltmak için bir kaldıraç olarak kullanmaktır. Örneğin, 2013 yılında, Rus ve Hazar petrol yüklerini Batı pazarlarına bağlayan İstanbul Boğazı ve Çanakkale Boğazı üzerinden yaklaşık 3 milyon varil ham petrol ve petrol ürünü Türk Boğazlarından geçmekte. Ayrıca Türkiye, önümüzdeki beş ila on yıl içinde Avrupa'nın gaz talebini karşılamak için bir gaz geçiş güzergahı olmaya isteklidir. Ancak, hidrokarbonlar için gerekli taşıma ve depolama altyapısını inşa etme baskısı altında olduğu düşünüldüğünde, Türkiye'nin enerji geçiş rolü savunmasız kalmaya devam ediyor. Türkiye'nin gaz geçişi için kullanımı, özellikle ekonomik büyümeye ve Avrupa'nın önümüzdeki on yıldaki gaz talebi görünümüne bağlıdır. Genel olarak, Türkiye'nin arzusu, Orta Doğu ve Kafkasya'daki üreticileri Avrupa'daki tüketicilere bağlayan bir geçiş yolu olmaktır. Ancak hidrokarbon ticareti için mevcut eğilim doğruya doğru daha belirginleşmiştir. Türkiye'ye gelecekteki gaz ithalatına yönelik devam eden siyasi riskleri ve Türkiye üzerinden Avrupa'ya gaz geçişi planlarında Türkiye'nin doğudaki boru hattı altyapısına yönelik gerçekleşen saldırılar enerji güvenliğini tehlikeye atmaktadır (Mohamedi, 2006).

Doğu Akdeniz’de ki enerji kaynaklarının birçok olgusu enerji güvenliğinin sağlanmasını için temel oluştururken aynı zamanda insani güvenlik ile olan ilgisinden dolayı da karmaşık hale gelen bu bölgenin, bölgesel çatışmaların ve dış aktörlerin sömürgeci anlayışlarına terk edilemeyecek kadar önem teşkil etmektedir. Günümüzde enerji kaynaklarının tesisleri klasik askeri yapılanma ile korunması ve enerjide gerçekleşen

istikrarsızlık gün geçtikçe açıklanmasında yaşanan olumsuzluklar, enerji güvenliğinin sağlanması açısından yeni politikalar ve paradigmaların geliştirilmesi daha kapsamlı bir değerlendirme olacaktır. Dolayısıyla sömürgeci sisteme karşı ve jeopolitik konum ermiş olduğu önemden dolayı yapılan politikalarda değişiklikler yaşanacaktır (Özer,2013: 19).

Doğu Akdeniz'in uluslararası politikası, yeni kurulan enerji rezervleri nedeniyle son yıllarda önemli bir dönüşüme sahne olmuştur. Yeni güç düzeninde hem bölgesel hem de bölgesel olmayan aktörler bölgedeki gücünü artırmak için mücadele etmektedirler. Çünkü bu bölgeden mevcut veya gelecekteki potansiyel enerji kaynaklarının ihracı sadece bölge devletlerin ekonomik güvenliğini değil, aynı zamanda küresel aktörlerin de ekonomik güvenliğini etkilemektedir. Küresel güç olan aktörlerin yeni bulunan doğal kaynaklara dayalı olarak yaptığı politikalarda, bu çatışma kompleksindeki önemli bir unsur olan enerji kaynaklarını sürdürme ve çeşitlendirme, etrafında geliştirmişlerdir. Varlığı tespit edilen enerji rezervleri, bölgesel enerji bağımlılığını azaltmak için bir fırsat ve ekonomik büyümenin sağlanması için bir fırsat oluşturmaktadır. Diğer taraftan Doğu Akdeniz hidrokarbon kaynakları, AB'nin sürekli artmakta olan enerji ihtiyacı için önemli bir tamamlayıcı ve enerji sağlayıcısı olabilir. Yunanistan ve Kıbrıs, Avrupa Birliği üyesi ülkelerdir ve AB ile Doğu Akdeniz arasındaki gelecekteki herhangi bir enerji kaynağı ticareti, AB için karar alma organları içindeki etkilerini ve pazarlık gücünü artırabilirken, diğer Doğu Akdeniz ülkeleri uzun bir geçmişe sahiptir. Doğu Akdeniz, AB'nin doğal gaz tüketiminin yaklaşık olarak %35'i ve petrol tüketiminin %50'si bölge üzerinden yapıldığından, şimdiye kadar AB'nin doğal gaz ve petrol ithalatı için önemli bir rota olarak görülmektedir (Szoke, 2016).

Bu nedenle birçok analist, bu enerji rezervlerinden başarılı bir şekilde yararlanılmasından kaynaklanan ortak ekonomik zorunlulukların altını çizmeye başlayarak Lübnan, Suriye, KKTC, GKRY, İsrail, Türkiye, Yunanistan, Mısır, Libya arasındaki mevcut gerilimleri ve rekabeti azaltabilecek bir itici güç olarak nitelendirilmektedir. KKTC ve GKRY'de ekonomik çıkarları ve gelirleri paylaşmak için onları iş birliğinin yapılması, siyasi iş birliğini geliştirebilir ve böylece arabulucu veya doğrudan bir şekilde dahil olan bölgesel ve bölgesel olmayan aktörler (ABD, Avrupa Birliği, Çin ve Rusya) arasındaki genel ilişkileri geliştirmesine yönelik değerlendirme yapılmaktadır. Doğu Akdeniz'de ki mevcut siyasi koşullar neticesinde yerel, bölgesel ve küresel olarak hâkim olan jeopolitik

ve ekonomik koşullar böyle bir senaryo ve iş birliğinin uygun olmadığı belirtilmiştir (Stergiou, 2017: 322)

Enerji sektöründe iş birliğinin yasal zeminini oluşturan anlaşmalar olmasına rağmen arzın devamlılığı için hala bir garanti söz konusu değildir. Bu, bu yüzyılın ilk on yılında Rusya'nın AB'ye gaz arzında sorunlara yol açan Rusya-Ukrayna gaz anlaşmazlığı gibi devletlerarası çatışmalarla ve diğer gaz krizleri istikrarsızlık ve kargaşanın bir sonucudur. Bu gibi kargaşalar enerji güvenliğini tehlikeye atarak iş birliklerin garanti olmadığı göstermektedir. Akdeniz bölgesi son on yılda çok fazla çatışmalı olaylara sahne olmuştur. Arap ayaklanmalarının ilk dalgası, Suriye, Yemen ve Libya'daki vekalet savaşları Ortadoğu ülkeleri arasındaki rekabeti artırmıştır (Hale,2013: 331).

Pek çok kişi, bu gazın müttefikler arasındaki ekonomik entegrasyonu güçlendireceğini ve ihtilafçılar arasında güven inşa edeceğini ve bunun da dünyanın en aktif siyasi sıcak noktalarından birinde daha fazla istikrara yol açacağını umuyor. Ancak, bulunan rezervler, tüm tarafların derin ve uzun süreli çatışmalarının üstesinden gelmeleri için yeterince baştan çıkarıcı olarak kabul edilemeyeceğinden, iş birliği ve anlaşmalar ile ortak paydada buluşmayı hedeflemektedirler. Fakat keşfedilen bu gazın belirsiz açık deniz sınırlarındaki rezervlerin kontrolü konusunda daha fazla rekabete yol açacağını varsayıyorlar (Elbassoussy, 2018: 70).

Doğu Akdeniz ve Levant Havzası'nda enerji üzerinde sağlıklı bir ortaklıktan çeşitli faydalar elde edilebilir. Buna yeni ve güvenilir ticaret yolları, ulaşım, diplomatik ve ekonomik destek ve teknolojik alışverişler dahildir. Halihazırda olduğu gibi, şu anda yürürlükte olan güvenlik mekanizmaları gelişen iş birliğine uyum sağlamamaktadır. Mısır ve Lübnan, EastMed projesiyle ilgili endişelerini dile getirirken, uzun süreli bir ortaklık sağlamak için hiçbir güçlü garantinin olmadığı ortaya çıkarmaktadır. Bu dış faktörler öncelik olarak politikayı şekillendirmek için olduğundan, jeopolitik sonuçlar da yüksek riskler sunmaktadır. Açık deniz alanlarına ev sahipliği yapan ülkeler enerji rezervini çıkarma ve üretim sürecine dahil olanlar, birbirlerinin çatışmalarını anlamalıdır. Ancak, eski bir güvenlik anlayışının mevcut olması günümüzde bölgede uzun süredir devam eden devletlerarası çatışmaların üstesinden gelmek uzun vadeli bir süreç olarak görülmektedir. Doğu Akdeniz çapında bir ortaklıktan elde edilen faydalar dezavantajların önüne geçerse,

uzun vadede çıkmazın çözülmesi daha belirgin hale gelir. Karşılıklı bağımlılık nedeniyle bölgesel ve küresel iş birliği risk ve çatışma faktörlerini önleyebilir (Petrikkos,2019).

Doğu Akdeniz gazı, enerji güvenliklerini artırmaya ve ekonomik kalkınmayı yönlendirmeye çalıştıkları için bölgedeki devletler için inanılmaz derecede önemli olmaya devam ediyor. Amerika Birleşik Devletleri Jeolojik Araştırması, Levant Havzası'nın (Kıbrıs, Mısır, İsrail, Lübnan ve Filistin suları) 122.4 fit geri kazanabilir gazın içerdiğini tahmin ediyor. Bugüne kadar Kıbrıs, Mısır, İsrail ve Filistin, Mısır, İsrail ve Kıbrıs arasındaki iş birliğini teşvik eden gazı keşfetti. Ancak Türkiye, Kıbrıs Cumhuriyeti'nin, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin (KKTC) katılımı olmaksızın gaz araması yapma hakkına itiraz etmektedir (John, 2020). Doğu Akdeniz'deki son büyük açık deniz keşifleri, bölgenin önemli bir hidrokarbon ili olarak ortaya çıkma potansiyeline sahip olduğunu göstermektedir. Ancak bu potansiyel, ancak keşifler üretim kapasitesine dönüştürüldüğünde gerçek anlamda anlam kazanacaktır. O zaman bile, daha birçok zorluğun üstesinden gelinmesi gerekecekti. Bölgenin belki de tek ortak paydası olan enerji, bölge ve çevresindeki jeopolitik mücadelenin ana bileşeni haline geldi. Kıbrıs'ın ve İsrail'in gaz keşiflerinin ardından deniz sınırlarının çözümlenmemiş sınırları üzerinde artan çatışmalar, Dünya'nın en karışık siyasi bölgelerinden biri olan Doğu Akdeniz'deki tartışmasız en hassas sorundur.

Ülkelerin enerjiye yönelik olan artan bu talebi doğrultusunda üretim miktarında olan artıştan sonra bir azalmanın yaşanması ve bunun üzerine gelişmiş, gelişmekte olan ve enerji bakımından başka bir ülkeye bağımlı olan devletler, bu yaşanacak azalmadan sonra enerji güvenliği sorunsalı bağlamında enerjiyi paylaşma noktasında ciddi sorunların yaşanacağı ileri sürülmektedir (Kızılkaya ve Engin, 2004: 200).

Tüketici konumunda olmasına rağmen, enerjiyi büyük oranda alan ve tükettiği enerji rezervine orantılı şekilde uluslararası sistemde hak ve söz sahibi durumunda olan devletler, enerji piyasasının ticareti konusunda bir pazarlık yapma gücü elinde bulundurmaktadırlar. Bu bağlamda küresel piyasada da bir güç temsil etmektedirler. Enerji rezervlerine ulaşım konusunda genelde istenen olgular; ucuz olması, kolay erişim sağlanması temiz ve kesintisiz bir şekilde elde etmektir. Bu olguların enerji güvenliğini oluşturması ve herhangi birinde yaşanacak olan aksaklık güvenliği tehdit unsuru olarak kabul edilmektedir (Kökyay, 2017: 2514).

Enerji, çağdaş uluslararası ilişkilerde merkezi bir konudur. Anarşik bir yapıya sahip çok kutuplu bir dünyanın ortasında verimli, rasyonel ve uyarlanabilir bir enerji sektörü geliştirmek, tüm devletler için temel bir zorluktur. Enerjiyi güvenlikleştirme, enerjiyi devletin çıkarlarına varoluşsal bir tehdit olarak çerçeveleme sürecidir. Enerji güvenliği kavramı oldukça tartışmalı, bağlamsal ve dinamiktir. Bununla birlikte, tanımı genellikle enerji mevcudiyeti, fiyatlar, altyapı ve son zamanlarda çevresel temalarla bağlantılıdır. Akdeniz bölgesi son on yılda çok fazla türbülansa tanık oldu. Bir yandan kargaşa, çatışmalar ve siyasi değişimler devletler arasındaki rekabeti artırmıştır. Diğer taraftan, doğal gaz kaynaklarının keşfi, iş birliği ve uzun süredir devam eden anlaşmazlıkların çözümü için değerli bir fırsat yaratmıştır.

3.3.2. Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğinin Sağlanması

Gelişmiş ve gelişmekte olan ülkeler için enerjinin öneminin artması ve güç mücadelesinde baş aktör olarak görülmesi, kaynakların olduğu bölgeler, devletler nezdinde merkez noktası olarak görülmektedir(Örselli ve Babahanoğlu, 2019: 389). Enerjinin olduğu bölgelerde devletler kontrol altına almak ve egemenlikleri sağlamak için giriştikleri mücadele yüzünden bu alanlar rekabet alanına dönüşmüştür. Bu rekabet ile birlikte devletler enerji kaynağından yüksek oranda yararlanmayı hedef haline getirmişlerdir. Enerji rezervleri devletler bakımından salt bir ekonomik kazanım olarak değil aynı zamanda politik bir gücün temsilcisi olarak da görmektedirler. Bir güç unsuru olarak görülen bu enerji, ulusal çıkarlar ve uluslararası çıkarlar için kullanılabilir bir etken sağlamaktadır. Enerji konusunda kaynaklardan yoksun olan devletler, enerjinin maliyetinin uygun olmasını, süreklilik arz eden bir enerjinin olmasını ve enerjini transferinde güvenliğin olmasını istemektedirler. Böylece enerji güvenliğinin bu unsurları kapsayacak şekilde sağlanması devletler için önem teşkil etmektedir. Her dönemde enerji kaynaklarına sahip olmak önemini korumuştur. Sanayi devriminde kömürün birincil sırada yer alan kaynak olması, sonrasında kömürün yerine petrolün ön plana çıkması enerji güvenliği bağlamında dönüşüme neden olmuştur. Petrol ile birlikte devletler tarafından öneminin artmasına neden olan enerji kaynaklarına güvenli şekilde ulaşma isteği iş birliklerini ve çatışma ortamını beraberinde getirmiştir. Günümüze bakıldığında ise doğalgaz kullanımının artması devletler için de bu kaynağa ulaşmak önemli olmuştur. Bu kaynakların bölgeler açısından eşit dağılmaması, sadece belli bölgelerde bulunuyor olması nedeniyle o bölgede çatışma zemininin oluşması mevcut hale gelmektedir. Son dönemler

arama faaliyetleri sonucu keşfedilen doğalgaz ve hidrokarbon kaynakları Doğu Akdeniz bölgesinde yer almaktadır. Bu bölgenin stratejik konumunun dünya üzerinde ki önemi artarken, belirtildiği gibi kaynağın bulunduğu alanı ise aynı zamanda çatışma ve rekabet alanı haline gelmesine neden olmaktadır.

Doğu Akdeniz’de bölgedeki devletler diğer uluslararası aktörler tarafından enerji rezervlerinin kontrol edilmesi amaçlanmıştır. Devletler tarafından keşfedilen enerji kaynaklarının çıkarılmasına ilişkin olan transferin nasıl olacağı sorusu ise önemli bir tutmaktadır. Özellikle enerji bakımından dışarıya bağımlı halde olan devletlerin bu bölgeler için düşünülen dağıtım ve transfer modelleri enerji güvenliğini etkileyeceği için önemli bir süreç haline gelmiştir. Keşfedilen enerji kaynaklarını tek başına bir anlam ifade etmedikleri günümüze kadar görülmüştür. Enerji güvenliğini kapsayan maliyet, süreklilik, erişebilirlik gibi olgular ile birlikte anlam bütünlüğü kazanmaktadır. Böylece Doğu Akdeniz’de bölge devletleri ve diğer birçok aktör tarafından bu kaynaklar için politika ve enerjinin çıkarılmasına ilişkin rotalar belirlemişlerdir. Oluşturulan bu politikalar neticesinde bölge devletlerinin siyasi ilişkileri yüzünden birçok sorun engel oluşturmaktadır (‘Doğu Akdeniz’de enerji güvenliği ve transfer rotaları’,2021).

Doğu Akdeniz bölgesi, 21.yüzyılda enerji kaynaklarının bulunduğu bir enerji merkezi olma konusu ile gündeme gelmiştir. Enerji krizlerinin meydana geldiği Orta Doğu ve Kuzey Afrika ‘da ki kaynaklar üzerinden Doğu Akdeniz, coğrafi konum olarak bu bölgelere yakınlığı nedeniyle enerjinin transferinin güvenli bir şekilde yapılması için enerji güvenliği konusu ana gündem haline gelmiştir (Öztekin, 2020: 6). Enerji güvenliğinin gündeme gelmesi ile birlikte Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerjinin aktarımı ve güvenliğinin sağlanması adına kilit nokta haline gelmiştir. Enerji güvenliği; “enerjinin sürekli olarak güvenilir, temiz ve çeşitli kaynaklardan uygun miktarlarda ve uygun fiyatlarla sağlanması ve yüksek verimlilikte tüketilmesi” olarak tanımlanmaktadır (Saçcı, 2020: 139). Günümüzde enerji güvenliğinin gelişen olgular neticesinde devletler ulusal çıkarları da esas alarak enerji güvenliğinin sağlanmasında pazarlık veya tehdit unsurlarını da göz önüne almaktadırlar. Böylece devletler, ulusal çıkarları için enerji kaynaklarını bir güç unsuru haline getirip bunu dış politika aracı olarak kullanabilmektedir.

21. yüzyılın ilk çeyreğinde Doğu Akdeniz bölgesindeki kıyı devletleri arama izni verilen enerji şirketleri bölgede önemli kaynakları keşfetmesi ile birlikte bölge odak noktası haline gelmiştir. Bulunan rezervlerin arama, kullanma ve ticarileşmesi konusu

bağlamında devletler arasında deniz yetki sınırlandırmasına dair sorunlar yaşanmaktadır. Bölgede etkin gücü sağlamak adına kaynakların hakimiyetini elinde bulundurmak isteyen devletler geçmişten bu yana siyasi ilişkileri bağlamında iş birlikleri yapmaktadırlar. Yapılan anlaşma ve iş birlikleri enerji güvenliğinin oluşumu ve çıkarılan enerjinin transferi konusunda bir diplomasi ve politika yapımının zeminini oluşturmuştur. Anlaşmalar neticesinde devletler deniz yetki alanları içerisinde arama ve sondaj faaliyetlerini başlatarak Doğu Akdeniz bölgesinin enerjide nakil merkezi olmasına sebep olmuştur (Özekin, 2020: 8). Enerjide üreten ve tüketen devletler arasında karşılıklı olarak artan bağımlılık ile birlikte enerji ticaretinde her iki devleti de etkileyen küresel bir etkileşim ağı yaşanmaktadır. Bu entegrede oluşan gelişmeler artış gösteren enerji ticareti, küreselleşmenin etkisi ile enerji güvenliğinin etkisini ve önemini arttırmıştır (Güneş ve Arslan, 2018: 38). Dolayısıyla enerji güvenliğinin sağlanması ve korunmasına yönelik günümüzde ve gelecekte politikalar önemi koruyacaktır.

Bölgede bulunan enerji kaynakları yalnızca kıyı devletleri için bir fırsata dönmemiş, aynı zamanda enerji şirketleri ve küresel aktörler için de önem arz etmektedir. Bölge enerji bakımından dışa bağımlı olan AB için de bir dönüm noktası olmasına neden olmuştur. Enerjide dışa bağımlı olan AB, enerji ihtiyacının çoğunu Rusya devleti tarafından karşılamaktadır. Ancak 2006 yılında Rusya-Ukrayna arasında yaşanan gerginlikler yüzünden enerji akışının sektöre uğramasına sebep olarak birçok sorunun çıkmasına ve özellikle enerji güvenliğine dair politikaların tekrardan gözden geçirilmesine neden olmuştur. Böylece 2000'li yıllarda Doğu Akdeniz'de bulunan kaynaklar AB için de önem teşkil ederek kaynak bakımından çeşitlilik için bir fırsat olarak görmektedir. AB'nin bölgeye dair attığı en somut adım ise 2004 yılında GKRY'ni üyesi yapması olmuştur. Böylece bölgeye kontrolü ve gelişmeleri daha yakından ilgilendirmektedir (Güneş ve Arslan:39.).2022 Şubat ayında Rusya-Ukrayna krizinin yeniden başlaması ile birlikte AB olmak üzere birçok devletin enerji tedarikini tehlike altına girmesine neden olmuştur. Rusya-Ukrayna arasındaki savaşın sonucu olarak, AB'nin enerji tedariki bakımından Rus gazına alternatif olarak başka kaynak araması gerektiği konusu önemli başlık olmuştur. AB Komisyonu Başkanı Ursula von der Leyen konuya ilişkin olarak: *"Bu kriz Avrupa'nın Rus gazına hala çok fazla bağımlı olduğunu göstermiştir. Tedarikçilerimizi çeşitlendirmeli ve yenilenebilir enerjiye muazzam yatırım yapmalıyız. Bu enerji bağımsızlığımıza stratejik bir yatırımdır."* sözleri ile durumun ciddiyetini açıklamıştır (Savaş, enerjide taşları yerinden

oyunatacak,2022). Yakın zamanda yaşanan ve devam eden bu kriz ile enerji güvenliğinin temin altına alınması elzem taşımaktadır.

Rusya, ekonomisinin temelini enerjiden oluşturmasıyla dünyanın en büyük ikinci doğalgaz üreticisi konumundadır. Rusya güçlü bir enerji üreticisi olması nedeniyle kendisine bağımlı olan devletler üzerinde gücünü etkin şekilde kullanmaktadır. Dış politikasını enerji odaklı bir temele oturttuğu için, diğer ülkelerin enerji taleplerinin Rusya için süreklilik arz etmesi önem taşımaktadır (Güneş ve Arslan, 2018: 44). Fakat yaşanan krizler ile Rusya'ya enerji bakımından bağımlı olan devletler enerjide alternatif arayışlar içerisinde. Böylelikle en büyük ihracatçısı olan AB'nin çeşitlilik için Doğu Akdeniz'e yönelmesinden rahatsızlık duymaktadır.

Rusya Doğu Akdeniz'e ilişkin olarak politikalarında AB'ye engel olup enerji kaynaklarını kontrol altına alıp bu bağlamda enerji güvenliği bakımından çeşitlilik yaratarak etkin olmak istemektedir. (Kedikli ve Çalağan, 2017: 134). Enerji kaynaklarının bulunduğu bölge dışında olan devletler için enerji kaynağının kontrol edilmek istenmesi, transfer sürecinde etkin rol almak ve en önemli olan enerji güvenliğinde etkin bir politika geliştirmek enerji kaynağına sahip olmak kadar güç telkin etmektedir. Dışa bağımlı devletlerin politikalarına bakıldığında enerji bakımından temel hedefleri enerjinin güvenliğinin oluşması için bir güç haline gelmektir. Bölge dışında olan Çin Halk Cumhuriyeti de Doğu Akdeniz'de etkin güç olabilmek adına GKRY nezdinde politikalar üretmektedir.

Şekil 5 Çin'in 'Bir Kuşak Bir Yol' Projesi

*Kaynak:*21.yy. Türkiye Enstitüsü, (2021,24Mayıs). Erişim:
<https://www.21yyte.org/tr/merkezler/yuzyilin-konsepti-bir-kusak-bir-yol>.

Çin devleti, “Bir Kuşak Bir Yol” projesi ile Doğu Akdeniz’de enerji nakil süreçlerinde etkin rol alabileceğini göstermektedir. Bu proje ve politikalar bağlamında bölgeye dair enerji güvenliğinin sağlanması ve önemle üzerinde durulması gerekmektedir (Örselli ve Babahanoğlu, 219: 392).

Doğu Akdeniz bölgesinde kıyı devletleri dışında bölgede rol oynayan devletlerin enerji kaynakları bağlamında enerji güvenliklerini oluşturmak isteyen bazı aktörlerin politikalarına değinilmiştir. Küresel aktörlerin bölgedeki varlığı ve politikaları, bölge devletlerinin kendi arasında yaşadıkları siyasi vb. sorunların giderek artmasına neden olmuştur. Keşfedilen yeni enerji rezervleri ile birlikte enerjiye sahip olan ülkeler ve dışa bağımlı olan devletlerin ortak politikası enerji güvenliğinin oluşturması olmaktadır. Dışa bağımlı olan devlet için transfer edilen enerjinin maliyetinin düşük fiyatlı olması, süreklilik arz etmesi önem taşımaktadır. Bütün bunlar ışığında bölge devletleri bakımından ve bölgede aktif rol oynamak isteyen aktörler bakımından istikrarlı ve sorunsuz bir zeminin oluşması şarttır. Enerjinin bulunduğu bölge bakımından enerji rezervlerinin tek başına bir anlam ifade etmediği görülmektedir. Bu kaynağın aynı zamanda işletilmesi, dağıtılması, ticarileştirilmesi süreçleri ile tam bir anlam ifade ederek önemli olmaktadır. Bu unsurların sorunsuz işlemesi ise yalnızca enerji güvenliğinin sağlanması ile gerçekleşecektir. Özetle,

bölgede enerji rezervlerinin bulunması ve bu enerji rezervlerinin en kısa güzergâh ile, maliyet bakımından ucuz ve sürekliliği olacak güvenli biçimde güven içerisinde olması ile enerji bir güç ve baskı unsuru olarak görülecektir. Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerji rezervlerinin diğer devletlere göre fazla rakip olmayacağı değerlendirilse de dışa bağımlı olan devletler bakımından enerji bakımından alternatif bir bölge olarak görülüp, enerji güvenliğinin sağlanması durumunda ise önemli bir rota olarak görülmektedir. Örneğin transfer süreci ile ilgili olan projelerde boru hatlarının geçtiği bölgeler değerli hale gelerek özellikle AB gibi bağımlı olan ülkeler için ise çeşitlilik sağlayacaktır. Özellikle boru hatlarının Türkiye üzerinden AB'ye ulaştırılması söz konusu olur ise daha ucuz maliyetli ve kısa güzergâh olan bir transfer süreci gerçekleşmiş olacaktır. Bu gelişmeler ile birlikte bölgede Doğu Akdeniz'de birçok bloklaşmanın olduğu görülmektedir. Bu gruplar, GKRY-Yunanistan-İsrail ve GKRY-Mısır-İsrail ve Türkiye-Libya, Türkiye-KKTC devletleridir. Bölgedeki enerji rezerv oranı bulunan ve tahmin edilen rakamlar çerçevesinde fazla olduğu için devletler bakımından oldukça önemlidir. Kıbrıs'ın sahasında bulunan enerji kaynaklarıyla birlikte küresel çapta bir enerji ithalatçısı olması yönündeki değerlendirmeler, Kıbrıs adasının stratejik konumuna değer katmaktadır. Adadaki uzun yıllardan beri sorunun ise çözülmemesi durumunda bölge devletleri için ve diğer devletler için enerji güvenliğini tehdit edici bir konu olarak önemini korumaktadır.

Bulunan enerji rezervleri ile birlikte devletler arasındaki sorunlar derinleşerek iş birliklerinin ve bloklaşmanın başlamasına neden olmuştur. Özellikle bölge devletlerinden olan GKRY'nin tek taraflı olarak ilan ettiği alanlar ve bu alanlarda ki faaliyetleri sınırlandırma sorununu derinleştirmektedir. Böylece Doğu Akdeniz'de devletlerin arasındaki sorunlar enerji güvenliği bakımından soruna sebebiyet vermektedir. Kıyı devletlerinin ortak bir deniz yetki sınırlandırma üzerine anlaşamaması ve transfer sürecinde kesin bir rotanın belirlenmemesi ana sorun olmaktadır (Saçlı, 2020: 145). Keşfedilmiş olan bölgeler ile mevcut deniz yetki alanları sınırlarının paylaşımlarından belirlenen sahalar konum olarak birbirine yakın bölgelerdedir. Bu bakımdan bulunan doğalgazın küresel piyasalara transferi söz konusunda projeler yapılmaktadır. (Karagöl ve Özdemir, 2017: 45-62). Doğal gaz kaynaklarının işletilmesine yönelik belirlenen boru hatları dışında sıvılaştırılmış doğal gaz (Liquefied Natural Gas – LNG) tesisleri, elektrik santralleri ve sıkıştırılmış doğal gaz (Compressed Natural Gas – CNG) tesislerinin projelendirilmesi inşası kaynakların bulunması ile devletler tarafından tartışılmıştır (Kökyay, 2021: 220).

Rezervlerin keşfi ile birlikte enerjinin Avrupa'ya taşınmasında nasıl bir yol oluşturulacağı konusunda uzlaşma sağlanamamıştır. 2018 yılında, Doğu Akdeniz doğal gaz kaynaklarının işletilmesine yönelik üretici, alıcı ve transit bazı ülkeleri kapsayan bir iş birliği platformu olarak Doğu Akdeniz Gaz Forumu (East Mediterranean Gas Forum-(EMGF)'nin kurulması gündeme gelmiştir. Mısır devletinin öncülüğünde 2019 yılında gerçekleşen bu zirve,2020 Ocak ayında resmi olarak kurulmuştur. Bu EMGF'nin kuruluş amacında, iş birliğini geliştirme ve enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik faaliyetlerin geliştirilmesi hedeflenmiştir. Bu zirveye Türkiye'nin dahil edilmemesi ve çağırılmaması ise dışlanma ve yok sayma olarak değerlendirilmektedir (Kavaz, 2020: 9). Türkiye'nin, EMGF kurucu üyelerinden olan GKRY ve Yunanistan'ın, KKTC ve deniz yetki alanları paylaşım sorunları sebebiyle davet edilmediği değerlendirilmektedir. Bunun dışında Türkiye'nin İsrail ile olan Mavi Marmara sorunu ve 2013 senesinde Mısır'da yaşanan darbeden dolayı Türkiye ile ilişkilerinde yaşanan aksaklık nedeniyle Forum'a davet edilmediği düşünülmektedir. Forum'a davet değerlendirme yapan Türkiye Dışişleri Bakanlığı sözcüsünün "*Bu forum, Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminin dışında bırakma hayalleri kuran bazı ülkelerin siyasi saiklerle kurdukları, gerçeklikten uzak bir oluşumdur. Bu Forum'un amacı gerçekten iş birliği olsaydı, kuşkusuz Türkiye ve Kıbrıs Türkleri de Forum'a davet edilirdi*" (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020b) açıklamaları ile bölgede iş birliğinden ziyade siyasi bir hedefin kurulmak istendiği ve MEB ilişkin anlaşmalarda yok sayılan Türkiye'nin bu Forum'da da yok sayıldığı iddia edilmektedir. Belladonna, Doğu Akdeniz'e yönelik enerji kaynaklarının jeopolitik boyutlarını ele almış olduğu çalışmada, EMGF'de Türkiye'nin olmamasını eksiklik olduğunu belirtmiştir (Belladonna, 2020, s. 11).

Şekil 6 Doğu Akdeniz Gaz Formu (East Mediterranean Gas Forum - EMGF)

Kaynak: Tasam, 2020.

Enerji güvenliği bakımından yapılan iş birlikleri önemli bir unsur olarak görülmektedir. Fakat bir iş birliği projesi olarak bildirilen Doğu Akdeniz Gaz Forumu (East Mediterranean Gas Forum – EMGF) Doğu Akdeniz’de devletler için enerji güvenliğine olan etkisi merak uyandırmaktadır. (Kökyay, 2021: 217). EMGF’nin keşfedilen doğalgazın kullanılmasına yönelik üye devletler arasında siyasi bir birliğin oluşturması beklenmektedir. Keşfedilen enerji kaynakları ile Doğu Akdeniz’de rekabetten uzak iş birliği temelli atılan adımlar neticesinde EMGF’nin ülkeler arasında ve özellikle AB enerji güvenliğine yapacağı katkı üzerine önemli bir Forum olarak görülmektedir. Bu Forum ile birlikte, iş birliğinin oluşmasından dolayı güven ortamının oluşmasına katkı sağlayacağı politikalar ve maliyetleri azaltmaya yönelik çalışmaların yapılması bölge üzerinden ekonomik gücü arttırıcı etkisi olacağı düşünülmektedir. Türkiye’nin EMGF dışında tutulması ile birlikte maliyeti yüksek olan projelere yönelmek EMGF’nin siyasi bir oluşum içerdiği düşünülmektedir. Deniz yetki alanlarının belirlenmesinde Türkiye, KKTC ve Lübnan’ın sorun yaşadığı devletler ile iş birliğinin yapılması Doğu Akdeniz’de enerji güvenliği için risk oluşturduğu belirtilmektedir. Türkiye’nin Doğu Akdeniz enerji kaynakları bölgesel iş birliği platformlarından dışlanması, Doğu Akdeniz bölgesindeki enerji rezervlerinin bütünüyle kullanılmasına yönelik bir engel oluşturacağı değerlendirilmektedir (Belladonna, 2020: 10-12).

Doğu Akdeniz bölgesinde sorunların küresel çaptaki en büyük sorunu enerji güvenliğinin sağlanmasıdır. Enerji güvenliğinin sağlanabilmesi için istikrarlı bir transfer

sürecine ihtiyaç duyulmaktadır. Enerji kaynaklarının transferi için ise bölgede birçok proje rotaları planlanarak belirlenmiştir.

Belirlenen projeler;

- Doğu Akdeniz Botu Hattı (DABH/ East-Med) projesi,
- Türkiye'ye uzanan bir boru hattı ve buradan aktarılması,
- Mısır'a uzanan bir boru hattı ve gazın İdku ve Dimyat'taki tesislerde sıvılaştırılarak LNG (Liquefied Natural Gas/ Sıvılaştırılmış Doğalgaz)
- Vasiliko/GKRY' de sıvılaştırma tesisleri kurularak aktarılması,
- FLNG (Floating LNG/ yüzen doğalgaz sıvılaştırma paltformu),
- CNG (Compressed Natural Gas/ Sıkıştırılmış Doğalgaz) gemileri ile aktarılması (Şeker, 2018).

Şekil 7 Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının olası transfer rotaları

Kaynak: Stratfor. (2018). The Eastern Mediterranean's New Great Game Over Natural Gas Stratfor World View.

Bu projelerin yapılmasında ki amaç; transfer edilecek olan enerjinin güvenli şekilde transferinin sağlanması, süreklilik ve ucuz maliyetli bir şekilde sağlanmasıdır. İsrail çıkışlı olan bu enerji kaynaklarının nasıl taşınacağına ilişkin olan sorunu oluşturmaktadır. İsrail devleti için en uygun rota olan East-Med projesi, bölgedeki doğalgaz yataklarının önce Yunanistan'a daha sonra İtalya üzerinden Avrupa'ya taşınmasını planlanmaktadır. Bu proje de amaç, enerji güvenliği için önemli olan unsurlardan en kısa ve en güvenilir bir şekilde İsrail'den Avrupa pazarlarına ulaştırılmasıdır. Ancak projede boru hatları Türkiye'nin deniz yetki alanlarından geçmektedir, bu yüzden Türkiye'den izin alınması ile

geçmesi mümkündür. Denizin altından geçmesi ise rotalar arası mesafeden dolayı maliyeti arttırmaktadır (Şeker,2018). Bütün bunlar değerlendirildiğinde maliyetin fazla olması Avrupa için yüksek fiyatlı alımı göstermektedir. Projenin hayata geçirilmesi dahilinde oluşacak olumlu adımlar olarak bölgede istikrarsız olan durumun azalması, enerjiyi üreten ve tüketen ülkeler bakımında bir denge oluşturacağı ve AB'nin enerji güvenliğine katkı sağlayacağı düşünülmektedir. Ortak Çıkar Projesi olarak AB tarafından tanımlanan bu proje birlik için en iyi rota olarak görülmektedir. Böylece East-Med GKRY ve Yunanistan siyasi avantajlar sağlayarak projenin “düşük maliyet, hızlı planlama, garantili izin, yatırımcılara açık olma” konuları bakımından desteklenmesini sağlayacaktır. (Şeker, 2018: 214.) Bu proje değerlendirildiğinde enerji güvenliği bakımından Doğu Akdeniz bölgesinin siyasi güvenliğini sağlama yönünde adım olarak görülebilir ancak düşük maliyet ve süreklilik konusunda ise eksik yönleri olduğu belirlenmiştir. Aralık 2017 yılında projenin gerçekleşmesi için GKRY-İsrail-İtalya-Yunanistan devletleri arasında bir mutabakat imzalanmıştır. Türkiye rotasının seçenek olduğu projede ise; İsrail'den çıkacak olan enerjinin Kıbrıs ve Lübnan deniz yetki alanlarından Türkiye'nin de içinde yer aldığı bir boru hattı projesidir. Türkiye rotasının kullanılması dahilinde hatlar arasındaki mesafelerin kısılması ve ucuz maliyetli olması East-Med projesine göre daha avantaj sağlayacağı beklenmektedir. (Kavaz, 2020: 7). Böylece bölgesel anlamda Rusya gazına karşılık olarak rakip olması beklenmektedir. Türkiye üzerinden geçen boru hatları göz önüne alınmasıyla güvenilir bir rotanın olduğu belirtilmektedir (Şeker,2018). Bölgede Türkiye ve GKRY arasında olan politik sorunlar projenin hayata geçmesine engel olabilecek önemli bir konudur. Projenin hayata geçmesi durumunda öngörülen olumlu girişimler olarak İsrail-Türkiye ilişkilerinde yaşanacak durumun Türkiye ve Avrupa Birliği arasında ve Türkiye-GKRY'nin yakınlaşmasını sağlaması beklenmektedir. Türkiye'nin konumunu güçlendirecek bu proje hayati önem taşıyacaktır. Doğu Akdeniz'de doğal gaz kaynakları ile ilgili önemli projelerden olan Kıbrıs adası, Girit ve Yunanistan Mora yarımadası üzerinden İtalya'ya kadar uzanan EastMed boru hattı projesidir. GKRY, Yunanistan, İsrail ve İtalya tarafından, 27 Şubat 2017 günü Tel Aviv'de proje ile ilgili ortak bir mutabakat yapıldığı bildirilmiştir (Cyprus News Agency, 2019). Maliyet bakımından 6,2 milyar Euro olarak tahmin edilen projede 10 milyar m3 kapasite olarak belirlenip daha fazla kapasiteye de sahip olabileceği öngörülmektedir (The Ministry of Energy, t.y.). Ocak 2020 yılında İsrail, Yunanistan ve GKRY bakanlarının katılmış projeye Türkiye Dışişleri Bakanlığınca; *“Türkiye'yi ve Kıbrıs Adası'nın doğal kaynakları üzerinde eşit haklara sahip olan Kıbrıs Türklerini yok sayan hiçbir proje başarılı olamayacaktır.”* sözleri ile tepki gösterilerek

Avrupa'ya ucuz maliyetli ve en güvenli nakil yolunun Türkiye olabileceği ifade edilmiştir (T.C. Dışişleri Bakanlığı, 2020 a)

Doğalgazın sıvılaştırılmasına yönelik olan projelerde ise İsrail'de çıkan enerjinin sıvılaştırılarak diğer ülkelere transferi söz konusudur. LNG durumunun gelecekte önem kazanacağı düşünülmektedir. Sıvılaştırma projesinde önemli ülkeler olarak Mısır, Türkiye ve İsrail seçenekleri görülmektedir. Mısır'da bulunan tesislerin LNG bakımından önemlidir. İsrail'de LNG tesisleri kurmayı amaçlayarak projeler yapmaktadır. Bu amaç maksadıyla İsraili Delek ve ortağı olan Noble Energy şirketi, Golar LNG ve Exmar şirketleriyle anlaşma yapmışlardır (Kavaz, 2020: 10). Türkiye bakımından sıvılaştırma seçeneğine bakıldığında altyapı açısından, iki tane LNG tesisine sahip olması ve bulunduğu konum açısından önemli bir seçenek olarak değerlendirilebilir. Diğer projelerin ekonomik durumdan ve siyasi sorunların oluşması ile enerji güvenliğinin oluşmasında engel oluşturmaktadır.

Doğu Akdeniz bölgesi geçmişten günümüze kadar coğrafi konumu, enerji nakil olma bölgesi ile birlikte devletlerin rekabet sahasına dönüşmüştür. Her süreçte küresel anlamda önemi koruyarak devam etmiştir. Bulunan bu enerji kaynakları ile bölgedeki var olan sorunlar derinleşerek, bölge dışındaki devletlerin de dahil olmasına neden olmuştur. Enerji kaynaklarının bulunduğu bölgeler için enerjinin ithal edilme durumunda enerji güvenliği öncelik konular arasına girmiştir Enerji güvenliği ile birlikte enerjiyi ithal etmekte olan devletler enerjiyi kolay, sürekli ve ucuz maliyetli bir biçimde ulaşmak istemektedirler. Dış politikada bir araç olarak kullanılan enerjinin çeşitlilik sağlaması ve baskı unsuru olarak görülmemesi hedeflenmektedir. Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğini sağlamak için en önemli adım rotaların belirlenmesi gerekmektedir. Doğu Akdeniz için bu rotalar değerlendirildiğinde bölgedeki istikrarsız durumun ve siyasi çıkarların ön plana çıktığı görülmektedir. Bölgede oluşan gruplaşma ile birlikte enerjinin transferi durumunda iş birliklerinin çerçevesinde East-Med projesinin ön plana çıktığı görülmektedir. Uygun maliyet bakımından Türkiye'nin projelere dahil edilmesi enerji güvenliğinin sağlanmasında katkı sağlayabilir.

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

DOĞU AKDENİZ'DE DENİZ YETKİ ALANLARI SORUNU VE TÜRKİYE'NİN ENERJİ GÜVENLİĞİ

Bu bölümde genel olarak, Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanları sorunu ve Türkiye'nin enerji güvenliği ele alınmaktadır.

4.1. Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Sorunu

Doğu Akdeniz'de ki deniz yetki alanlarının paylaşımı durumunda ki istikrarsızlığın devamıyla yeni keşfedilen enerji rezervleriyle durumu daha karmaşık hale gelmesi, Kıbrıs meselesinin bu yeni gelişmeler ile tekrardan gündem olması, bölge devletleri arasında anlaşmazlıklara neden olarak güç dengesinde karmaşıklığa yol açmıştır (Başeren, 2011: 50). Doğu Akdeniz bölgesinin askeri, siyasi, ulaştırma vs. gibi kapsamlı bir stratejik önemi ile birlikte sahip olduğu enerji rezervleri yüksek potansiyeli, denizlerde paylaşımaya yönelik mücadelelerin oluşumuna zemin hazırlamıştır (Yaycı, 2012: 13).

Bölgede keşfedilen enerji kaynaklarının jeostratejinin yanında aynı zamanda ekonomik bir değerde içermektedir. Denizde keşfedilen bu yer altı kaynaklarının, bölge devletleri arasında kıta sahanlığı ve MEB'lerin oluşturulması ve belirlenmesi bakımından sorun teşkil etmektedir (Karapınar, 2015: 15). Bölgede son yıllarda bulunan rezervler, yer altı kaynaklarına dikkatleri çekmiştir. Bölge devletlerin MEB'in belirlenmesinde nihai bir anlaşmanın olmaması ve bulunan kaynakların diğer devletlere ulaşımında hangi yolların kullanılacağı sorun oluşturmaktadır.

2000'li yılların başlarında bölge devletlerin arasında sorun yaşanmasında ki başlıca sebepler MEB ve kıta sahanlığının paylaşımı esas sorunu teşkil etmiştir. Deniz yetki alanlarının paylaşımı söz konusunu esas sorun olmasıyla birlikte bunun yaratmış olduğu başka sorunlarda mevcuttur. Devletlerin birbirleri ile yaptıkları antlaşmalar ve keşfedilen enerji kaynağına yönelik olan çalışmalar diğer sorunları görünür kılmaktadır (Acer, 2019: 8).

20. yüzyılda gelişmelerin yaşandığı bilim ve teknoloji alanının yanı sıra küresel çaplı nüfusunda artmasından dolayı, enerjiye duyulan gereksinimde artış göstererek devletlerin ilgisinin doğal kaynaklara yönelmesine sağlamıştır. Denizlerde var olan doğal kaynakların

keşfi ile birlikte son dönemlerde Doğu Akdeniz bu gereksinimi karşılayabilme potansiyelini bünyesinde barındırmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerjinin taşınması, paylaşımı ve devletlerin hak iddiaları çerçevesinde deniz yetki alanları kavramını incelenmesi gerekir. Deniz yetki alanları; iç sular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge olarak kavramsal çerçevede açıklanmaktadır. Karasuları ve iç sular üzerinde kurulan egemenlikler, uluslararası hukuk bakımından bazı sınırlandırmalar dışında devletler bakımında tam olarak sağlanmaktadır. Diğer bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge için devletlerin egemenlikleri sınırlıdır (Demir, 2020: 29).

Denizlerde ki doğal kaynaklara duyulan ilgiden dolayı,2000’li yılların ilk zamanlarında Doğu Akdeniz üzerinde yapılan araştırma ve sondaj faaliyetleri ile birlikte deniz yetki alanlarının paylaşımı üzerine ve hak iddialarının bir sorun haline gelmesine neden olmuştur. Bölgede deniz yetki alanlarında iddia edilen haklar doğrultusunda oluşan sorunun asıl nedeni, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge sahaları üzerinde talep edilen yetkiler çerçevesinde gerginlik oluşmaktadır. Bölge devletlerinin kıta sahanlığı ve MEB alanları ile ilgili iddia ettikleri söylem ve haklar birbirinden farklılık göstermektedir. Bölgede, Türkiye, KKTC, GKRY, Mısır, İsrail, Suriye, Libya, Lübnan, Filistin devletleri bulunmaktadır. Bölgeye kıyası olmayan devletler de bölge üzerinde hakimiyet kurmaya çalışarak politikalar oluşturmaktadırlar. Bu aktörlerin bölgeye dair politikaları, enerji güvenliğine yönelik adımların atılması bölgenin dış siyasette hassas bir alan olmasına neden olmaktadır (Yılmaz, 2020: 29).

Keşfedilen enerji kaynakları ile birlikte Doğu Akdeniz bölgesinde kıyı devletleri, deniz sınırlandırmaları konularında bazı anlaşmalar imzalamışlardır. Doğu Akdeniz bölgesinin diğer deniz alanlarından farklı olarak dar bir deniz sahasına sahip olması nedeniyle deniz yetki alanlarının oluşumu ve paylaşımı konularında politik sorunların oluşumuna neden olmuştur. Bölgede uzun yıllardır sorun halinde olan ve çözümlenemeyen politik çatışmaların (Kıbrıs sorunu, Ege sorunu, Arap-İsrail arasındaki sorunlar vb.) sebep olduğu diğer faktörler ise, bölgede devletler arasında ortak çözüm bulunamayan deniz yetki alanlarının paylaşımı ile ilgilidir. Kıbrıs adasının çevresinde yapılan arama ve sondaj

çalışmaları özellikle Türkiye, KKTC ve GKRY bakımından daha elzem bir konu haline gelmiştir (Kırval ve Özkan, 2021: 86).

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair oluşan sorunda bölgede tarihten bu yana devletlerin birbirleri olan çatışmaları, menfaatleri, devletlerin kendi iç siyasi sorunlar ve özellikle son yıllarda bölgede keşfedilen ve tahmin edilen rezervler, Doğu Akdeniz bölgesi için çözümlenmesi uzun vadeli olan ve aktörler arasında gerilimlerin oluşumuna neden olan kıta sahanlığı ve MEB'inin sınırlandırılmasına dair sorun bölgede var olan diğer sorunları da tetiklemektedir.

Doğu Akdeniz bölgesinde kıyı devletleri arasında yaşanan deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair oluşan sorun ve gerginliklerin yaşanmasıyla birlikte deniz hukukunda bu sorunların temelini oluşturan kavramların açıklanmasında fayda vardır. Özellikle sorunun en belirgin yaşandığı Türkiye ve GKRY arasındaki bölge üzerinde yapılan hak iddialarında bahsedilirken kıta sahanlığı, MEB, karasuları gibi kavramların arasındaki farkların ve hukuksal anlamlarının bilinmesi önem teşkil etmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarına yönelik olan hak taleplerinden önce deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair esas kavramların genel hatları çerçevesinde açıklanmasında yarar görülmektedir.

4.1.1. İç Sular

BMDHS'nin 8.maddesinde iç sular, karasularının ölçüldüğü esas çizginin kara bölgesi tarafında kalan deniz alanı olarak açıklanmıştır. Yani karasularını oluşturan iç kısım ile kara ülkesi arasında kalan deniz alanı iç sularını tanımlamaktadır. Kıyı devletinin kara ülkesine bağlı olduğu iç sular, körfezler, liman, koy, kapalı denizler ve iç denizlerde esas hatların dışında kalan su alanları, iç suları bünyesinde yer almaktadır. Kıyı devletinin egemenliği altında yer alan iç sularda devletin egemenliği ve yetkileri tamdır. Kara ülkesi için uluslararası hukukta kabul edilmiş olan sınırlandırmalar iç suları kapsamaktadır. Kıyı devletinin egemenliği üzerinde iç hukuka bağla ya da uluslararası bazı sözleşmeler nedeniyle istisnai durumlar olabilmektedir (Kuran, 2009: 31-35).

4.1.2. Bitişik Bölge

Kıyı devletinin sadece belirli olan genişliğe kadar hak ve yetkilerini kullanabildiği karasularına bitişik olan bitişik bölge açık bir deniz alanı olarak tanımlanmaktadır. Yani bitişik bölge alanı açık denizlerin belli bir kesimi olarak açıklanmaktadır (Toluner, 1996: 19) Hukuki tanımlama olarak ilk kez 1958 yılında Cenevre Karasuları ve Bitişik Bölge Sözleşmesi'nin 24.maddesinde yer almıştır. BMDHS'de genişliğe yönelik olan değişiklik hariç 33.maddede açıklanmıştır. Bu maddeye göre kıyı devleti, bitişik bölgesinde gümrük, sağlık, maliye gibi konularda riayet etmeyenlerin kontrollerini yapma yetkisine sahiptir (Demir, 2020 :33) Aynı maddeye göre, karasularının genişliğinin ölçüldüğü esas hattan itibaren bitişik bölge bu hattın 24 deniz milinin dışına çıkamaz. Kısacası tanımlanan bitişik bölgenin genişliği, karasularının genişliği hariç olan deniz alanı olarak değerlendirilmektedir. Bitişik bölgeye sahip olabilmek için kıyı devletinin bu yetkiye dair karar alması ve ilan etmesi gerekmektedir (Kuran, 2009: 192).

4.1.3.Karasuları

Deniz yetki alanlarına ilişkin önemli bir kavram olan karasuları, denize kıyısı olan bir devletin kara ülkesini kapsayan ve uluslararası hukuka uygun bir biçimde deniz açıklarına doğru belirlenmiş bir genişlik doğrultusunda kıyı ülkesine ait bir deniz alanı olarak tanımlanmaktadır (Pazarcı, 2010: 262). BMDHS (Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi)'nin 1. ve 2.maddeleri kapsamında bir devletin egemenliği, karasularının hava sahasını, deniz yatağını ve toprağın altını da kapsamaktadır. Kıyı devletleri karasuları üzerindeki egemenliklerini bu sözleşme çerçevesinde kullanmaktadırlar (Gündüz, 2009: 357).

Karasuları bir devletin kıyıları boyunca belirli bir mesafe giden ve devletin egemenliğindeki olan deniz alanını ifade etmektedir.20.yy'da karasuların, devletin hakim olmadığı yalnızca güvenlik bazlı ve diğer benzer konularda egemenlik sağlayabileceği deniz alanı olarak kabul edilmekteydi.1930 yılında La Hey Kodifikasyon Konferansında karasularının, devletin egemenliğinde bulunan bir deniz alanı olduğu belirtilmiştir. Devletler arasında karasularının kapladığı alan ve kıyıdan itibaren kapladığı alan üzerinde uzlaşma Birleşmiş Milletler'in 3.Deniz Hukuku Konferansı'na kadar sağlanamamıştır. Bu

konferans ile birlikte, devletlerin karasuları 12 deniz mili olarak ilan edilebileceği kararlaştırılmıştır. Böylece 1982 Deniz Hukuku Sözleşmesine katılım sağlayan devletler arasında uzlaşmaya varılmıştır. Devletlerin karasularını hukuki olarak sahip olabilmesindeki en önemli adım bunu ilan etmektir. Uluslararası hukukun temelleri doğrultusunda ilan ederek karasularına sahip olabilirler. Karasuları bir devletin tam egemenliğinde bulunan deniz alanı olduğu için devletler karasuları alanlarında düzenleme yetkisine sahiptirler (BMDHS mad.3). Türkiye karasuları alanını 1982 yılında çıkarılan Karasuları Kanunu ile karasuların genişliğini 6 deniz mili olarak belirlemiştir. Hakkaniyet ilkesi doğrultusunda 29 Mayıs 1982 yılında yeni alınan karar ile Karadeniz ve Akdeniz’de ki karasuların alanı 12 deniz mili olarak belirlenmiştir (Acer ve Kaya, 2015: 202-205).

4.1.4. Kıta Sahanlığı

BMDHS’nin 76. Maddesinde yer alan kıta sahanlığı kavramı, “*kıyı devletinin kara ülkesinin doğal uzantısı boyunca karasularının ötesinde kıta kenarının dış sınırına kadar uzanan veya kıta kenarının dış sınırının 200 mile kadar uzanmadığı yerlerde, karasularının ölçülmeye başlandığı esas hatlardan itibaren 200 mile kadar uzanan sualtı alanlarının deniz yatağı ve toprak altını kapsar*” olarak açıklanmıştır. BMDHS’nin 77. Maddesi ise; kıyı devletlerinin kendi kıta sahanlığı üzerlerinde araştırma yapması ve buradaki bulunan doğal kaynaklara ilişkin işletme ve kullanma yönelik egemenliklerini kapsamaktadır. Kıta sahanlığında kıyı devletinin izni olmadan başka bir devlet bu alanda arama ve çalışma faaliyetinde bulunamaz (Gündüz, 2009: 383-384).

Kıta sahanlığı bir kıyı devletinin kara ülkesinin denizin altını da kapsayacak şekilde ola doğal uzantısı olarak açıklanmaktadır. Coğrafi tanımlamanın yanı sıra kıta sahanlığının, hukuki bir statüde açıklanması ise 1945 yılında Truman Bildirisi ile şekillenmiştir. Bu bildiri de ABD, kıta sahanlığındaki denizin altını ve üstünü kapsayan bütün doğal kaynakların o devletin kullanımı egemenliğinde olduğu ilan edilmiştir (Yaycı, 2019: 6).

Kavramın hukuki boyutunun gelişimi ile birlikte 1958 yılında 1.Deniz Hukuku Konferansı’nda imzalanan Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ile kavramın kapsamı belirlenmiştir. Sözleşmenin 1. maddesine göre; “*Kıta sahanlığı, kıyıya bitişik olan ama karasuları hariç 200 metre derinliğe kadar olan su altı alanlarının deniz yatağını ve*

toprak altını veya o derinliğin ötesinde üstteki suların derinliğinde zikredilen alanların doğal kaynaklarını işletmeye imkân tanıdığı yere kadar uzanan yerleri; adaların kıyılarına bitişik olan benzeri sualtı alanlarının deniz yatağı veya toprak altını” olarak ifade edilmiştir (Kuran, 2020: 230). Böylece kıta sahanlığı, kıyıya bitişik olarak, 200 metre derinlik ya da doğal kaynak faaliyetlerinin olduğu derinliğe kadar ki olan deniz tabanı ve deniz yatağı olarak açıklanmaktadır (Yaycı, 2019: 7). Bu sözleşmede, kıta sahanlığının hukuki tanımı ile birlikte genişlik ölçütü baz alınarak maddelerin düzenlenmesi yapılmıştır. Sözleşmenin 83.maddesi ise, kıta sahanlığına dair sınırlandırılmanın nasıl olacağına yer verilmiştir.

Jeolojik bir kavram ve tanımlama içeren kıta sahanlığı, kara ülkesine ait olan denizin altında olan uzantı olarak açıklanmaktadır. Jeopolitik kavram niteliğinden uluslararası deniz hukukunu kapsayan bir kavram olmasını sağlayan ABD Başkanı Truman’ın 1945 yılında yayınlamış olduğu bildiri ile olmuştur. Yayımlanan bildiride ABD deniz kıyılarının altında bulunan doğal kaynakların o ülkeye ait olduğu ve diğer hiçbir ülkenin burada faaliyet gösteremeyeceğinin altı çizilmektedir. Bu bildiri ile birlikte diğer ülkelerde sahalarındaki doğal kaynakları üzerinde egemenlik kurmak istemişlerdir.1.Deniz Hukuku Konferansında ele alınan kıta sahanlığı aynı zamanda 1958 yılında yapılan Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesinde ve 1982 yılında Deniz Hukuku Sözleşmesinde düzenleme yapılarak yer almıştır. Yapılan bu sözleşmeler ile birlikte kıta sahanlığı, devletin deniz genişliğinin müsait olması durumunda esas çizgiden başlayarak 200 mil uzaklık olan kıta sahanlığına devlet kendiliğinden sahip olabilmektedir. İç suları ve karasularının dışında olan bu 200 millik alan kıta sahanlığını oluşturmaktadır. Hukuksal olarak kıta sahanlığının ele alındığı sözleşmeler üzerinde durulan konu yalnızca deniz alanı değil aynı zamanda deniz altında olan doğal kaynaklar üzerinde de egemenliklerinin bulunmasıdır. Böylece kıta sahanlığı,200 deniz mil uzaklık ile birlikte deniz alanı ve deniz alanını oluşturan tabanın altındaki alanlar olarak açıklanmaktadır. Kıta sahanlığına sahip olan ülkelerin bu alanlar üzerinde egemenliklerini kullanmak adına belirli bazı yetkiler verilmiştir. Bu yetkiler arasında güvenlik alanının ilan edilmesi, arama ve işletme faaliyetlerini gerçekleştirmek gibi kullanım hakları verilmiştir (Acer ve Kaya, 2015: 211-214).

4.1.5. Münhasır Ekonomik Bölge

Münhasır ekonomik bölge (MEB), tanımlaması yapılırken kıta sahanlığına benzerlik göstermektedir, ancak aralarındaki fark MEB belirlenmesinde deniz yatakları üzerindeki bütün haklarda kapsamaktadır. Münhasır ekonomik bölge, kıyı devletinin karasuları esas çizgisinden başlayarak, 200 deniz mil genişliğindeki deniz alanında kalan su tabakası ile deniz yatağı ve denizin altında olan toprak da münhasır ekonomik haklar ve yetkiler tanıyan deniz alanıdır (Kuran, 2007: 215).

BMDHS'nin 56. maddesine göre; *“kıyı devleti MEB’de, deniz yatağı üzerindeki sulara, deniz yataklarında ve bunların toprak altında canlı ve cansız doğal kaynaklarının araştırılması, işletilmesi, muhafazası ve yönetimi konuları ile aynı şekilde sudan, akıntulardan ve rüzgârlardan enerji üretimi gibi, bölgenin ekonomik amaçlarla araştırılmasına ve işletilmesine yönelik diğer faaliyetlere ilişkin egemen haklara sahiptir”*. Sözleşmeye göre kıyı devleti belirlemiş olduğu MEB’de tesis, suni ada gibi oluşumları yapabilir ve kullanma hakkı vardır. Denize yönelik çevresel güvenliğin oluşturulması ve korunması da sahip olunan yetkiler arasındadır (Gündüz, 2009: 374).

20. yüzyılın ortalarına doğru deniz yetki alanlarında deniz üzerinde sahil devletine hak ve yetki veren bir diğer kavram da münhasır ekonomik bölge kavramıdır. Kavramın ortaya çıkmasında ki önemli rol oynayan balıkçılık faaliyetleri ve belirlenen bölgeler olmuştur. Bu bağlamda MEB, sahil devletinin karasuları esas hattının başladığı çizgiden itibaren 200 deniz mili açığa kadar olan deniz bölgesinde; deniz altında ve denizin altında bulunan toprak altında ve deniz yatağında kıyı ülkelerine verilen bazı ekonomik haklar olarak tanımlanmaktadır. BMDHS'nin 56. ve 60. Maddelerine göre; MEB’i olan devlet bu bölgede, canlı veya cansız olarak maden kaynakları araştırabilme, suni tesis ve adalar kurabilme, buradan enerji üretimi yapabilme ve ekonomi, bilimsel çalışmaların yapılmasına ve işletilmesine izin verilen hak ve yetkiler belirlenmiştir (Kütükçü ve Kaya, 2016: 85).

MEB ve Kıta Sahanlığının sınırlandırılmasında aynı kurallar belirlenmiş olsa da aralarında belirli farklar bulunmaktadır. Bu farklar;

- Kıta sahanlığı, devletin kara ülkesindeki denizin coğrafi uzantısına bağlı olarak belirlenirken; Münhasır ekonomik bölge ise, kıyı devletinin coğrafi yapı unsurundan bağımsız bir şekilde haklar tanımaktadır (Kütükçü ve Kaya, 2016:86).

- MEB, karasularının ölçüldüğü esas hattan itibaren başlayan 200 deniz miline kadar uzanabilmektedir ancak kıta sahanlığı ise, karasularının ötesinde 200 deniz milinden farklı olarak bazı şartlarda 350 deniz miline kadar uzanabilmektedir (Yaycı, 2019: 11).

- Kıta sahanlığı toprağın altında ve denizin altında yer alan canlı veya cansız tüm kaynaklar için hak tanınırken; MEB'e ise, tüm bunların yanında denizin üzerindeki su kütlelerine de hak ve yetki tanınmıştır. Kıyı ülkeleri kıta sahanlığında hiçbir ilan yapmadan kendiliğinden hak sahibi olmaktadır fakat MEB'in belirlenmesi için ise ilan ve bildirim olması gerekmektedir (Türkeş, 2021: 93-94).

MEB'in belirlenmesi ile devlete hukuksal anlamda geniş hak ve yetkiler tanınmaktadır. Bu durum, kıyı ülkeleri arasında gerilimlerin olduğu siyasi çatışmaları yaşadığı Doğu Akdeniz'de MEB'in belirlenmesi sorunsalını meydana gelmesine yol açarak var olan siyasi krizi tetiklemektedir. İlan ve anlaşma yöntemi ile belirlenen MEB'de 1982 BMDHS'nin 75'inci maddesine gereğince MEB ilan etmek için kıyı devleti esas hatları belirleyerek ilan ederek BM Genel Sekreterliği'ne gönderir. Fakat birçok ülkenin birden MEB ilan etmesi durumunda BMDHS'nin 74'üncü maddesine göre hakkaniyete uygun olarak bir çözüm belirlenerek Uluslararası Adalet Divanı Statüsü'nün 38'inci maddesi gereğince uluslararası hukuka uygun biçimde antlaşma yapılarak belirlenmesi açıklanmıştır (Hava, 2020: 691).

Deniz tabanındaki doğal kaynaklar üzerinde hak talepleri yalnızca bununla sınırla kalmayıp karasularının dışında deniz tabakasının içinde yer alan doğal kaynaklar içinde oluşan talepler 1974 yılında 3.Deniz Hukuku Konferansı'nda ele alınmıştır. Bu konferansla birlikte münhasır ekonomik bölge (MEB) kavramsallaştırılmasıyla deniz alanı oluşturulmuştur. MEB için kabul edilen ölçüt, esas çizgiden başlayıp 200 deniz mili uzaklık mesafeye kadar ilan edilerek sahip olunan deniz alanıdır. Devletin MEB'si için tanınan hukuksal statü, deniz tabanı ve deniz tabanının altında yer alan tüm canlı veya cansız doğal kaynakların kıyı devletine verilen yetkililerdir. Bu alanda kıyı ülkesi dışında

doğal kaynaklarda arama ve işletme faaliyeti yapılamaz. Kıta sahanlığı ile münhasır ekonomik bölgenin hukuksal olarak birbirinden farkları: MEB ilan edilerek sahip olunan bir deniz alanı iken kıta sahanlığının ilan edilmesi gibi bir durum söz konusu değildir. Günümüzde bazı devletler MEB'lerini ilan etmemişlerdir, fakat kıta sahanlığına hukuken sahiptirler. 200 deniz mili sınırı konulan MEB'de bu durumun kıta sahanlığı için marjın durumuna göre daha da geniş bir sahayı kapsayabilmektedir. Türkiye ilk olarak MEB ilanını 1986 yılında Karadeniz bölgesinde ilan etmiştir (Acer ve Kaya, 2015: 214-217).

4.2. Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması

Bir devletin ülkesi, devletin egemenliği altında bulunur ve sınırlar belirlenmiş bir alan olarak ifade edilmektedir. Sınırları belirlenmiş ve kesin olarak tanımlanan toprak parçası ile bir devletin varlığından söz edilebilirken, deniz ülkesi tanımlamasında böyle bir durum söz konusu değildir. Dolayısıyla devletin toprak parçası olmadan sadece hava ya da deniz ülkesi kurulamaz. Fakat devlet, deniz ve hava ülkesi üzerinde sağlamış olduğu egemenlik hakkını başka ülkelere devredemez ve terk etmesi mümkün değildir (Ulusoy, 2013: 310). Bir devletin deniz ülkesinin tanımlanmasının yapılabilmesi ve belirlenmesi için önemli olan kriter esas hatların oluşmasına yöneliktir. Deniz ülkesi üzerinde devletler egemen haklara sahiptir. Böylece deniz ülkesi, esas hatlar olarak tanımlanan hat ile kara ülkesi arasında kalan içsular ve belirlenen hattın ötesine uzanan karasularından oluşmaktadır.

Belirli egemen yetkilerin kullanıldığı ve devletlerin ülkelerinin oluşturan deniz alanları, devletlerin arasında bu alanların sınırlarının belirlenmesi gerekmektedir. Deniz alanının kıyıdaş devletler için hukukun belirlemiş olduğu genişliğin farklılık göstermesi, tespitin yapılması için temel neden olmaktadır. Bir diğer neden ise bir deniz alanının iki ülkenin kıyısında olmasıdır. Böylece iki ülke için kara sınırlarının deniz ile kesiştiği bölgenin belirlenip yan sınır tespiti yapılarak bu kara sınırının deniz doğru olan uzantısı belirlenmelidir. Sınırların tespit edilmesine yönelik oluşturulan hukuksal prensiplerde karasuları, kıta sahanlığı ve MEB için farklı sınırlandırmalar oluşturulmuştur (Acer ve Kaya, 2021: 223).

Deniz yer altı kaynaklarının araştırılması ve buna yönelik çalışmaların artmasıyla birlikte devletler bu sahada kaynaklardan faydalanmak için, deniz genişliği sınırlarına dair egemenlik haklarını iddia etmişlerdir. Devletlerin egemen hak taleplerinin birbiri ile

çakışması bu deniz alanlarının sınırlandırılması hukukunun doğmasına neden olmuştur. Çatışan egemen hak iddialarının çözümlenmesi ve deniz alanlarının devletlerin sınırlarına göre nasıl tespit edileceği ve belirleneceği hukuk kurallarına deniz yetki alanlarının sınırlandırılması hukuku denilmektedir (Sali, 2022: 41). 1958 yılındaki Cenevre Sözleşmesi ile 1982 yılındaki BMDHS' i deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair asli kaynakları oluşturmaktadır.

Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi'nin 6. maddesinin 1. fıkrasında, “*Aynı kıta sahanlığının, kıyıları karşı karşıya olan iki ya da daha fazla Devletin ülkesine bitişik olduğu yerlerde, bu devletlere ait kıta sahanlığının sınırı, bu devletler arasında anlaşma ile tespit edilecektir. Anlaşma yoksa ve özel şartlar başka bir sınır hattını haklı kılmıyorsa, sınır, her noktası her bir devletin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarına eşit uzaklıkta olan orta hattır.*” diye belirtilmiştir. Aynı maddenin 2. fıkrasında ise, “*Aynı kıta sahanlığının kıyıları yan yana olan iki devletin ülkesine bitişik olduğu yerlerde, kıta sahanlığının sınırı bu devletler arasında anlaşma ile tespit edilecektir. Anlaşma yoksa ve özel şartlar başka bir sınır hattını haklı kılmıyorsa, sınır, her bir devletin karasularının genişliğinin ölçülmeye başlandığı esas hatların en yakın noktalarından itibaren eşit uzaklık ilkesinin uygulanması suretiyle tespit edilecektir.*” olarak belirtilmiştir. Böylece devletlerin kendi rızaları ile sınırlandırma yapmaları metne göre esas olandır. Eşit uzaklık yöntemi, devletlerin başvurduğu bir yöntem olsa da, anlaşmanın oluşmaması durumunda hakkaniyete uygun olmayan sonuçlar çıkarmaktadır. Dolayısıyla eşit uzaklık yönteminin “özel koşullar” istisnasıyla birlikte bir sınırlandırma metodu oluşturmaktadır. Fakat sınırlandırma üzerine anlaşma sağlanamaması durumunda eşit uzaklık yöntemi ile belirlenmesi ön görülmektedir. Bu yöntemin uygulanması için özel koşulların kapsamının tam olarak açıklık getirilmemiştir (Kuran,2020: 234).

Deniz yetki alanlarının sınırlandırılması dair diğer bir uluslararası anlaşma olan BMDHS'nin 83. maddesi, “ *Kıyıları karşılıklı veya bitişik olan devletler arasında kıta sahanlığı sınırlandırması, hakkaniyete uygun bir çözüm bulmak üzere, UAD Statüsü'nün 38. maddesinde zikredilen uluslararası hukuka uygun olarak anlaşmayla belirlenir*” olarak belirtilmiştir. Sözleşmenin 74. maddesi ise MEB sınırlarının belirlenmesi ile ilgili olarak “ *Kıyıları bitişik veya karşı karşıya bulunan devletler arasında münhasır ekonomik bölge sınırlandırması, hakkaniyete uygun bir çözüme ulaşmak amacıyla, UAD Statüsünün 38.*

maddesinde belirtildiği şekilde uluslararası hukuka uygun olarak anlaşmayla belirlenir” belirtilmektedir.

Madde metnine göre, kıyıları karşılıklı olan devletler arasında yapılacak olan kıta sahanlığı sınırlandırılmalarının antlaşma dahilinde uluslararası hukukun temelleri baz alınarak “hakça çözüm” ile sağlanması amacıyla belirlenmektedir. Hakça çözüm ile ifade edilen durumun hukuk kurallarının özel şartların dikkate alınması durumunda uygulanacağını ifade etmektedir (Acer ve Kaya,2021: 224). Sınırlandırılmaların nasıl ve hangi yöntemle belirleneceği hükümleri iki sözleşmede belirtilmiştir. Sınırlandırılmaların hakkaniyetli çözüm prensibi ile çözüme ulaşması noktasında yöntem ve usuller belirtilmiştir.

4.3. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanı

Deniz yetki alanları, iç sular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeden oluşmaktadır. Ülkeler, deniz yetki alanlarında egemenlikleri doğrultusunda hakları ve yetkileri kullanmak için hamleler yapmaktadırlar. Son yıllarda denizlerde keşfedilen enerji kaynaklarına yönelik ilgiden dolayı kıyı devletleri deniz alanlarından ve doğal kaynaklardan yararlanmak istemeleri, deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik sorunun doğmasına neden olmaktadır. Devletlerin egemenliklerinin bulunduğu ve diğer hak ve yetkileri kullandıkları deniz yetki alanları; iç sular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgeyi kapsamaktadır. Kıyı devletlerinin karasuları ve iç suları üzerindeki hakimiyetleri uluslararası hukukun bazı sınırlandırmaları dışında tamdır. Ancak MEB, kıta sahanlığı ve bitişik bölge egemenliklerde sınırlıdır. Bu deniz alanlarında sınırlı egemenliklerinin dışında belirli hak ve yetkiler kullanılabilir. Denizlerde egemenlik kurmak isteyen ve burada azami ölçüde fayda sağlamak isteyen kıyı devletleri için deniz yolu ile ulaşım ve taşımacılık en kolay ve ekonomik yol olarak görülmektedir. Kıyı devletleri deniz yetki alanları doğrultusunda ön görülen sınırlamaların mümkün mertebe geniş bir ölçüde tutmak istemelerinin nedeni deniz alanlarında canlı ve cansız doğal kaynaklarını kullanmak ve işletmektir. 20. yüzyıl ile enerjiye duyulan ilgi çerçevesinde devletler deniz alanlarında keşfedilen doğal kaynaklardan da yararlanmak istemektedirler. Bu ise deniz yetki alanlarının tespiti ve sınırlandırılmasına yönelik paylaşım sorununu gündeme

getirmektedir. Bu bağlamlar doğrultusunda kıyı devletlerin bazı yetki ve haklara sahip olduğu iç sular, karasuları, bitişik bölge, kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölge gibi kavramların genel hatlarının ortaya konulması gerekmiştir.

Doğu Akdeniz bölgesine kıyısı olan devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlarının çizilmesi konusu, bölgede keşfedilen rezervler ile birlikte anlaşmazlıkları tekrar gündeme getirmiştir. Bölgenin farklı yerlerinde oluşan anlaşmazlıklar enerjiye yönelik gerilimli bir siyasi ortamın oluşumuna neden olmaktadır. GKRY ve Mısır devletinin Türkiye'yi dahil etmeden yapmış oldukları sınırlandırma anlaşmaları ile Türkiye'nin harekete geçmesini sağlamıştır. Türkiye uluslararası hukuk temelinde bu sınırlandırmaların çözümü ve iddia edilen deniz yetki sınırlarını gösteren haritayı BM'ne sunarak Doğu Akdeniz'de ki haklarını belirtmiştir (Acer, 2021) 2000'li yılların başında Doğu Akdeniz bölgesinde bulunan ve geniş alanı kapsayan enerji kaynaklarının paylaşımı söz konusunda bölgede en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye devletini de bölgedeki gelişmeler yakından ilgilendirmektedir (Altuner, Tatar, 2016: 806). Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de önemli bir etken olmasındaki husus kaynak çeşitliliği bakımından ve enerjinin aktarılması konusunda geçiş ülke olması olasılığıdır. Türkiye'nin GKRY ve Yunanistan ile olan MEB ve kıta sahanlığı anlaşmazlıkları bölgede enerji güvenliği ve egemenliği tehdit etmektedir.

Doğu Akdeniz'de 2009,2010,2011 yılları arasında İsrail'in deniz alanında bulunan doğalgaz yatakları ve keşfedilmeyi bekleyen alanların varlığıyla bölge devletlerinin dikkatini ve ilgisini çekmiştir. Türkiye'de kıta sahanlığı ve yaptığı anlaşmalar doğrultusunda bölgede çalışmalar yapmaktadır. Araştırmalar sonucunda keşfedilmesi beklenen enerji rezervinin, enerji politikası için önem teşkil edecektir (Kahraman, 2020: 155). Doğu Akdeniz'in tarihi geçmişi ve ticaret rotası ile birlikte enerji güzergahı konumunda yer almasıyla önemi koruyarak devam etmektedir. Türkiye'nin bu bölgede önemli geçiş rotası olma politikasıyla Doğu Akdeniz bölgesi önem arz etmektedir (Karagül ve Özdemir, 2017: 12).

Küresel anlamda artış gösteren enerji talebi ve ona paralel olan bağımlılık durumundan dolayı enerji bazlı gelişmeler doğrultusunda Doğu Akdeniz bölgesi diplomasi bakımından dikkatleri üzerine toplamıştır. Keşfedilen enerji kaynaklarına bağlı olarak kıyı

devletleri bu kaynaklar üzerinde arama haklarının olduğunu iddia etmeleri ve bu iddiaları hukuksal bir statüye taşımak için karşılıklı anlaşmalar yapılmaktadır. GKRY'nin rezervlerden yararlanma hakkını KKTC ve Türkiye'yi göz ardı ederek anlaşmalar yapması bölgede paylaşım konusunda gerilimlerin meydana gelmesine neden olmuştur. Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin deniz yetki alanları Uluslararası Deniz Hukuku kapsamında hukuki zeminde değinilmiştir. Türkiye'nin Ege denizinde karasuları genişliği 6 deniz mili, Akdeniz ve Karadeniz bölgelerinde ise 12 deniz mil olarak belirlenmiştir. Türkiye ilk olarak Karadeniz'de kıta sahanlığının belirlenmesi için SSCB ile 23 Haziran 1978'de 'Karadeniz'de Kıta Sahanlığı Sınırlandırması' anlaşması imzalanmıştır. Yapılan bu sınırlandırma BMDHS'nin sınırı olarak da kabul edilmiştir. Türkiye Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesine (1958) ve BMDHS'ne (1982) taraf değildir (Peker, vd., 2019: 91).

Şekil 8 Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin İddia Ettiği Yetki Alanlar

Kaynak: Ademides, C., (2015).

Kıbrıs Adası, Türkiye açısından ulusal değerler için kontrol altında olması gereken bir coğrafi alan olarak görülmektedir (Kedikli ve Çalağan, 2017: 55). Bu bölgede deniz yetki alanlarının paylaşımı söz konusundaki gerginlikler, GKRY'nin KKTC'yi yok sayarak

bölgede MEB'ni oluşturması ve Türkiye'nin sahaları ile çakışan parsellerin olması nedeniyle meydana gelmektedir.

Haritada GKRY ve Yunanistan'ın ilan ettikleri alanlar gösterilmektedir. Çizilen bu deniz alanları ile KKTC'nin varlığı yok sayılarak tüm ada üzerinde hak sahibi olmak istemektedirler (Peker, vd., 2019: 92).

Şekil 9 Türkiye'nin İddia Ettiği Münhasır Ekonomik Bölge

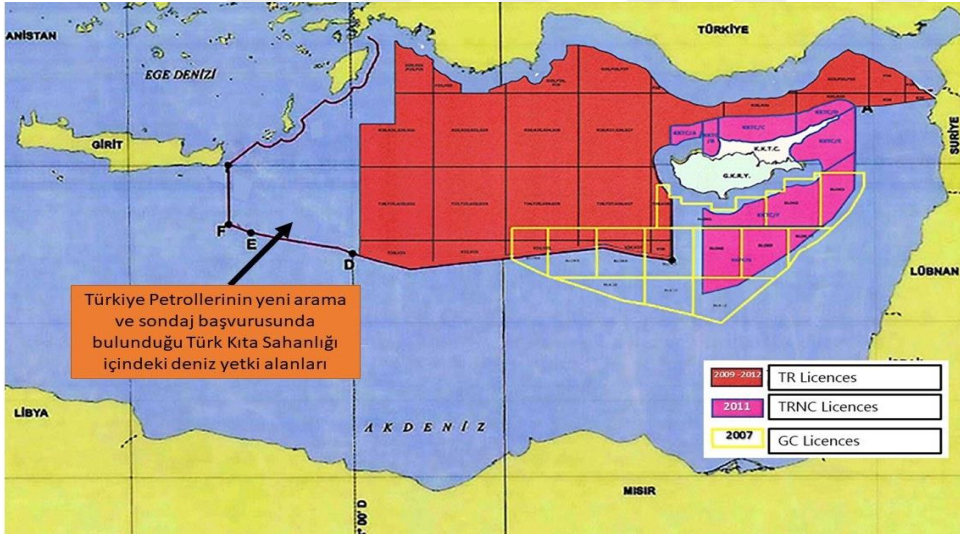
Kaynak: Başeren,2013

Türkiye belirlediği MEB ile Mısır ile ortak sınıra sahip olduğunu belirlemiştir. KKTC'nin ilan ettiği MEB'ine göre, adanın tamamı her iki devlet tarafından (GKRY-KKTC) hak ve yetkiler doğrultusunda belirlenmesi gerektiği savunulmaktadır.

Şekil 10 Türkiye, Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti'nin Ortak Münhasır Ekonomik Bölge İddiası

Kaynak, (Stratfor, 2018).

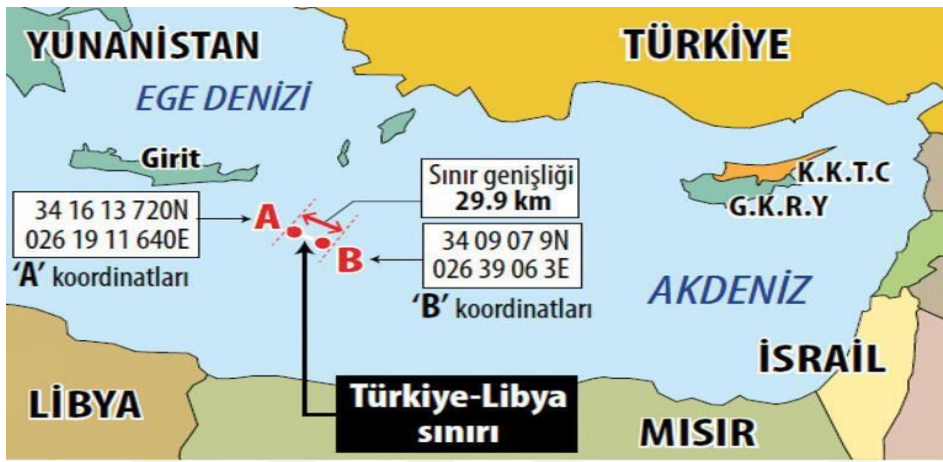

Şekil 11 Türkiye-KKTC-GKRY Hidrokarbon Ruhsat Sahaları

Kaynak:TC Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı,2020

Türkiye, GKRY ve KKTC'nin münhasır ekonomik bölgelerini gösteren bu haritada adanın güney kesiminde yer alan 1,2,3,8,9,12 ve 13 numaralı parseller için GKRY ve KKTC hak iddia etmektedirler.1,4,5,6 ve 7 numaralı parseller üzerinde ise hem Türkiye hem de Güney Kıbrıs Rum Yönetimi iddiada bulunmaktadır.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesine dair tutum ve politikalarında; bölgede en uzun kıyı şeridinde sahip olması nedeniyle yetki alanlarının sınırlandırılmasına ilişkin sorunlarda uluslararası hukuka uygun biçimde şekillendirmektedir. Türkiye kendi kıta sahanlığında 2009-2012 yılları arasında arama ruhsatı verdiği Türkiye Petrolleri'ne ilişkin hak ve yetkiler BM tarafından da kayıt altına alınmıştır. Türkiye, Doğu Akdeniz'e ilişkin oluşturduğu tez ve argümanları uluslararası hukukun temellerine dayandırmaktadır (CB İletişim Başkanlığı, 2020).

Şekil 12 Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki MEB ve Kıta Sahalığı sınırları: KKTC, Mısır ve Libya

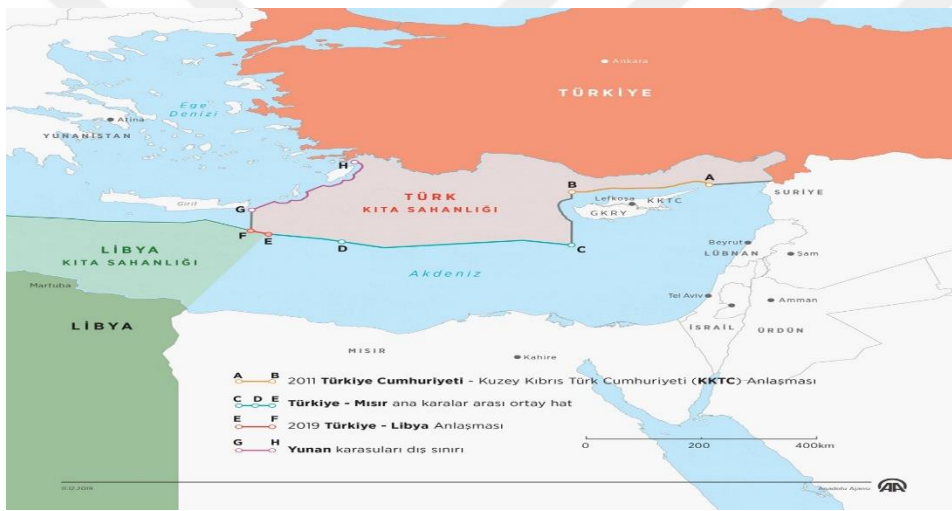
Kaynak: SETA, (2019).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz bölgesinde KKTC, Mısır ve Libya'dan oluşan deniz alanlarının sınırlarının gösterildiği bu haritada;

- **A-B Noktası;**2011 yılında Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti (KKTC) ile yapılan kıta sahanlığı ve MEB anlaşması kapsamında
- **C-D-E Noktası;** BM Deniz Hukuku gereği Türkiye ile Mısır ana karalar arası ortay hattı
- **E-F Noktası;**27 Kasım 2019'da Libya ile yapılan anlaşmada yer alan deniz alanlarının sınırlandırılması anlaşması ile sınırlar belirlenmiştir.

İstanbul'da 26-28 Kasım arasında Cumhurbaşkanı Erdoğan ve Libya Başkanlık Konseyi Başkanı Feyyaz Sarraj ile heyeti öncülüğünde yapılan görüşmelerde Libya krizine

yönelik çözüm arayışları ve ikili ilişkilerin geliştirilmesine dair konular değerlendirilmiştir. Görüşmeler esnasında, Libya ve Türkiye arasında güvenlik ve askeri iş birliğinin hukuki bir zemine ve statüye getirmek amacıyla “Güvenlik ve Askeri İş birliği Mutabakat Muhtırası” ve her iki ülke için de uluslararası hukuk nezdinde doğan haklarını korumak amacıyla “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası” imzalanmıştır. “Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılması Mutabakat Muhtırası” 5 Aralık 2019 yılında ve “Güvenlik ve Askeri İş birliği Mutabakat Muhtırası” 21 Aralık 2019 yılında Türkiye Büyük Millet Meclisi (TBMM) tarafından onaylanmıştır (CB İletişim Başkanlığı, 2020).

Şekil 13 Türkiye-Libya Kıtı Sahanlığı ve MEB Sınırları

Kaynak:CNN Türk

Yapılan bu Muhtıra ile Türkiye Doğu Akdeniz’de hukuktan doğan hak ve yetkilerini koruma adına bir adım atmıştır. Libya ile imzalanan bu anlaşmada esas olarak bölgede MEB ve kıta sahanlığına yönelik somut bir gelişme olarak kayda geçmiştir. Türkiye ve Libya arasında imzalanan Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası ile Türkiye, Doğu Akdeniz’de Birleşmiş Milletler’e kıta sahanlığının Libya olan sınırlarında 18,6 deniz mili olarak oluşturulduğu bildirilmiştir (Aşağıdaki haritada A-B Çizgisi)

Libya ve Türkiye arasında imzalanan mutabakatta “Akdeniz’deki Kıta Sahanlığı ve Münhasır Bölge sınırları “A Noktası”nda başlayarak “B Noktası”nda son bulur.” ibaresi

yer aldı. Dünya Jeodezik Sistemi üzerinden koordinatların belirlendiği açıklamada yer almıştır (Stratejik ortak, 2019).

- A Noktası: 34° 16' 13.720" K – 026° 19' 11.640" D
- B Noktası: 34° 09' 07.9 K" – 026° 39' 06.3" D

Belirlenen koordinatlar doğrultusunda Türkiye ve Libya alanda petrol, doğalgaz, balıkçılık ve birçok arama çalışma faaliyeti için ruhsatlandırma yapabileceklerdir. İmzalanan mutabakat ile Türkiye'nin münhasır ekonomik bölgesinin batı sınırı belirlenerek, GKRY, Yunanistan ve Mısır arasında da sınırlamalara neden olmuştur (Enerji Günlüğü, 2019).

4.4. Doğu Akdeniz'in Türkiye İçin Önemi

Doğu Akdeniz bölgesi tarihsel süreç içerisinde hem küresel güçler açısından hem de bölgede kilit rol oynayan Türkiye bakımından önemi gittikçe artan bir bölge haline gelmiştir. Türkiye açısından jeopolitik ve jeostratejik konumu ile son derece önemli bir yere sahip deniz havzasıdır. Bunlarla birlikte KKTC'ye olan bölgesel yakınlığı ve keşfedilen enerji rezervleri, Türkiye'nin gelecek planlarını doğrudan ilgilendirerek ekonomik ve siyasal etkileri barındırmaktadır. Türkiye ve Kıbrıs'ın haricinde bölgeye sınırı olan GKRY, Yunanistan, İtalya, Lübnan, Filistin, İsrail, Tunus, Libya, Suriye devletleri bulunmaktadır. 2000'li yılların başlarında keşfedilmeye başlanan rezervlerin çoğu Kıbrıs adasının çevresinde yoğunlaşması Türkiye bakımından KKTC için ve kendi ulusal çıkarı için önem teşkil etmektedir. Gelecekte enerji kullanımı ve ihtiyacı bakımından bu kaynakların kullanılması Türkiye gibi doğalgaz ihracatçısı olan ülkeler için oldukça önemlidir. Türkiye'nin enerjiye dair politikalarında bölge enerji hatlarını kontrol etme ve önemli bir geçiş noktası olmak istemesi hedefleri arasındadır. GKRY, Yunanistan, Mısır ve İsrail devletlerinin kendi yetki alanlarını belirleyip anlaşmalar doğrultusunda çıkan enerjinin gönderilmesi konusunda Türkiye'yi dahil etmemeleri bölgede tartışmaların yaşanmasına neden olmaktadır. Bu politikalar ışığında Türkiye bölgede Libya ile MEB anlaşması imzalaması güç mücadelesinde sağlam bir adım olarak değerlendirilmektedir. Bölge devletlerinin yanı sıra küresel güçlerin de bölgede egemenlik kurmak istemesi ve bu yönde politikalar üretmesi bölgenin ne denli önemli olduğunu gözler önüne sermektedir. Bu nedenle Türkiye, söz sahibi olmak etkin güç olmak adına bölgeyi ulusal bir güvenlik sorunsalı olarak görmektedir. Doğu Akdeniz'in Türkiye için bir başka önemi ise güneyden gelebilecek herhangi bir tehdit karşısında savunma hattı olarak görmektedir. Sonuç olarak

Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının paylaşımı konusunda bölgesel ve küresel aktörleri de kapsayan enerji ihtiyacı bakımından önemli bir enerji politiği sorunu haline gelmiştir. Rezervlerin paylaşımının sorun haline gelmesiyle Türkiye için hak ve yetkileri kullanmak küresel güçlere karşı mücadelesini belirlemektedir. İleriki safhalarda bölgede gerilimlerin artma olasılığı Türkiye'yi de etkileyebilir (Tola, 2021).

Tarihin her sürecinde küresel ve bölgesel güçler tarafından rekabet ve güç mücadelesi alanı olarak bilinen, önemli çatışmalara sahne olmuş Doğu Akdeniz bölgesi, bugün de tarihi önemini koruyarak yakın gelecek de dahil olmak üzere dünyada enerji üzerine gündemde kalacak ve siyasi atılımların olacağı bir bölge olacaktır. Bu kapsamda; bölgedeki mücadelenin bir tarafı olan Türkiye Cumhuriyeti'nin de ,bölge devletleri ve diğer aktörlerin bölgede sahip olmak istediği enerji kaynaklarına olan ihtiyacı bulunmaktadır. Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin hak ve yetkilerini hukuka uygun olarak kullanmak istemesi ve bu yönde politikalar yapması bölgedeki varlığını somut şekilde göstermektedir.

Doğu Akdeniz'in Türkiye için önemi ciddi anlamda güvenlik meseleleri ile ilgidir fakat son yıllarda bölgede bulunan enerji rezervleri güvenlik ile birlikte daha da önem taşımaktadır. Bölgede GKRY'nin girişimlere karşı atılan adımlar enerji üzerine ve dış politika için fayda sağlamaktadır. Doğu Akdeniz'de yaşanan sorunların enerjinin keşfi ile tekrar canlanması güvensiz bir ortamın oluşmasına ve enerji alanında yapılacak ortaklıkların nasıl olacağı kimler tarafından çıkarılıp işleneceği, gönderimde hangi güzergahın belirleneceği kesinlik sağlamadığı için enerji güvenliği sorunsalı derinleşmektedir. Türkiye bölgede hakları çerçevesinde arama faaliyetlerini yoğunlaştırarak pozisyonunu güçlendirmektedir. Bu faaliyetlerin büyük bir önem taşınmasıyla birlikte Türkiye'nin Doğu Akdeniz için orta ve uzun vadeli olarak kapsamlı bir strateji ve politikaya ihtiyacı vardır (Ozan, 2018).

Doğu Akdeniz bölgesi, Türkiye bakımından enerji kaynakları veya deniz yetki alanlarının dışında aynı zamanda 1998 senesinde kabul edilmiş olan Afrika Eylem Planı gereği olarak Afrika'ya yönelik girişimlerde bulunması için kolaylık sağlayacağı bir bölge olarak görmektedir. Akdeniz coğrafyası Türkiye için Afrika politikasını geliştireceği bir deniz yolu olarak değerlendirmektedir. 2018 yılında, Doğu Akdeniz doğal gaz kaynaklarının işletilmesi kapsamında üretici, alıcı ve transit bazı ülkeleri kapsayan bir iş

birliği platformu olarak kurulan Doğu Akdeniz Gaz Forumu (East Mediterranean Gas Forum - EMGF)'den Türkiye'nin davet edilmemesi Türkiye bakımından Afrika'ya yönelik geliştirilen politikaların engellenmesi olarak görülmüştür (Kökyay, 2021: 227).

Doğu Akdeniz bölgesinin Türkiye için önem teşkil etmesinde temel nedenler mevcuttur. Bu nedenlerden birincisi Türkiye'nin enerjide dışarıya bağımlı olmasıdır. Enerji ithalatçısı olan Türkiye bu ihtiyacının büyük bir kısmını Rusya ve İran gibi ülkelerden karşılamaktadır. Enerji bakımından diğer ülkelere bağımlı halde olan Türkiye için kendi doğal kaynaklarını keşfetmesi ve çevresinde bulunan enerji rezervlerinden hakları çerçevesinde yararlanması önem taşımaktadır. Son yıllarda Doğu Akdeniz'de bulunan rezervler ile birlikte Türkiye'nin de bu kaynaklardan faydalanması ileriki kalkınma planlarını önemli derecede etkileyecektir. Türkiye'nin artan nüfusu ve büyüyen ekonomisi ile enerjiye duyulan ihtiyaçta da artış görülmektedir. İkinci neden ise, Türkiye'nin bölgede enerjinin transferi durumunda önemli bir geçiş noktası olmak hedefidir. Türkiye, Orta Doğu ve Asya pazarlarından küresel pazarlara, enerjinin iletilmesi bakımından önemli bir güzergahtır. Araştırmacıların çoğu bölgeye dair çalışmalarda, Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'deki doğalgazı Avrupa pazarlarına taşımak için en iyi seçenek olabileceğini savunmaktadırlar. Ancak Mısır, İsrail ve Yunanistan gibi bölge devletleri aralarında yaptıkları ittifaklar ve projeler ile Türkiye'yi devre dışı bırakmak istemektedirler. Bu nedenle Türkiye'nin hedefi, Doğu Akdeniz'den Avrupa'ya enerji kaynaklarının naklinde rol oynamaktır. Bu tür gelişmeler hem Türkiye'nin stratejik öneminin artmasına hem de ekonomik büyümeye katkı sağlayacağı değerlendirilmektedir. Doğu Akdeniz'in Türkiye için önemli olmasının bir başka nedeni de bölgesel olarak siyasi oluşumların varlığı ile ilgilidir. Türkiye'nin bölgedeki iki önemli aktör olan İsrail ve Mısır'ın siyasi olarak çeşitli politika alanlarında rekabet halindedir. Doğu Akdeniz bölgesi, Türkiye ve bölgesel rakiplerinin farklı stratejik çıkarların olduğu bir bölge halindedir. Mısır ve İsrail, Yunanistan ve Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ile birlikte ittifaklar kurarak Türkiye'yi Doğu Akdeniz'deki siyasi ve ekonomik gelişmelerin dışında tutmaya çalışmaktadırlar. Bu faaliyetlere karşılık olarak, Türkiye, Doğu Akdeniz'deki güç mücadelesinde yer alma çabalarını sürdürmektedir. Türkiye, Doğu Akdeniz'de bölgesel rakiplerini diplomatik olarak eleştirirken ve enerji politikalarındaki kararlılığını vurgularken, bölgede aktif olarak keşif ve askeri faaliyetlerde bulunmaktadır. Son olarak Doğu Akdeniz, Türkiye için ulusal güvenlik açısından hayati önem taşıyan bir bölgedir. Yunanistan, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi ve İsrail gibi ülkelerin desteklediği Mısır öncülüğünde başta askeri tatbikatlar

olmak üzere geçmiş yıllarda birçok ülkenin askeri faaliyetler gerçekleşmiştir. Diğer taraftan ABD, Fransa, Rusya ve Çin gibi küresel güçlerin Doğu Akdeniz'deki varlıklarını arttırdıkları görülmektedir. Bu nedenle Türkiye, Doğu Akdeniz'i sadece hidrokarbon kaynakları açısından değil, devletin ulusal güvenliği n sağlanmasına hizmet edebilecek stratejik bir alan olarak değerlendirmektedir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki askeri faaliyetleri, bölgeyi güneyden gelebilecek tehditlere karşı bir savunma hattı olarak görmektedir. Türkiye, Doğu Akdeniz'e stratejik önem vermekte ve bölgeyi dış politikasında önem verilmesi gereken bir bölge olarak görmektedir. Bu nedenle Türkiye, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi'nin tehditlerine karşı faaliyetlerini sürdürmektedir. Türkiye bölgedeki çıkarlarını zedeleyen bölgesel ve uluslararası aktörlerle mücadele ederek, Doğu Akdeniz'de arama ve sondaj faaliyetlerine devam ettiğini belirtmektedir (Telci, 2019).

Doğu Akdeniz, Türkiye'nin dış ve güvenlik politikasında etkin bir odak haline gelmiştir. Türkiye, Doğu Akdeniz coğrafyasında kurulmak istenen ittifak ve iş birliklerinin dışında tutulması ile birlikte, bölgede çalışmalarını aktif halde tutmaya çalışan Türkiye, yetki alanları çerçevesinde sismik arama çalışmaları ve sondaj faaliyetlerini yürütmektedir. Yapılan araştırmalar bölge tarafından kabul edilmemesi ve desteklenmemesi durumda gerginliklerin doğmasına neden olmuştur (Özdemir ve Barış, 2018: 410-413).

Türkiye son yıllarda ilgilerin odağında olan Doğu Akdeniz'deki gelişme ve oluşumların bütününe güvenlik sorunsalı çerçevesinde değerlendirmektedir. Güvenlik meselesi olarak değerlendirmesinin diğer nedenleri ise, keşfedilen enerji rezervlerinin kullanılması küresel pazarlara iletimi konusunda Türkiye'nin siyasi olarak ilişkilerinin bozuk olduğu İsrail ile GKRY'nin bölgede yapmış oldukları iş birlikleridir. Kıbrıs adası adına GKRY'nin bölgede tek taraflı yapmış oldu yetki alanları sınırlandırmaları ve bu alanda yapılan arama faaliyetleri Türkiye bakımından hem KKTC için hem de Türkiye için birer ekonomik ve siyasal tehdit olarak görülmektedir. Özellikle KKTC'nin ada üzerinde çıkarlarını korumak adına adımlar atılmaktadır (Yıldız, 2015: 1).

Türkiye, Eylül 2011 tarihinde KKTC ile ve Aralık 2019 tarihinde ise Libya ile Ulusal Mutabakat Hükümeti ile deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmaları imzalamıştır. 2011 yılında yapılan anlaşma ile KKTC Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na (TPAO) GKRY'nin talep ettiği parsellerle kısmen çakışan alanlarda sondaj

ruhsatı vermiştir. Türkiye ve Libya arasındaki anlaşmada ise, Yunanistan'ın talep ettiği parsellerle kısmen çakışan karşılıklı iki MEB oluşturulmuştur. Bu anlaşma ile birlikte EastMed boru hattının yapılmasında bir engel teşkil ettiği olarak değerlendirilebilir. Ağustos 2020 tarihinde Yunanistan ve Mısır arasında sınırlandırma anlaşması imzalanmıştır. Anlaşmayı sertçe kınayan Türkiye, birkaç gün sonra kıyılarından 2 km açıkta yer alan Yunanistan'ın Meis Adası (Kastellorizo) yakınlarında sismik araştırmalarını tekrardan başlatmak için bir NAVTEX ilan etmiştir. Türkiye sismik araştırma ve sondaj çalışmalarını stratejik çıkar ve haklarını vurgulamak için etkin bir şekilde kullanmaktadır. Türkiye, son on yılda edindiği sismik araştırma ve sondaj gemileriyle Karadeniz'de ve Akdeniz'de araştırmalar yürütmektedir. 2018'de Şubat ayında 6.parsel üzerinde ENI sondaj gemisi ile Türk savaş gemilerinin karşı karşıya gelmesi gerilimin yaşanmasına neden olmuştur (Hazou,2017).

4.5. Doğu Akdeniz Bağlamında Türkiye'nin Enerji Güvenliği Politikaları

Türkiye artan enerji ihtiyacı ve nüfusa karşın yeteri derecede enerji kaynağına sahip olmadığı için hidrokarbon kaynaklar öncelikli olmak üzere ciddi anlamda bir enerji ithalatçısı konumundadır. Artan bu enerji ihtiyacına bağlı olarak iktisadi büyümeyle birlikte ihtiyaç duyulan ve tüketilen bu enerjinin güvenliğinin sağlanmasına yönelik politikaların ortaya çıkmasını beraberinde getirmektedir. (Fackrell, 2013: 84). Türkiye'nin sahip olduğu stratejik coğrafi konumundan dolayı, enerji güvenliği sorunsalını her süreçte ve gelişmede ana gündem halinde tutmak zorundadır (Özev, 2017: 10).

Türkiye, dünyanın hidrokarbon rezervleri bakımından zengin olan bölgeleri ile enerji bakımından ihracatçı durumda olan devletler arasında geçiş görevi yapmakta olup, hala faaliyette olan enerji nakline ev sahipliğinde bulunmaktadır. Orta Doğu'nun enerji kaynakları, Rusya ve Hazar Denizi enerjinin iletilmesinde faaliyette olan ve Türkiye'yi geçiş noktası olarak kullandıkları bölgelerdir (Selçuk, 2010: 56). Türkiye her ne kadar enerji bakımından dışa bağımlı olsa da enerji rezervlerine sahip olmasa da stratejik konumun verdiği avantajın yaratmış olduğu fırsatları değerlendirip, enerji politikasında salt bir transit konumda olmasına değil aynı zamanda enerji merkezi konuma gelip bölgesel dinamikleri şekillendiren bir ülke olmak istemektedir (Kakışım, 2017: 432).

Türkiye'nin bir geçiş noktası olması durumu iktisadi, siyasal ve stratejik avantajları beraberinde getirirse de bu durumlar enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik ise yeni politikalar ve sorumluklar getirmektedir. Geçiş bölgesi olarak kullanılan Türkiye için geçiş güvenliğinin sorunsuz sağlanması enerji güvenliği açısından önemli hale gelmektedir. Türkiye enerji politikasının temel noktalarından olan enerji güvenliğinin birincil olguları olarak iktisadi büyüme ve sosyal yapının gelişmesini arttıracak şekilde, güvenilir bir biçimde, zaman açısından aksama olmadan, yeterli ve maliyet bakımından uygun olup çevresel şartlarında göz önünde bulundurulduğu bir süreci kapsamaktadır. Türkiye enerji politikasını oluştururken temel bileşenlerini ve önceliklerini, zaman, maliyet, yeterlilik gibi enerji kaynağına tüketicilerin erişebilmesi; özel ve kamunun serbest piyasada imkanlarını aktif hale getirebilmesi; enerji açısından diğer ülkelere olan bağımlılığı aza indirmek; bölgesel ve küresel olarak enerji üzerinde etkin bir güç elde edilmesi; teknolojiye ayak uydurmak ve güzergah, kaynak bakımından çeşitlilik olgusuna önem vermek; enerji verimliliğinin artırılmasına yönelik çalışmaların yapılarak bu kaynakların çevre üzerinde yaratmış olduğu tahribatı azaltmak şeklinde belirlemiştir (T.C Dışişleri Bakanlığı Avrupa Birliği Başkanlığı, 2020).

Türkiye, enerjiye duyulan ihtiyacını karşılamak adına, Kerkük-Yumurtalık Petrol Boru Hattı, Rusya-Türkiye Doğal Gaz Boru Hattı (Batı Hattı), Mavi Akım Doğal Gaz Boru Hattı, Doğu Anadolu Doğal Gaz Ana İletim Hattı ve Bakü-Tiflis-Erzurum Doğal Gaz Boru Hattı gibi nakil hatlarının yanı sıra Bakü-Tiflis-Ceyhan Ham Petrol Boru Hattı (BTC), Türkiye-Yunanistan Doğal Gaz Enterkonneksiyonu (ITG), Trans-Anadolu Doğal Gaz Boru Hattı Projesi (TANAP) ve Türk Akımı Gaz Boru Hattı gibi uluslararası olan nakil hatlarına ev sahipliğini üstlenmektedir. Böylece önemli ve geniş transfer ağlarını bünyesinde bulunduran Türkiye için enerji güvenliğini sağlamaya yönelik sorumluluk ve politikaların değişiklik göstermesini beraberinde getirmektedir. Türkiye'nin bulunduğu coğrafi konumdan dolayı çevresindeki ülkelerde gelişen siyasi karışıklıklar, nakil hatlarına yönelik gerçekleştirilen saldırılar ve diğer küresel aktörlerin yaratmış olduğu sorunlara karşı alacağı önlemler yapacağı siyaset enerji güvenliğinin sağlanmasına dair tutum ve davranışlarını göstermektedir (Kovacevic, 2009: 10).

Önemli olan ve devletlerin gelişmesinin önüne geçen böyle meselelere karşı olarak enerji güvenliğinin sağlanması amacıyla çeşitliliğin artırılması prensibiyle alternatif hat ve enerji rezervlerin bulunması yönelik politikaların oluşturulması zorunlu hale gelmiştir. Böylece bölgesel ve küresel çaplı enerji mücadelesinin yaşandığı Doğu Akdeniz’de Türkiye’nin burada etkin olması önem teşkil etmektedir (Karagöl ve Kızılkaya, 2015: 6).

Türkiye ve Avrupa devletlerinin dışa olan bağımlılığın azalması enerji güvenliğinin sağlanmasında temel etkenlerden biridir. Bunların ışığında Türkiye’nin enerji güvenliğini oluştururken sürdürülebilir ve güçlü bir politikaya ihtiyacı olduğu görülmektedir. Bu kapsamda sürdürülebilir enerji kaynaklarının uygun biçimde temin edilebilmesi, enerji nakil hatlarının güvenliğinin sağlanması, enerji kaynaklarında çeşitliliğe gidilmesi, çeşitlilik ile birlikte alternatif kaynak arayışı içinde olup dışa bağımlılıkta farklı bölgelere yönelmesi gibi adımlar bu politikaların sağlanması ve istikrarının oluşması için de son derece önemli konular olarak değerlendirilmektedir. Fakat bütün bu önemli konuların haricinde devletler için önem teşkil eden bir diğer konu da güncel gelişmelerin yaşandığı Doğu Akdeniz bölgesi, Türkiye’nin enerjide hem dışa bağımlılığını azaltması hem de doğrudan enerji güvenliği politikasını etkilemesi bakımından ciddi anlamda önem teşkil etmektedir.

2000’li yılların başından itibaren Doğu Akdeniz’de Kıbrıs Adası açıklarında keşfedilen ve tahmin edilen enerji sahaları konusunda GKRY ve Yunanistan’ın 2003 yılından bu yana Mısır ve İsrail ile Türkiye’yi devre dışı bırakan iş birliklerinin yapılması Türkiye tarafından eleştirilerek hukuka aykırı olduğu kabul edilmektedir. Türkiye’yi yok sayan politikalar, enerjinin bulunması ve tüketimi alanının yanı sıra enerjinin nakli konusunda kendisini göstermektedir. GKRY ve Yunanistan’ın bölge devletleri haricinde küresel enerji şirketleri yapmış olduğu iş birlikleri ve anlaşmalar meseleyi Türkiye bakımından uluslararası bir sorun haline gelmesine neden olmaktadır. Yaşanan bu meselenin Türkiye tarafından egemenliğin zedelenmesi ve hakların ihlali olarak değerlendirilip enerji güvenliğine doğrudan bir tehdit olarak görülmektedir (Yaycı, 2020: 114).

GKRY'nin yapmış olduğu bu iş birlikleri, 1982 BM Deniz Hukuku Sözleşmesi (BMDHS)'nin de ihlal niteliği taşımaktadır. Bu sözleşmeye göre kıyıdaş devletlerin MEB ilan ederken çakışan mesafeler durumunda hakkaniyet ölçüsüne göre anlaşma olacağı belirtilmektedir. Bölgede GKRY'nin Türkiye ile anlaşma yapmadan münhasır ekonomik bölge ilan etmesi ve buna dayanarak arama, sondaj ruhsatları vermesi Türkiye tarafından kabul edilen bir husus değildir (Duman, 2019: 223).

Doğu Akdeniz'deki enerji rezervlerinin, Türkiye'nin enerji güvenliği bakımından taşıdığı başka bir önem ise, enerji kaynaklarının naklinin genellikle denizler üzerinden gerçekleşiyor olması ve bu geçiş noktalarının çoğunluğunun Doğu Akdeniz'de kesiliyor olmasıdır. Kerkük-Yumurtalık Ham Petrol Boru Hattı Akdeniz'de bulunan Ceyhan Deniz Terminali'nde ve Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı aynı bölgede bulunan Haydar Aliyev Deniz Terminali bu bölgede buluşmaktadır. Bütün bunlara ek olarak yeni kurulması beklenen nakil hatları ve planlanan boru hatları projelerinin bu güzergâhta yer alıyor olması, Türkiye bakımından bölgeyi daha önemli kılarak enerji güvenliği için önemli olan geçiş olgusunu da etkilemektedir (Özgen, 2017: 36-37).

Doğu Akdeniz meselesinin Türkiye ile ilişkilendirilebileceği bir başka konu da enerjide dışa bağımlılığı azaltmasına yönelik olacağı etkisidir. Artan enerji talebine karşın ihtiyacın çoğunluğunu Rusya tarafından ithal eden Türkiye, Rusya'ya olan bu bağımlılığı azaltmak adına Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynakları Türkiye için çok önem taşımaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz'de yaşanan hareketlilik ve yeni gelişmelerin oluşmasıyla birlikte enerji güvenliği konusunu, Doğu Akdeniz bağlamında dış politikasının ana gündemi haline getirerek ilk sıralarına getirmiştir. Atılan adımların başında Türkiye, GKRY ile Mısır arasında yapılan MEB anlaşmasına karşılık olarak BM'ye 2 Mart 2004 yılında verilmiş olan notada, Akdeniz'de 32° 16' 18" doğu boylamı, 34° 00' 00" kuzey enlemi ve 28° 00' 00" doğu boylamı arasında kalan deniz alanlarının Türkiye'nin kıta sahanlığı içerisinde yer aldığı bildirilmiştir (Başeren, 2010: 107). GKRY'nin 2007 yılında ilan ettiği MEB'de oluşturmuş olduğu 13 arama sahasının 1, 4, 5, 6 ve 7 nolu parselleri ile Türkiye'nin belirlediği parseller çakışmaktadır. GKRY'nin belirlediği bu yetki alanları ile Türkiye'nin kıta sahanlığının 7.000 km²'lik alanının ihlal edildiği olarak değerlendirilmektedir (Başeren, 2007). Türkiye, GKRY'nin bu hamleleri karşısında hem

kendisini hem de KKTC'nin ihlal edildiği düşüncesiyle Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı'na 9 Ağustos 2007 yılında arama izni ve talebi vermiştir. KKTC ile de 21 Eylül 2011 yılında Kıta Sahanelığının sınırlandırılması Anlaşması imzalanmıştır. (Erdurmaz, 2011). Bu anlaşma ile birlikte KKTC, TPAO'ya adanın doğusu, kuzeyi ve güneyinde yer alan yedi sahada arama ruhsatı izni vermiştir (Erol, 2018: 35).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de enerji güvenliğine bağlamında atmış olduğu adımlar 12 Mart 2013 tarihinde BM'ye verilen bildiri ile devam etmiştir. Bu bildiriye göre, "032°16' 18" Doğu boylamından başlayan ve Mısır-Türkiye kıyılarındaki ortay hattı takip eden 028° Doğu boylamı arasında kalan alanın Türk kıta sahanlığı içerisinde yer aldığı, Türk kıta sahanlığının batı sınırının ise 028° Doğu boylamının batısında kalan alanda ilgili ülkelerin arasında yapılacak bir anlaşma ile belirlenmesi" gerektiği belirtilerek 18 Mart 2019 tarihinde BM'ye verilen yeni bir bildiri ile sınırlar teyit edilerek belirlenmiştir (Yaycı, 2020: 137).

Türkiye tarafından yapılan bir diğer hamle ise, daha önce KKTC tarafından Türkiye'ye verilen ruhsatlar gereği Barbaros Hayreddin Paşa sismik araştırma gemisinin Doğu Akdeniz'de enerji kaynağı arama çalışması yapılması için gönderilmiştir. Bu hamle ile birlikte Türkiye'yi Doğu Akdeniz'de yok sayan bölge devletleri ve diğer aktörler tarafından eleştirilmiştir. Türkiye yılın mayıs ayında Fatih, haziran ayının sonlarına doğru ise Yavuz isimli arama ve sondaj gemilerini bölgeye göndermiştir (Arslan, 2019). Türkiye bütün bu tehdit ve tepkilere rağmen adımlarını atarak bölgedeki haklarını korumak adına sondaj gemilerini söz konusu faaliyetleri korumak amacıyla bölgeye göndermiştir. Koruma amaçlı bölgeye gönderilen bu gemiler ile Türkiye'nin bölgedeki varlığının ısrarcılığı gösterilmektedir. Türkiye çıkar ve güvenliğin korunması yönelik attığı bir diğer diplomatik somut adım ise, 27 Kasım 2019 yılında Libya ile imzalanan mutabakat yer almaktadır. İki ülke arasında imzalanan mutabakat ile iki ülkenin uluslararası hukuktan doğan haklarını korumak hedeflenmiştir (Acer, 2019: 11-12).

Bu mutabakat, iki ülke arasında deniz yetki sınırlarının belirlenmesi için önemli olduğu kadar, GKRY'nin KKTC ve Türkiye'yi göz ardı ederek yaptığı iş birliklere bir cevap niteliği olarak değerlendirilebilir. 30 Aralık 2019 tarihinde Türkiye ve Libya

arasında imzalanan Güvenlik ve Askeri İşbirliği Anlaşması çerçevesinde Türkiye bu iş birliği ile Libya ile imzalanan mutabakat ile sağlanan kıta sahanlığı ve Doğu Akdeniz'deki enerji mücadelesi konusundaki kazanımlarını korumayı amaçlayarak enerji güvenliğine dair somut adımlar atmıştır (Kekilli, 2020).

Doğu Akdeniz'de yaşanan mücadelenin sadece enerji bazlı olmadığı görülmektedir. Doğu Akdeniz'de oluşan rekabet ortamı ile küresel aktörlerin bölge egemenlik kurma hedefleri enerji güvenliğinde bir bütün olarak ele alınmaktadır. Doğu Akdeniz'den çıkarılması ve küresel piyasalara dağıtım söz konusunda planlanan boru hatlarında maliyetin yüksek olması ile Rusya'dan Türkiye üzerinden Avrupa pazarlarına ulaşan enerjinin maliyetinin daha uygun olması, siyasi konjonktürlerin bölgede hâkim olduğu görülmektedir. Enerji güvenliğinin sağlanmasında ki en önemli unsur olan ucuz maliyetli olması Doğu Akdeniz için şu anlık imkânsız olarak açıklanmaktadır. Doğu Akdeniz bölgesi, Türkiye'nin hem ulusal güvenliği ve hem de buna bağlı olarak enerji güvenliğini doğrudan etkileyen bir deniz alanıdır. Birincil olarak artış gösteren enerji ihtiyacına bağlı olarak oluşan dışa bağımlılığın bu bölgede keşfedilen enerji kaynakları ile azalabileceği ön görülmektedir. Enerji güvenliğinde önemli bir unsur olan çeşitliliğin sağlanması ve uygun maliyet şartlarının sağlanması stratejik konumu nedeniyle Türkiye'nin merkez ülke olması enerji güvenli ve Türkiye bakımından önem arz etmektedir. Türkiye'nin, bölgede enerji güvenliğini sarsan adımlar atan özellikle GKRY ve Yunanistan başta olmak üzere politikalarını güvenliğin temin altına alınmasına yönelik hamleler de bulunmuştur. Sonuç olarak Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki enerji güvenliği politikaları bölge devletleri ile olan siyasal vb. sorunlar ışığında ve küresel aktörlerin bölgede yapmış oldukları politikalar bağlamında şekillenmektedir (Öztopal ve Yiğittepe, 2020: 269).

4.6. Deniz Yetki Alanları Sorununun Türkiye'nin Doğu Akdeniz Politikalarına Yansımaları

Avrupa, Asya ve Afrika kıtalarının kesişim noktasında yer alan Doğu Akdeniz, tarih boyunca dünya ticareti görevini üstlenmesiyle küresel aktörlerin her zaman ilgi duyduğu bir alan olmuştur. Enerjiye duyulan talebin fazla olması uluslararası ilişkilerde de etkin bir rol oynaması nedeniyle Doğu Akdeniz'de keşfedilen enerji kaynaklarının ve coğrafi olarak Orta Doğu'ya olan yakınlığı nedeniyle enerji krizinin çözümüne alternatif

bir yol olarak görülüp tekrardan ilgi odağı haline gelmiştir. 2000’li yılların başından bu yana bölgede ve özellikle Kıbrıs adasının açıklarında keşfedilen hidrokarbon rezervleri bölgenin önemini attırarak Doğu Akdeniz’i salt enerji transferinde bir kavşak olarak rol olmasından çıkarıp küresel bir enerji merkezi haline dönüştürmüştür. Doğu Akdeniz’de keşfedilmiş ve kaynaklar üzerinde tahmin edilen rakamlardan dolayı bölgesel ve bölge dışı aktörlerin dikkatinin bu yöne kaymasına ve rekabet ortamının oluşmasına neden olmaktadır. Türkiye için birçok devletin ve küresel petrol şirketlerinin aktif bir şekilde arama faaliyetlerinde bulunduğu Doğu Akdeniz’de ve bölgede yaşanan gelişmeler hem kendi egemenlik hakları hem de Kıbrıs adasında KKTC’nin hakları ile doğrudan bağlantılı olduğu için büyük önem taşımaktadır. Böylece Türkiye’nin Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına dair izlediği politikası da bu iki konu çerçevesinde şekillenmektedir (Avan, 2020: 94)

Doğu Akdeniz bölgesinde deniz tabanında olan enerji rezervlerinin çıkarılmasına ve işletilmesine ilişkin konularda bölge devletleri arasında problem olan bir konu devletlerin deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasında oluşan sorundur. Deniz yetki alanlarında yaşanan sorunun bölge devletlerinin uluslararası hukuka uygun bir biçimde hak ve yetkilerin belirlenmesi ile çözüm uluslararası hukukun belirlemiş olduğu sınırlandırmalar ile mevcuttur. Doğu Akdeniz’in kıyı devletleri; Suriye, Lübnan, İsrail, Filistin, Libya, Mısır İtalya, Yunanistan Türkiye, KKTC ve GKRY’nin kıyıları vardır. GKRY’nin , Doğu Akdeniz’de enerji kaynağı arama çalışmalarına hızlı bir şekilde devam etmesi Doğu Akdeniz’deki kıyı devletleri ile özellikle KKTC ile antlaşmadan uluslararası hukuku yok sayarak MEB alanını tek taraflı ilan etme ve ikili antlaşmalar sınırlarını belirlemesi bölgeyi rekabetlerin yaşandığı bir bölge haline gelmesine sebep olmuştur. Deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik, hak ve yetkilerin belirlenmesine yönelik temeli oluşturan Uluslararası Deniz Hukuku kurallarının bölgede çözüm arayışlarında yetersiz kalmasının yanında, bölgenin tarihten bu yana karmaşık olan fiziki ve siyasi coğrafyası, devletlerin çatışan çıkarları, kıyı devletleri arasındaki mevcut siyasi gerginler ve keşifleri yapılan doğalgaz ve hidrokarbon kaynakları, Doğu Akdeniz bölgesinde deniz yetki alanları sınırlandırılmasını kıyı devletleri arasında uzun vadeli bir sorun haline dönüştürüp gündeme getirmiştir. Bölgedeki sınırlandırma sorununu en çok

tetikleyen ve rekabet sahasına dönüştüren uyuşmazlıklardan bir tanesi Kıbrıs adasında özellikle KKTC, GKRY ve Türkiye arasında uyuşmazlık yaşanmaktadır (Kedikli ve Taşkın, 2015: 417).

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki temel sorunu, egemenlik ile ilgili deniz yetki alanlarının sınırlamaları ile olan problemlerdir. Türkiye'nin bölgeye dair bu sorun ile gösterdiği tutumu, Akdeniz'in yarı kapalı bir deniz olmasından dolayı egemenlik iddialarının örtüşmesinden dolayı, sorunun, uluslararası hukuka göre bölgedeki kıyı devletleri arasında iş birliği ya da Uluslararası Adalet Divanı'na (UAD) başvurulup sınırlamaların belirlenmesi yönündedir. Türkiye, yarı kapalı denizlere sahip olan denizlerde adalar ile anakaranın sahip olduğu deniz haklarının aynı olmadığını savunmaktadır. KKTC'nin haklarının ihlal edildiğini savunan Türkiye, bazı devletlerin yapmış oldukları anlaşmaları ve buldukları iddiaları kabul edilmeyeceği belirtilmektedir. Doğu Akdeniz'deki enerji kaynaklarının keşfinden bu yana Türkiye, politikalarında genellikle olay esnasında değil de gelişmeler yaşandıktan sonra harekete geçmiştir. Türkiye, *Yavuz* ve *Fatih* adlı iki sondaj gemisini satın alarak Doğu Akdeniz'de hidrokarbon araştırma faaliyetine yönelmiştir. Bölgede en somut olarak attığı adım ise, 27 Kasım 2019'da Libya'da Trablus merkezli, BM tarafından tanınan bir deniz sınırlandırma anlaşması imzalanarak Libya ve Türkiye deniz yetki alanları belirlenmiştir. Özellikle Libya hükümetiyle yapılan bu anlaşma ile politikalarda değişimler yaşanmıştır. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de batı bölgesindeki deniz sınırlarını belirleyen bu anlaşma, Yunanistan'ın adalar üzerinde iddialarını geçersiz kılmak ve her iki devletinde kıta sahanlığına yönelik haklarının artırması amaçlanmaktadır (Altunışık, 2020).

Doğu Akdeniz'de son dönemlerde deniz altına dair yapılan aramalarda keşfedilen enerji sahaları, Türkiye ile özellikle Yunanistan ve GKRY arasında uzun yıllardır var olan sorunları tetiklemiştir. Türkiye'nin bölgeye dair politikasında, Yunanistan, Kıbrıs, Mısır ve İsrail'i doğal enerjinin kullanımı ve ticarileştirilmesi konusunda karşılıklı iş birliklerinin yapılmasına yöneltmiştir. Bu gelişmeler doğrultusunda ise Türkiye bölgeye dair politikalarında hak ve yetkileri bağlamında çalışmalara başlamıştır (Merz, 2020: 1). Bölgesel olarak yaşanan bu gerginlik ve rekabet ortamının yalnızca bir enerji paylaşımının ötesine geçerek siyasi ilişkilerinde ciddi anlamda etkili olduğu bir soruna dönüşmüştür.

Dolayısıyla bölgedeki aktörler arasında ileriki dönemlerde enerji sorununun diğer sorunlar ile birleşip daha ciddi bir kriz hali almasıdır. Böylece bölgede yaşanan olumsuz durumların anlaşmalar ve iş birlikleri ile mi çözüleceği yoksa var olan çatışmalı ortamın daha da derinleşeceği mi sorusu kesinlik kazanmamaktadır. Krizin bir nedeni olan bulunan enerjinin kullanımı ve ticarileştirilmesi konusunda Türkiye'nin yaşadığı sorunlar; Yunanistan'ın deniz sınırları ve bazı Ege adalarının mülkiyeti konusunda anlaşmazlıkların olması, Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölgelerde karşılıklı anlaşmaların olmaması ve Kıbrıs adası konusunda uzun yıllardır devam etmekte olan anlaşmazlık olarak özetlenebilir (Dalay, 2021: 1). Mevcut enerji endişesi, bu nedenle, özellikle bir yanda Türkiye ile diğer yanda Yunanistan ve Kıbrıs arasında, bölgede halihazırda var olan gerilimlere katkıda bulunuyor. Yunanistan ve GKRY'nin AB üyesi olması ile sorunun bölgesel boyuttan çıkıp küresel bir zemine getirmesine neden oluyor (İvanoviç, 2022).

Doğu Akdeniz'de devletlerin aralarında olan gerilimlere rağmen yapılan iş birliklerinin faaliyete geçirilmesi çoğu sorunun tekrar gündeme gelmesine neden olmaktadır. Bölge devletlerinin bazılarının MEB belirleme antlaşmaları yapmaları deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununu gündeme getirmiştir.17 Şubat 2003 yılında GKRY ve Mısır'ın kendi aralarında belirlemiş oldukları MEB sınırlamalarına Türkiye itiraz ederek kendi kıta sahanlığına tecavüz edildiğinin ve KKTC'nin haklarının yok sayılarak hareket edildiğini iddia etmiştir.17 Aralık 2010 tarihinde İsrail ve GKRY karşılıklı olarak MEB sınırlarını belirlemiştir. Ancak KKTC bu duruma GKRY'nin adanın tek temsilcisi gibi davranmasını belirterek yapılan antlaşmaya itiraz etmiştir. GKRY MEB sınırlarını belirlediği alanlarda doğal kaynak arama faaliyetlerinde bulunması ve enerji şirketlerine vermiş olduğu ruhsat nedeniyle sorunların büyümesine yol açmaktadır.11 Eylül 2011 tarihinde GKRY'nin 12 nolu parsel üzerinde arama çalışmaları yapmasına ve ruhsat verilmesine karşın Türkiye gereken itirazlarda bulunmuştur. Türkiye kendisini ve KKTC'ni yok sayılarak yapılan antlaşmalara karşı ve haklarını korumak adına bölgede arama çalışmalarını engellemekte ve deniz kuvvetlerini bölgede bulundurmaktadır. Türkiye, bu bölgelerde Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığına (TPAO) arama ruhsatı izni vererek sondaj ve arama faaliyetleri de başlatılmıştır. Bu arama faaliyetlerinden sonra AB tarafından Türkiye'ye dair bazı yaptırım kararları devreye girmiştir. Türkiye bölgede

haklarını temin altına almak için 21 Eylül 2011'de KKTC ile kıta sahanlığını belirlemiştir. Bu antlaşmadan ile birlikte KKTC belli parsellerde TPAO'ya ruhsat vererek, 2 Kasım 2011 tarihinde aralarında arama çalışmalarına dair antlaşma yapılmıştır. Arama izni verilen bu alanlarda GKRY ile KKTC'nin bazı parselleri çakıştığı için GKRY verilen ruhsat iznine itiraz etmektedir (Acer, 2019: 10).

Doğu Akdeniz'de kıyısı olan ülkeler arasında deniz altındaki keşfedilen kaynaklara ulaşma imkanının olmasıyla birlikte deniz yetki alanlarının sınırlandırılması konusu daha bir önemli hale gelmiştir. 1958 tarihli Cenevre Kıta Sahanlığı Sözleşmesi ve 1982 tarihli Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi Uluslararası deniz hukukunda sınırların belirlenmesine dair hakkaniyete uygun bir biçimde çözüm yapılmasını belirlemiştir. Hakkaniyete uygun çözüm için belirlenen ilkeler, Uluslararası Adalet Divanı'na kurallaştırılmıştır. Divanın belirlediği ilkeler; karanın denize hâkim olması, doğanın yeniden şekillendirilmemesi, açık denize erişimin kesilmemesi, orantılılık ilkesi ve ilgili koşulların dikkate alınması yönünde belirleme yapılmıştır. Doğu Akdeniz'de, Yunanistan'a ait olan Meis, Rodos, Kaşot, Kerpe, Karaada ve Fener Adası, Türkiye ile Yunanistan arasında sınırlandırma uyuşmazlığını yıllardan beridir devam eden bir sorundur. Yunanistan, adalarının belirlemiş olduğu bir hat ile birleştirmesi yönündeki iddialarının gerçekleşmesi mümkün görünmemektedir. Böyle bir uygulamanın adalar üzerinde tam etki verilmesi olarak görülmektedir bu da sadece adaların devletin anakarasına yakınlık ve kıyıya uygun bir şekilde olan durumlar için mümkün görünmektedir. Meis, Rodos, Kaşot, Kerpe ve Çoban Adaları, Türkiye ve Yunanistan anakaraları arasında çizilmesi düşünülen eşit uzaklık çizgisinin tersine düşmektedir. Bu bölgede kıta sahanlığı veya MEB'in belirlenmesi ile deniz hukukun kabul gördüğü açık denizlere erişimin kesilmemesi, coğrafyanın yeniden şekillendirilmemesi, orantılılık ilkesi gibi koşulların ihlali söz konusu olacaktır. Dolayısıyla, Doğu Akdeniz'de Türkiye ile Yunanistan arasındaki sorunlar, hakça ilkeler ve hakkaniyet ilkesini kapsayacak şekilde uygun olarak çözümlenmelidir. Son dönemlerde, Türkiye'nin deniz yetki alanlarında hidrokarbon arama faaliyetleri çalışmaları ve bölgesel iş birlikleri aktif tutması başarılı bir hamle olarak kabul edilmektedir. Ancak, Yunanistan ile Türkiye arasında uzun yıllardır sorun olan bu sınırlandırma sorunu kapsamında, Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de politika yapım sürecinde

ve harekete geçmekte geç kalmışlık durumu söz konusudur. Türkiye'nin uluslararası anlamda deniz hukukuna ilişkin girişimleri, bölgesel olarak da Doğu Akdeniz'de özellikle adalar ile ilgili olarak, son dönemlerde politika geliştirildiği görülmektedir (Sali, 2022: 58).

Türkiye'nin, Doğu Akdeniz'de bölge devletleri ve diğer küresel güçlerin aktif olarak yer almasına ilişkin hak ve yetkilerini korumaya yönelik izlediği unsurlar; İlk unsur olarak, Güney Kıbrıs Rum Yönetimi, İsrail ve Mısır'ın yapmış olduğu anlaşma ile belirlemiş oldukları deniz yetki alanlarının Türkiye'nin haklarını ihlal eden adımlar olarak görülüp BM'e bildiri yapılarak bölge üzerinde Türkiye ve KKTC'yi yok sayarak oldubittilere karşı mücadele edeceği görülmektedir. Uluslararası hukuk bakımından Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e dair haklarının kaybedilmemesi için BM'ye yapmış olduğu bildirimler önem taşımaktadır. Diğer bir unsur ise, Türkiye belirlediği kıta sahanlığı içerisinde sismik araştırma ve sondaj gemileriyle petrol ve doğalgaz arama çalışmaları gerçekleştirmektedir. Böylece itiraz ederek hak iddia ettiği bölgede hem arama gemileriyle hem de onlara eşlik eden askerî gemilerle fiilî varlık göstermesi bölgedeki hakları bakımından önemlidir. Son unsur olarak, Libya ve Kuzey Kıbrıs Türk Cumhuriyeti ile imzalanan deniz yetki alanlarını sınırlandırma anlaşmalarında olduğu gibi, Türkiye anlaşmalarla kendi kıta sahanlığı ve münhasır ekonomik bölgesinin sınırlarını belirleyip diğer devletlerin bu bölgelerdeki ekonomik kaynakları çıkarmaya yönelik araştırma yapmasını önlemeyi hedeflemektedir. Deniz yetki alanlarının sınırları konusunda bölge ülkelerinin hukuka uygun hareket etmemelerine karşın Türkiye, bu anlaşmalar ile belirlediği deniz yetki sınırlarını garanti altına alarak politikalar geliştirmesi önem arz etmektedir (İnat, 2019).

Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması, bölgenin güvenliği için hayati önem taşımaktadır. Deniz tabanındaki bulunan hidrokarbon rezervleri bu anlaşmazlığın önemini artırmaktadır. Bununla birlikte, Kıbrıs adası sorununun varlığı, olası bir çözümü daha zor olmasını sağlamaktadır. Bölge sadece devlet hakları meselesi olarak değil, aynı zamanda bu geniş kaynakların çıkarılmasının ekonomik olarak hem güvenli hem de uygulanabilir bir şekilde gerçekleşmesini sağlamak için iş birliğinin kurulması elzemdir. . Ayrıca, iş birliği için ekonomik argümanlar son derece güçlü bir biçimde görülmektedir. Bazı devletler, enerji çatışmalarının, bir devletin hidrokarbon rezervleriyle ilgili kazancının diğerinin kaybı olduğunu iddia etse de iş birliğinin fayda sağlayacağı görülmektedir. Devletler arasındaki iş birliği ile münhasır ekonomik bölgelerin sınırları

boyunca çıkarılan hidrokarbon kaynakları durumunda, ortak boru hatları ve altyapı, kârları artırabilir ve deniz alanlarındaki rezervlerin çıkarılmasını daha uygun hale getirebilir. Dolayısıyla, Doğu Akdeniz'de deniz sınırlarının sınırlandırılmasına ilişkin Türkiye'nin argümanları ve politikası, tüm tarafların haklarına saygı gösterilmesine dayanmaktadır. Türkiye, Doğu Akdeniz'in en uzun kıyısına sahip ülkesi olarak, Akdeniz'i kendi kullanımına büyük ölçüde kapatan bir çözümü kabul etmeyeceğini her zaman yinelemiştir. Ayrıca Kıbrıs sorununun çözümü ve adanın yeniden birleştirilmesi konusunda da iyi niyet göstermiştir ve bu özellikle 2004 yılında BM sponsorluğundaki Annan Planı'nın açıkça kabul edilmesinde görülebilir. Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki hakkaniyet ilkelerine dayalı deniz yetki alanı sınırlandırma tezi mevcuttur. Türkiye, sınırlandırmaya bir çözüm bulmak için bölge devletleriyle iş birliği yapmak istemektedir fakat, kendisinin ve KKTC'nin haklarının göz ardı edilmesini istememektedir (Kırval ve Özkan, 2021: 109).

Türkiye, Doğu Akdeniz bölgesinde var olan enerji kaynaklarının adil ve eşit bir biçimde kullanılmasını ve pazarlanmasına yönelik tüm bölge devletlerinin karar alma mekanizmasının içinde olduğu bir diplomatik ilişki ve ortamın kurulması gerektiği savunulmuştur. Türkiye, Doğu Akdeniz'de dış politikasını oluştururken belirli bir süre oluşan duruma itiraz ederek tepki göstermiştir. Daha sonra 2009, 2011 ve 2012 yıllarında TPAO'ya arama/çıkarma ruhsatı verilmesi, 21 Eylül 2011 tarihinde KKTC ile Kıta sahanlığı anlaşması imzalanması yine 2019 yılında Libya Ulusal Hükümeti ile sınırlandırma anlaşması imzalanması Türkiye'nin Doğu Akdeniz'deki varlığına ilişkin somut adımlardandır. Türkiye imzaladığı anlaşmalarla sınırlarını belirlediği kıta sahanlığında içerisinde iki sismik ve üç sondaj gemisi ile birlikte Doğu Akdeniz'de araştırma ve sondaj faaliyetleri yapmaya başlamıştır. Bu gelişmeler ile birlikte, GKRY ve Yunanistan duruma itiraz etmişlerdir. İtirazlara yönelik Türkiye, Doğu Akdeniz deniz yetki alanlarındaki araştırma ve çalışmalarını BM'yi işaret ederek uluslararası hukuka uygun hareket edildiğini savunmuştur. Türkiye, Libya ile deniz yetki alanları sınırlandırma mutabakat muhtırasını BM'nin hukuki dayanaklarına göre Libya Ulusal Hükümeti ile imzalamıştır. Türkiye ile Libya mutabakat muhtırası ile Türkiye-KKTC arasında yapılan kıta sahanlığı anlaşması Türkiye'nin Doğu Akdeniz'e ilişkin dış politikasını somutlaştığının göstergesidir. Türkiye'nin Libya ile anlaşması, Türkiye'nin GKRY ve diğer ülkelere dair yaptığı itiraz nitelikli tepkilerden, anlaşmalar ile hukuksal bir zeminin oluşturulmasına dönüştürmüştür. Deniz yetki alanlarında yapılacak olan sınırlandırmaların hukuka uygun şekilde anlaşmalar yapılarak kabullendirme yoluna gidilmiştir. Özetle

Türkiye'nin Kıbrıs Adası ve Yunanistan adalarının deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik argümanlarını yargı karşısında sağlamlaştırdığı görülmektedir (Acer, 2019: 12).

Türkiye için tarihsel boyutunun yanı sıra iktisadi, siyasi ve güvenlik politikaları nedeniyle önem taşıyan Doğu Akdeniz, Türkiye'nin bölgeye ilgisinin kaçınılmaz olmuştur. Keşfedilen enerji kaynaklarının bölgeye sağlamış olduğu etkiden bölgesel ve küresel aktörler yararlanmak istemişlerdir. Böylece bölgede en uzun kıyı şeridinde sahip olan Türkiye Doğu Akdeniz'e dair kayıtsız kalmayarak politikalar geliştirmiştir. Son dönemlerde Doğu Akdeniz'de yaşanan gelişmeler ile birlikte Türkiye'nin dış politikasında da yansımalarından dolayı gelişmeler kaydedilmiştir. Doğu Akdeniz'deki güncel gelişmeler ile birlikte bölge devletleri de politikalarını ve dış ilişkilerini gözden geçirmektedirler. Türkiye Doğu Akdeniz'de bir fait accompli (oldubitti) durumuna izin vermayarak politikalarına yön vermektedir. Doğu Akdeniz'in keşfedilen ve keşfedilmeyi bekleyen enerji kaynaklarına artan önem, bölgede yürütülen faaliyetler Türkiye tarafından önlem alınmasını gerektirmiştir. Türkiye'nin enerji koridoru olmaya yönelik stratejileri hem kendi hem de KKTC'nin haklarının korunması ilişkin Türkiye, Doğu Akdeniz'de tek taraflı oluşumlara itiraz ederek bölgede etki alanı yaratmayı amaçlamaktadır. Bölgede çok sayıda bölgesel aktörlerin dışında küresel aktörlerin de bulunması Doğu Akdeniz'i güç mücadelesinin ve rekabet ortamının yaşandığı bir sahaya dönüştürmüştür. 2000'li yılların başında GKRY, Yunanistan, Mısır, İsrail arasında yapılan ikili sınırlandırma anlaşmaları özellikle Türkiye'yi yok sayarak yapılan anlaşmalar olarak görülmektedir GKRY'nin Türkiye'nin BM'ye yaptığı bildirimlere rağmen MEB sınırlamaları anlaşmaları yapması bölgedeki gerilimi artırarak derinleşmesine neden olmaktadır. 2003 yılında GKRY ile Mısır arasında sınırlandırma anlaşması ile başlayan bu faaliyetler, Türkiye'nin itiraz etmesine rağmen devam etmiştir. Türkiye'nin itirazlarının uluslararası hukuka uygun şekilde hareket ettiği görülmektedir.

BEŞİNCİ BÖLÜM

SONUÇ VE ÖNERİLER

Sanayi devrimi ile birlikte hedeflenen ekonomik kalkınma, enerji tüketiminin artış göstermesiyle kurulan paralellikten dolayı devletler, enerji kaynaklarını elde etmek için girişimlerde bulunmuşlardır. Bu süreçler ile birlikte enerji güvenliği konusu da araştırılan ve tartışılan bir sorun haline dönüşmüştür. Enerji güvenliği, yakın dönemlere kadar enerji üretiminde fosil kaynakların fazla olduğu ve hala kullanılmakta olmasıyla bu kaynakların elde edilmesi yönünde koruma ve süreklilik teşkil eden bir durum söz konusu olmuştur. Fosil kaynaklar çerçevesinde şekillenen enerji güvenliği, petrol krizlerinden sonra enerji politikalarını belirginleştiren önemli bir etken haline gelmiştir. Krizlerden sonra ki süreçlerde enerji bakımından dışa bağımlı olan devletler, bu durumun azalmasına yönelik yeni kaynak ve alternatif yollar bulmaya çalışırken, diğer devletler ise ulusal güvenliklerinin bir parçası olarak gördükleri enerji güvenliğini sağlamak için fosil kaynak bakımından zengin olan devletlere müdahale etme yoluna girmişlerdir. Bu kaynakların olduğu alanların kontrol edilmesi gerektiği ve enerji güvenliğinin sağlanması gerektiği sonucunu doğurmuştur. Böylece enerji güvenliğinde sürdürülebilir olgusunun yer alması, enerji verimliliğini artırma, çevreye zarar vermeyen teknolojilere yönelme, enerji altyapılarını ve tesislerini saldırılardan, doğal afetlerden korumaya yönelik adımlar atılmaya başlanmıştır.

20.yüzyılda nüfus artışının yaşanması ve bu artışa bağlı olarak enerji kaynaklarına duyulan ihtiyacın artış göstermesiyle devletler egemenlik kurdukları alanlar ile birlikte kıyı ötesi bölgeler üzerinde de egemenlik kurma girişimlerinde bulunmuşlardır. Egemenlik kurulmak alanların genişlemesi Doğu Akdeniz bölgesi bağlamında deniz alanlarının birbirine yakın oluşu ve çıkarların çakışması nedeniyle deniz yetki alanı sorunları gündeme gelmiştir.2000’li yılların başlarında varlığı kanıtlanan ve tahmin yürütülen enerji rezervlerinin varlığına yönelik atılan adımlar ve yapılan politikalar bölge devletleri arasında MEB ilan etme konusunda ve geçmişten gelen sorunlar yetki alanlarının belirlenmesinde engel oluşturmaktadır. Bu doğrultuda Doğu Akdeniz’de bölge devletleri arasında gerginlik oluşturan deniz yetki alanları sınırlandırmaya yönelik politikaların enerji güvenliğine olan etkisi ele alınmıştır. Doğu Akdeniz’de keşfedilen enerji kaynaklarının bir

kısmı Kıbrıs adasının MEB sınırları içerisinde olduğu kanıtlanmıştır. GKRY'nin ada genelinde sismik arama ve sondaj faaliyetlerini yürüterek enerji şirketlerine arama ruhsatı çıkarması, KKTC ve Türkiye için sorun teşkil etmektedir ve anlaşmazlıkların oluşmasına neden olmaktadır. Enerji şirketlerine ruhsat izni verilen parsellerde Türkiye'nin yetki alanları ihlal edilmektedir. Türkiye bu arama faaliyetlerini engellemek adına uluslararası yapılara itiraz ederek çalışmalar yürütmektedir. Bölgede keşfedilen enerji kaynaklarına yönelik bölge devletleri arasında anlaşmazlık konusu olan deniz alanlarının sınırlandırılması konusu, rezervlerin bulunup işletilmesi, ticarileştirilip küresel pazarlara ulaşımı hususunda engel teşkil ettiği görülmektedir. Bölgede enerji güvenliğinin sağlanmasında engel olarak değerlendirilen ve ileriki dönemlerde oluşacak olan enerji hattında sorunların baş göstermesinde birincil neden olan deniz yetki alanlarının belirlenmesi sorununun çözümü, uzun yıllardır devam eden siyasi çekişmeler nedeniyle mümkün olamayacağı görülmektedir. Fakat enerji güvenliği tehdit eden bu sorunun dışında, bölgede bulunan rezervler, bölge devletleri bakımından ve özellikle AB bakımından kaynak çeşitliliği açısından fırsat sunmaktadır. Ekonomik kalkınmanın temel unsurlarından olan enerji kaynaklara sahip olma durumu ülkeler bakımından ekonomik iyileştirilmelerin oluşması öngörülmektedir.

Eski çağlardan günümüze kadar “Verimli Hilal” olarak adlandırılan Doğu Akdeniz bölgesi, Hürmüz Boğazı, Aden Körfezi ve Süveyş Kanalı'nı kontrol edilebildiği ve ayrıca dünya petrolünün yarısından fazlasını sahip olan Orta Doğu'ya yakınlığı nedeniyle jeostratejik ve jeopolitik bir önem taşımaktadır. Kıbrıs Adası'nın bölgedeki önemi nedeniyle güvenlik açısından hem bölge devletleri için hem de küresel aktörler için mücadelelerin yaşandığı bir sahaya dönüşmüştür. Doğu Akdeniz'de 2009 yılında İsrail açıklarında Leviathan bölgesinde keşfedilen büyük miktardaki doğalgaz rezervi, yaşanan rekabet ortamının daha da artmasına neden olmuştur. Böylece kıyı devletleri ve diğer kıyı olmayan ülkeler, Doğu Akdeniz'e egemenlik kurabilmek adına bölgedeki rezervler için arama çalışmalarına yoğunluk vererek askeri güçlerini bölgede yoğunlaştırmışlardır. Bölgede enerji krizinin yaşanmasındaki en önemli sorun deniz yetki alanları uyuşmazlığında yaşanan anlaşmazlık olmuştur. Siyasi çatışmaları, enerji kaynaklı oluşan

gerilimler ve Kıbrıs meselesi MEB sınırları sorununu şiddetlenmesine neden olarak problemleri bir deniz sahasına dönüşmüştür.

Enerji kaynaklarının azalmasına yönelik yapılan araştırmalardan sonra alternatif kaynak bulma arayışına geçen devletler için yeni keşfedilen yerler her zaman önemli hale gelerek odak noktası olmuştur. Doğu Akdeniz’de varlığı tespit edilen bu kaynaklarda bu bakımdan önem teşkil etmektedir. Bulunan rezervlerin alternatif bir kaynak yaratması ihtimali çeşitlendirme yönünden enerji güvenliğine katkı sağlaması beklenmektedir. Bu alternatif kaynağın çıkarılması ve aktarılması yönündeki kesin olmayan iddialar enerji güvenliğinin de nasıl sağlanacağı konusunda kesin bir yargı oluşturamamaktadır. Sadece çeşitlilik bakımından enerji güvenliğine fırsat sunduğu görülmektedir. Batılı devletlerinin de yönünü çevirdiği bu bölgede hidrokarbon kaynaklarının aranması ve bunların küresel pazarlara dağıtılmasını zorunlu hale getirmiştir.

Gelişmiş toplumların, ekonomik ve siyasi olarak gelişim, büyüme kaydetmeleri enerji bazlı bir temele dayandırılmaktadır. Uluslararası sistemde gerçekleşen bu değişimler, sistemde yer alan aktörlerinde karar alma süreçlerinde ve politika üretim aşamalarında enerji kaynakları temelli bir yaklaşım göstermişlerdir. Enerji tüketiminin hızla artması ve eşit dağılmayan kaynaklar üzerinde güç mücadelesi verilip daha fazla yararlanma politikaları, güvenlik kavramını beraberinde getirmiştir. Uluslararası aktörlerin politika üretiminde etken olan bu kavram ile enerji kaynağında süreklilik ve devamlılık esas alınmıştır. Dolayısıyla Doğu Akdeniz’de enerji politikalarında ön plana çıkan enerji güvenliği oluşumu, Realist Teori, Neorealist Teori, Liberal Teori, Neoliberal Teori, İnşacı Yaklaşım ve Eleştirel Teori açısından değerlendirilmiştir. Realist yaklaşımda tek etkin gücün devlet olarak kabul edilmesi ve asimetric güce odaklanıp Doğu Akdeniz’de ki enerji güvenliğini etkileyen faktörler devletlerin kendi aralarında geliştirdikleri ilişkilere dayandırılarak açıklanmıştır. Karşılıklı bağımlılığın ön planda olduğu Liberal yaklaşımda ise, bölgede iş birliğinin oluşturulmasına dair argümanlar sunmaktadır. İnşacı yaklaşımda sosyal kimlik ve özne temelli bir oluşumda bölgede aktörler arasında bu unsurlar bağlamında enerji güvenliği sağlanması savunulmaktadır. Eleştirel yaklaşımda ise bölgede enerji güvenliğinin oluşması, sistemde yaşanan değişimlerin uluslararası aktörler üzerinde de değişimlerin olabileceğini açıklayarak enerji politikalarının ve ona bağlı olan güvenlik sorunsalının sistemsel ilişkiler ağına göre belirlendiği ifade edilmektedir.

Soğuk Savaş öncesi ve sırasında genelde dünya sistemini açıklayan uluslararası ilişkiler teorileri olan Realist ve Liberal teorilerin dışında Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte değişen dünya sisteminde analiz boyutlarında oluşan değişim, devletlerin önceliklerinde ve tehdit unsurlarının değişmesi karşın uluslararası yapısında devletler dışında gruplar, organizasyonlar ve bireyler dâhil olmuştur. Böylece Sosyal İnşacı yaklaşım ve Eleştirel Teorileri geliştirilerek güvenlik sorunsalı analiz edilmiştir. Çalışmaların çoğunluğunda enerji güvenliği konusu materyalist yapısı ve metodolojisi sebebiyle genel olarak realist yaklaşım ve liberalizmle ile açıklanmaktadır. Bu teorilerin enerji güvenliği analizi daha geniş aralıktadır. Ancak İnşacı yaklaşım ve Eleştirel Teoride konunun değerlendirilmesine farklı bakış açıları katarak araştırmalara yön vermişlerdir.

Literatürde enerji güvenliği sorunsalı, genel olarak devletlerin çıkar odaklı olarak hareket ettikleri sıfır toplamlı bir oyun içerisinde tek odak noktasının devlet aktörünün olduğu ve bu aktörün anarşik düzende olan yapıda düzeni sağlamak gibi eylemler realist yaklaşım ile değerlendirilmiştir. Devlet dışında diğer aktörlerden olan şirket ve kuruluşlar, liberal veya merkez-çevre devletleri arasında gelişen eşit olmayan ilişkilerin oluştuğu yapısal yaklaşımlarda da enerji güvenliği açıklanmıştır. Bu yaklaşımlarda, sınırlı olan enerji kaynakları üzerinde kontrolü sağlamak isteyen hegemon güçler, çatışma olması durumunda düzen sağlamak adına müdahale etmesini kolaylaştırmıştır. Realizm yaklaşımında oluşan güvenlik ikilemi ve müdahale etmede meşru görülen doğal saldırganlık durumu, eşit dağılmayan enerji kaynakları üzerinde eşitsizliğin daha fazla olmasına neden olurken, iş birliğine yönelik gelişmelerin ise önünü tıkamaktadır. Liberalizm yaklaşımında enerji kaynakları üzerinde, aktörler arası iş birliğinin oluşması ön görülmüştür. Liberal ve realist yaklaşımların enerji kaynaklarına yönelik olan sınırlı paradigmalarına karşılık olarak, sosyal inşacı yaklaşım, enerji güvenliğinin sağlanmasında normlar, kimlik, kültür ve çıkar gibi unsurlar çerçevesinde açıklama yapmaktadır. Bu yaklaşımda sosyal etkileşim ile birlikte kimlik, çıkar gibi unsurların değişebilmesi durumunda, enerjide karar veren aktörlerde de değişimi sağlayarak çatışma ve gerginlik olmadan barışçıl bir yol ile çözümlene yapılabileceği açıklanmaktadır

Teorik çalışmalar ve araştırmalar, enerji güvenliğinin ve diğer güvenlik temelli konuların devletler arasında yaşanan birçok anlaşmazlık ve çatışmaların esas nedeninin ne olduğu ve özünün kavranması bakımından önemlidir. Bu çalışmada enerji güvenliğinin kapsam ve değişikliğinde gelişen konularda devletlerin analizlerinin yapılabilmesi için

teoriler yardımıyla analizi sağlanmıştır. Dolayısıyla bu çalışma kapsamında temel uluslararası ilişkiler kuramlarının enerji güvenliği sorunsalına nasıl baktığı ve nasıl analiz edildiği incelenmiştir. Yapılan literatür çalışmalarında enerji güvenliği, devletler tarafından sağlandığı ve politikasının devlet tarafından yapılmasından dolayı, devletin odak noktası olduğu bir güvenlik anlayışı ile genel bir tanımlama yapıldığı görülmüştür. Bu güvenlik anlayışının hâkim olmasından devletler bekasının korunduğu ve devamlılığın sağlandığı ve değerlere yönelik herhangi bir riskin oluşmaması güvenliğin sağlanması olarak belirlenmiştir. Enerji ve enerji kaynaklarına bu değerlendirmeler sonucunda devletin askeri, siyasi, ekonomik ve teknolojik bir güç ile elde edilebilen birer kazanım olarak görülmüştür. Çelikpala'nın enerji güvenliği dört temel unsur temelinde tanımlamasını "4A" faktörü olarak; availability (mevcutluk), affordability (satın alına bilirlilik), accessibility (erişilebilirlik) ve acceptibility (kabul edilebilirlik) gibi faktörleri "*enerjinin makul bir fiyatla güvenilir ve yeterli miktarda arzı*" ya da "*ekonomik büyüme ve performansın devamlılığının sağlanması için yeterli miktarda enerji arzının makul ve istikrarlı fiyatlarla sağlanması*" şeklinde tanımlamıştır (Çelikpala,2014). Çalışmalarda enerji güvenliği, bu dört ana faktör üzerinden tanımlanarak açıklanmıştır. Soğuk Savaş'ın bitmesi ile birlikte devletler için öncelikler değişerek özellikle güvenliği tehlikeye atan tehdit unsurlarının devler sınırlarını aşan yapıda olması nedeniyle güvenliğin oluşmasına birçok konu dahil olmuştur. Bundan dolayı enerji güvenliği kavramı da değişen sisteme göre kapsamında değişiklikler göstermiş ve önemli bir konu haline gelmiştir. Enerji mevcudiyeti, altyapı, enerji fiyatları, sosyal etkiler, çevre, yönetim ve enerji verimliliği gibi başlıkların enerji güvenliği kapsamında değerlendirilmesi, kavramın araştırılmasına olanak sağlamıştır. Bütün bu kavramsal tartışmalar ışığında, enerji güvenliğinin uluslararası ilişkiler kuramlarının konuyu nasıl ve hangi yönleri ile analiz yapıldığı araştırılmıştır.

Beş bölümden oluşan çalışmanın ikinci bölümünde enerji güvenliği kavramı ve bu kavramı tarihsel süreç içerisindeki gelişimi, değişimi uluslararası ilişkiler kuramlarının farklı boyutları ile açıklanmıştır. Çalışmalar doğrultusunda enerji güvenliği, mevcut enerjinin kaynağından çıkarılarak; üretimi, iletimi ve tüketimi faaliyetleri kapsamında, enerji arzı ve talebinin, yeterli miktarda ve kaliteli olarak, makul maliyet/fiyatlarla,

kesintisiz ve çevreye duyarlı biçimde gerçekleştirilmesi olarak tanımlanmaktadır. Bu tanımdan yola çıkarak enerji güvenliğini etkileyen ekonomik, siyasî ve coğrafi faktörlerin, Doğu Akdeniz bölgesinde keşfedilen enerji kaynaklarının devletler arasında oluşturduğu rekabetçi ortamda nasıl sağlanacağı konuyla ilgili akademik yayınlar, resmi ve özel kurum raporları incelenerek ortaya koyulmuştur. Doğu Akdeniz bölgesinde kaynaklar üzerinde yapılan politikaların enerji güvenliğinde ki temel risk, varlığı tespit edilen kaynağa ulaşılması ve çıkarılması yönündedir. Enerji güvenliğinin sağlanması için çalışmalarda önerilen temel politikaları; enerji arzı ve enerji talebi arasında açığı aza indirmek, enerji verimliliğini arttırmak, mevcut enerji kaynaklarına alternatif kaynaklar eklemek, enerji altyapısını güçlendirmeye yönelik yatırımlar yapmak olarak özetlemek mümkündür. Çalışmanın üçüncü bölümünde, Doğu Akdeniz’de bulunan rezervlerin bölge açısından stratejik önemiyle birlikte enerji güvenliğinin sağlanması bakımından analiz edilmiştir. Doğu Akdeniz’in kıyı bölgelerinde bulunan kaynaklar; bölge devletleri ve diğer ülkeler için hem birçok avantaj yaratmakta hem de bölgesel anlaşmazlıkların çıkmasına neden olmuştur. Tespit edilen kaynakların tam anlamıyla kullanıma uygun ve işletilebileceği anlamı taşımamaktadır. Rezervlerin çıkarmaya uygun hale geldiğinde kullanılması öngörülmüştür. Bu rezervlerin çıkarılıp kullanılması süreci Doğu Akdeniz gibi karmaşık coğrafyalar için pek de kolay olduğu söylenemez. Çalışma kapsamında Doğu Akdeniz bölgesinin günümüze kadar sahip olduğu jeopolitik konum ve giderek artan önemi, gelişmeler doğrultusunda literatür araştırması yapılarak, keşfedilen hidrokarbon rezervlerinin çıkarılması ve kullanılmasına bağlı olarak bölge devletleri arasında anlaşmazlık haline dönüşen deniz yetki sınırlandırılması konusunun bölgede enerji güvenliğinin sağlanmasına yönelik etkileri ve bu kaynakların devletler nezdinde yarattığı ve yaratabileceği tehdit ve fırsatlar değerlendirilmiştir. Stratejik önemin artmasına neden olan kaynakların tespiti ve bunların ileriki dönemler için önemi açıklanmıştır. Yapılan araştırmalarda İsrail, Mısır ve Kıbrıs adasının deniz sahasında kaynakların varlığı araştırmalar neticesinde kanıtlanmıştır. Yapılan araştırmalar bölgede yeni rezerv sahaslarının olabileceği yönünde tahminlerin olması, bu bölgenin öneminin daha da artmasına neden olmaktadır. Doğu Akdeniz’de özellikle enerji güvenliğinin kapsamında değişimlere neden olan ve yakın tarihlerde gerçekleşen 1973 yılında Petrol krizi ve Süveyş

krizinin etkileri değerlendirilmiştir. Süveyş Kanalı'nın da yaşanan kriz, enerji güvenliği politikasında, bölgedeki ve küresel güç dengelerinin değişimine, ittifakların değişimine yol açarak farklı bir boyut kazandırdığı görülmektedir. 1973 yılında yaşanan petrol krizi hem uluslararası ilişkilerin hem de küresel enerji piyasasının günümüzde olan durumuna yön vererek enerji güvenliği bağlamında önemli bir noktadır. Yaşanan bu petrol krizinin etkileri günümüze kadar sürmüş ve ülkelerin politika ve yaklaşımlarında yeni paradigmalara oluşmasına neden olmuştur. Devletler için enerjiye sahip olmaktan ziyade bu enerjinin korunması ve sürekliliğini tehlikeye atacak durumlar için enerji güvenliğini sağlamak önem teşkil etmiştir. Bu krizler sonrasında Doğu Akdeniz bölgesinin ticari önemi yeniden canlanarak, enerji ticaretinin güzergahı olmasını sağlamıştır. Çalışmanın dördüncü bölümünde ise Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılması sorununun yaratmış olduğu etkiler ve Türkiye bakımından gelişmeler değerlendirilmiştir. Doğu Akdeniz bölgesi günümüze kadar Türkiye için Kıbrıs sorununun gündemde olduğu bir coğrafi alan olarak görülmekteydi. Fakat Şubat 2003 yılında GKRY'nin Mısır devleti ve daha sonra 2007 yılında Lübnan devleti ile Doğu Akdeniz'de "deniz yetki alanlarının sınırlandırılması" anlaşmaları yapması ve enerji şirketlerine arama ruhsatı vermesi, Doğu Akdeniz'de kaynakların varlığından ziyade hukuksal bir boyut olan yetki sınırlandırma konusunu gündeme getirmiştir. Dolayısıyla Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin geçmişten gelen sorunları derinleşerek, deniz yetki alanlarının paylaşımı, enerji kaynaklarının paylaşımı ve dağıtımını ile ilgili olan projeler ve Kıbrıs meseleleri karmaşık bir ortam yaratmıştır. Sonuç olarak, Türkiye Kıbrıs Adası etrafında münhasır ekonomik haklarını belirlediği sınırlar dahilinde açıklayarak GKRY-Mısır arasında kalan deniz sahasında hukuki haklara sahip olduğunu savunmaktadır. Türkiye, GKRY'nin belirlediği deniz yetki sınırlandırma anlaşmalarına itiraz ederek hukuka aykırı olarak değerlendirerek KKTC'nin de Kıbrıs Adası üzerinde deniz yetki alanlarında hak ve yetkisi olduğunu her ortamda dile getirerek buna yönelik girişimlerde bulunmaktadır.

Doğu Akdeniz'de münhasır ekonomik bölge uyuşmazlığının devletlerin kendi aralarında çözmesi durumunda bölgedeki enerji kaynaklarının işletilmesi dünya pazarlarına nasıl ve hangi güzergahlar üzerinden yapılacağı bir sorun olarak görülmektedir. Yapılan araştırmalar sonucunda üç alternatif güzergâh hattının ağırlıklı olarak ele alındığı

görülmektedir. Birinci alternatif yol olarak GKRY Vasiliko bölgesinde sıvılaştırılmış doğal gaz tesisi (LNG) kurulması planlar arasındadır. Fakat bu tesisin doğal gaz boru hattı seçeneklerine oranla daha fazla maliyetli olması ve projenin hayata geçirilmesinin uzun yıllar süreceği değerlendirilerek hayata geçirilmesi düşük bir ihtimal olarak gözükmemektedir. İkinci alternatif İsrail-GKRY-Yunanistan ve İtalya arasında kurulacak 1150 km uzunluğundaki boru hattı güzergâhıdır. Bu boru hattının yapımının maliyetinin çok yüksek olması ülkeler arasındaki mesafenin uzun olması sebebiyle enerji güvenliğinin sağlanmasında risk görüldüğü değerlendirilmektedir. Fakat bölgede oluşan enerji denkleminde bu projenin daha çok ön planda olduğu da aşıkardır. Bir diğer alternatif güzergâh olan İsrail ve Kıbrıs Adası açıklarında çıkan doğal gazın Kıbrıs-Ceyhan hattı yolu ile Türkiye üzerinden Avrupa'ya iletilmesidir. Diğer projelere göre maliyetinin daha düşük olması ve mesafenin kısa olması sağlanmak istenen enerji güvenliğine katkı sunacaktır. Bu projenin İsrail deniz sahasından başlayıp Kıbrıs'ın MEB'inden geçecek olması ile Türkiye'nin İsrail devleti ile siyasi ilişkilerinin iyi tutulması neticesinde gerçekleştirilebileceği mümkün görülmektedir. Fakat Mavi Marmara olayından sonra iki devletin ilişkilerin aksamı bu projenin oluşmasının önüne geçmektedir. Aynı zamanda Kıbrıs'ın MEB'inden geçme ve durumu ve Türkiye'nin yetkisi dahilinde izin alınarak oluşacak boru hattında Kıbrıs meselesinin çözümü ile mümkün olabileceği değerlendirilmektedir.

Literatür taraması sonucunda, Doğu Akdeniz'de ki temel tartışmalar, enerji kaynaklarının bölgedeki deniz yetki sınırlandırmaları çerçevesinde paylaşımı ve bu kaynakların dünya pazarlarına hangi güzergâhlardan nasıl aktarılacağı üzerine yoğunlaştığı görülmektedir. Doğu Akdeniz'de deniz yetki alanlarının sınırlandırılmasına yönelik kriz haline gelen sorununun Türkiye'nin ulusal güvenliğini tehdit eden bir beka meselesi olduğu ve bölgede yapılan iş birliklerinin Türkiye'nin bölgede varlığını ve etkinliğini azaltmaya yönelik girişimler olarak değerlendirilmektedir. Enerji güvenliği, bütün küresel sistem içerisindeki güvenlik politikaları bağlamında şekillenen bir güvenlik boyutu olarak karşımıza çıkmaktadır. Ancak tarihten bu yana yaşanan değişimler ve küresel sistemin oluşturmuş olduğu yapı gereği enerji güvenliği kavramı da güvenlik boyutunun anlamından daha kapsamlı ve nitelikli bir kavram olarak değişmiştir. Modern günümüzde

enerji kaynaklarının daha çok fosil kaynaklar açısından şekillenmesi ve bu kaynakların bölgelere eşit dağılmaması durumundan dolayı devletler için enerji güvenliğinin oluşması en önemli güvenlik boyutu haline gelmiştir. Tez çalışmamız içerisinde ele aldığımız uluslararası ilişkiler teorilerinin enerji güvenliği analizlerinde Realizm kuramının sistemde ve günümüz politikaların oluşumunda daha etkin biçimde yer aldığı saptanmıştır. Dünya üzerinde yaşanan savaşlarda ve enerji bazlı gerçekleşen krizlerde devletler enerji güvenliğini Realist yaklaşımın temelinde belirlendiği görülmektedir. Devletleri enerji politika oluşumlarında öncelikli olarak kendi çıkarlarını ön planda tutarak hareket etmeleri çalışmadaki örnekler ışığında gözlemlenmiştir.

Sonuç olarak, Türkiye Doğu Akdeniz’de ki çıkarlarını ve haklarını korumak adına proaktif davranarak bölge devletleri ile MEB sınırlarını ilan ederek uzlaşmacı bir zemin yaratmalıdır. Deniz yetki alanlarına dair politikalarını bölgesel gelişmeler ışığında güncel tutmalıdır. Doğu Akdeniz’de, İsrail deniz sahasında keşfedilen hidrokarbon kaynakların Avrupa pazarlarına ileriki dönemlerde nakli muhtemel gözükmektedir. Dolayısıyla bulunan kaynaklardan her ülkenin fayda sağlayabileceği ve Türkiye güzergahı üzerinden AB’ye naklinin gerçekleşmesi için Kıbrıs sorununun hakkaniyet prensipleri çerçevesinde çözüme kavuşması gerekmektedir. Türkiye enerjinin naklinde geçiş ülke adayı konumunda olması demek aynı zamanda enerji ticaretinin yoğunlaştığı bir pazar haline dönüşmesi anlamındadır. Bu yüzden kaynak çeşitlilik, süreklilik bakımından yakın dönemde nakli gerçekleşecek olan kaynaklar için Türkiye geniş çaplı enerji nakil projeleri geliştirmeli ve enerji güvenliğine yapacağı etkiyi detaylandırmalıdır. Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanları sınırlandırılmalarına yönelik anlaşmazlıklar uluslararası deniz hukukuna göre çözülmesi gerekmektedir. Çünkü 1982 BMDHS’nin gerekleri doğrultusunda yapılacak olan deniz yetki alanlarında sınırlandırmalar, bölgede var olan petrol ve doğal gaz rezervlerinin işletilmesi ve kaynakların dünya pazarlarına özellikle AB’ye aktarımını kolaylaştıracaktır. Doğu Akdeniz’de çözüleme kavuşmayan sorunlardan biri olan Kıbrıs meselesi, MEB’lerin belirlenmesi ve Türkiye-İsrail arasındaki ilişkilerin düzelmesi iş birlikleri ile mümkün gözükmektedir. Doğu Akdeniz’de bulunan bu enerji kaynakları, enerji güvenliğinin sağlanması ve iş birliklerin oluşması durumunda sorunların çözümü için bir fırsat niteliği taşıdığı için ihmal edilmemesi gereken bir bölgedir.

Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de uygulamış olduğu politikalarda yalnızca enerji güvenliğinin varlığından ve bunun sağlanması için girişimlerde bulunuyor demek mümkün gözükmemektedir. Türkiye Doğu Akdeniz konusunda, KKTC'nin de haklarını savunması ve ada üzerinde eşit haklardan yararlanması için GKRY kesiminin dayatmalarına karşı çıkararak itiraz etmektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin Doğu Akdeniz'de enerji politikalarının oluşumunda aslında KKTC'nin haklarını savunma temeli yatmaktadır. KKTC'nin bu kaynaklardan eşit şekilde yararlanması ileriki dönemlerde uluslararası sistemde önemli bir aktör olacağı düşünülmektedir. Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Avrupa için, Rusya gazından daha çok güvenli bir bölge olarak görülmektedir. 2022 yılının başlarında Rusya ve Ukrayna arasında çıkan çatışmalardan dolayı AB gazının tehlike altına girmesi buna örnek teşkil etmektedir. Dolayısıyla AB enerji güvenliği için en kısa mesafe ve en uygun maliyetli güzergahın Türkiye'den geçmesi güvenliği sağlamada mümkün kılacak gibi görülmektedir. Türkiye bakımından bu enerjinin kendi deniz yetkisinde çıkması durumunda dışa bağımlılığı azaltacak etkisi gözükmemektedir. Dolayısıyla Türkiye'nin iktisadi anlamda politikaların geliştirilmesi gerektiği ve iyileştirmeye yönelik adımlar atmalıdır. Enerjinin çıkarılması noktasında belirlenen projelerden Türkiye üzerinden geçen projenin hayata geçmesi durumunda önemli bir pozisyona geçeceği anlamına gelmektedir. Böylece bu ihtimalin göz önünde bulundurularak Türkiye'nin uzun yıllardır çözemediği iç sorunların varlığı ve baskı politikalarının varlığı nedeniyle enerji geçiş noktalarında yaratacağı güvensizlik durumu diğer ülkeler bakımından risk teşkil etmektedir. Bu yüzden Türkiye başta siyasi olmak üzere sosyal, kültürel ve ekonomik anlamda kutuplaşan sistemini ve sorunların barışçıl ve güvenli bir düzen içinde çözüme kavuşturmalıdır.

Doğu Akdeniz'de temel amaç, bölgesel enerji kaynaklarının ekonomik, jeopolitik ve stratejik olarak değerlendirilmesidir. Bölgenin enerji kaynakları için yerel ve küresel rekabeti daha iyi anlamak için bu çalışmanın argümanları bir bütün olarak değerlendirilmelidir. Doğu Akdeniz'deki enerji denkleminin en az üç boyutu var. Bunlar ekonomik, politik ve stratejik avantajlar olarak kategorize edilebilir. Bu anlamda bölgede enerji kaynaklarına sahip olmanın beklenen getirileri düşünüldüğünde, Doğu Akdeniz'deki çatışma veya rekabet ortamının giderek derinleşeceği anlaşılabilir. Ancak, bölgenin zenginliğinden ekonomik fayda sağlamak için rekabetin yerini iş birliğine bırakması

gerektiğini belirtmek gerekir. Her şeyden önce bölgedeki tüm tarafların katılımıyla ortak bir platform tasarlamak yerel ve küresel enerji piyasaları açısından büyük önem taşımaktadır. Sonuç olarak Doğu Akdeniz'deki enerji kaynakları ile ilgili çok boyutlu bir denklemin olduğu açıktır. Bölge ülkeleri, küresel güçler ve büyük enerji şirketleri bu denklemin parametreleri olarak kabul edilmelidir. Bu yapı kuşkusuz bölgedeki kaynakların nasıl değerlendirileceği sorusunu gündeme getiriyor. Ayrıca bu durum, bölgedeki mevcut rekabet ortamının derinleşmesine neden olmaktadır. Öte yandan, enerji kaynakları ve bu kaynakların ekonomik değeri Doğu Akdeniz'in istikrara kavuşmasında katalitik bir etki yaratma potansiyeline sahiptir. Bu nedenle bölgedeki enerji kaynaklarından maddi kazanç elde edebilmek için siyasi ve ekonomik çatışmaların en aza indirilmesi gerekmektedir.

Hidrokarbon üretiminin geniş kapsamlı politik, sosyoekonomik ve çevresel sonuçları vardır. Doğu Akdeniz ülkelerinin hükümetlerinin kısa vadede mi, yani bölgelerindeki jeopolitik anlaşmazlıkların merceğinden mi yoksa daha uzun vadeli bir perspektiften mi yani iklim değişikliğinin yarattığı tehlikeleri kabul ederek enerji güvenliğinde önemli olan çevresel faktörlere yönelik politikalar net değil. Ayrıca, bu ülkelerde politikanın temelini ne olacağı tam olarak belli değil: kararlar ekonomik faydalara mı, enerji güvenliğine mi, siyasi çıkarlara olan faydasına mı yoksa iklimsel kaygılara mı dayandırılacak?

Bu çalışma kapsamında; Doğu Akdeniz'de bulunan enerji kaynaklarının deniz yetki alanları bağlamında enerji güvenliğine yapacağı etkiler değerlendirilmiştir. Bu konuda ileride çalışma yapacak diğer araştırmacıların; bölgede bulunan kaynakların deniz yetki alanlarının sorununa dair yapacağı çözümlerin etkileri, yakın dönemde hayata geçirilmesi planlanan boru hatları projeleri ile kaynakların ticaretinin gerçekleşmesi durumunda, enerji nakli olarak belirlenen güzergahlar üzerinde olan devletlere etkisi ve özellikle enerji güvenliği bağlamında yaratacağı etkiyi geliştirilen politikalar ışığında incelenmesi ve aydınlatılması bakımından tavsiye edilebilir. Temel siyasi engellerin kaldırılmasından sonra ve kaynakların değerlendirilmesinin önünün açılmasının ardından enerji rezervlerinin Doğu Akdeniz'e kalıcı barış getirip getiremeyeceği sorusu ele alınabilir.

KAYNAKÇA

- Aad, A., (2009). *Energy in the Mediterranean and the Gulf. Opportunities for Synergies*, Istituto Affari Internazionali, Erişim adresi: <https://ciaotest.cc.columbia.edu/wps/iai/0018324/index.html>
- Acar, I., Yılmaz, M., (2018). *Doğu Akdeniz Kıta Sahanlığı Sorunsalı Üzerinden Doğalgaz Paylaşımı*, TÜCAUM 30. Yıl Uluslararası Coğrafya Sempozyumu, Ankara
- Acer, Y., (2019). Doğu Akdeniz’de deniz yetki alanları ve Türkiye-Libya mutabakatı. *Seta Analiz*, 301, 1-18.
- Acer, Y., (2020). Kıta Sahanlığı Kavramı, Sınırlandırılması ve Doğu Akdeniz’de Deniz Alanları Sorunu, Kemal İnat, Muhittin Ataman ve Burhanettin Duran (Eds.), *Doğu Akdeniz ve Türkiye’nin Hakları*, (s. 369-408), SETA Yayınları, İstanbul.
- Acer, Y., Kaya, İ., (2010). Uluslararası Hukuk: Temel Ders Kitabı (Vol. 48). International Strategic Research Organization (USAK).
- Acer, Y., (2020). Doğu Akdeniz’de Yunanistan-Mısır deniz sınırı antlaşması ve Türkiye. *Adalet Dergisi*, (65), 13-26.
- Acer, Y., Kaya, İ., (2021). Uluslararası Hukuk Temel Ders Kitabı İngilizce Özetli (12 b.). *Ankara: Seçkin Yayınları*.
- Aksoy, M. İ., (2016). *Doğu Akdeniz Enerji Rekabeti*, Sosyal Araştırmalar Merkezi (İNSAMER), Araştırma Rapor No. 23, İstanbul.
- Aktaş, H., Yaşar, N., (2020). *Doğu Akdeniz Jeopolitiğinin Anahtarları: Enerji Güvenliği, İş birliği ve Deniz Gücü*, Konferans: TASAM 2. Denizcilik ve Deniz Güvenliği Forumu, İstanbul.
- Altunışık, B., M., (2020,18 Şubat). *Turkey’s Eastern Mediterranean quagmire*, Erişim adresi: <https://www.mei.edu/publications/turkeys-eastern-mediterranean-quagmire>
- Ang, B. W., Choong, W. L., & Ng, T. S. (2015). Energy security: Definitions, dimensions and indexes. *Renewable and sustainable energy reviews*, 42, 1077-1093.
- Arı, T. (2010). *Uluslararası ilişkilere giriş*. Marmara Kitap Merkezi.
- Arı, T., (2005). *Geçmişten Günümüze Orta Doğu, Siyaset, Savaş ve Diplomasi*. 2. Baskı. İstanbul: Alfa Yayınları
- Arı, T., (2013). Uluslararası İlişkiler Teorileri Çatışma, Hegemonya, İşbirliği’MKM Yayıncılık,8.Baskı,293-315
- Ari, T. (2008). Turk-Amerikan İlişkileri: Sistemdeki Degisim Sorunu *Mu. Rev. Int’l L. & Pol.*, 4, 17.
- Asia Pacific Energy Research Center (APEREC). (2007). *A Quest for Energy Security in the 21st Century: Resources and Constraints*. Japan. Erişim adresi: http://aperc.ieej.or.jp/file/2010/9/26/APERC_2007_A_Quest_for_Energy_Security.pdf
- Asif, M. Muneer, T., (2007). Energy supply, its demand and security issues for developed and emerging economies. *Renewable and Sustainable Energy Reviews*, 11, 1388–1413

- Ateş, D., (2009). Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm / Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği', Doğu Üniversitesi Dergisi, Cilt 10, Sayı 1, s:11-25
- Ateş, D., Gökmen, S., G., (2013). Bir Akademik Disiplin Olarak Uluslararası Politik Ekonominin Sınırları, Sosyal Bilimler Dergisi, Cilt 15, Sayı 1, s:45-71
- Avan, E. A. (2020). DOĞU AKDENİZ DENİZ YETKİ ALANLARI SORUNU: TÜRKİYE'NİN POLİTİKASI VE AB'NİN YAKLAŞIMI. *Avrasya Etüdüleri*, 2(58), 87-112.
- Bahgat, G. (Ed.). (2011). *Energy security: an interdisciplinary approach*. John Wiley & Sons.
- Bahgat, G., (2005). Energy Security: The Caspian Sea, Minerals & Energy - Raw Materials Report, 20:2, 3-15,
- Bahgat, G., (2013). *International Handbook of Energy Security*, ss. 258-272
- Bal, H., Alper, A., E., (2010), Bakü-Tiflis-Ceyhan Petrol Boru Hattı ve Türkiye Ekonomisine Etkileri, Çukurova Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, Cilt:19, Sayı:3, s. 345-360
- Barysch, K. (2007). *Turkey's role in European energy security* (p. 3). London: Centre for European Reform.
- Başeren S. H. (2011). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı-Dispute Over Eastern Mediterranean Maritime Jurisdiction Areas*. İlke Yayınevi. İstanbul
- Başeren, H., S., (2010). *Doğu Akdeniz Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı*, Stratejik Araştırmalar, Cilt 8, Sayı 14
- Başkanlığı, T. C. İ. (2020). Doğu Akdeniz Denkleminde Stratejik Adım: Türkiye-Libya Mutabakatı. *İstanbul: Cumhurbaşkanlığı İletişim Başkanlığı Yayınları*.
- Bauen, A., (2006). *Future energy sources and systems -Acting on climate change and energy security*. Journal of Power Sources, 157, 893– 901.
- Baylis, J. (2008). *Uluslararası İlişkilerde Güvenlik Kavramı*. Uluslararası İlişkiler, 5(18), 69-85
- Belladonna, A. (2020). *A geopolitical dimension of energy resources in the Eastern Mediterranean*. Retrieved from <https://www.trtworldforum.com/workshop/geopolitical-dimensions-of-energyresources-in-the-eastern-mediterranean/>
- Benjamin Sovacool, B., Mukherjee, I., (2011). *Conceptualizing and Measuring Energy Security: A Synthesized Approach*, *Energy*, Vol. 36, No. 8, ss. 5343-5355
- Bielecki, J., (2002). *Energy security: is the wolf at the door?*. The Quarterly Review of Economics and Finance, 42, 235-250.
- Bilgin, M., (2017). *Enerji*, Uluslararası İlişkilere Giriş, (Ed. Kardaş, Ş. & Balcı, A.) Küre Yayınları, 6. Baskı, Ankara.
- Birdişi, F. (2009). *Neoliberalizm'in Ulusal Güvenlik Siyasaları Üzerinde Etkileri ve Türkiye'nin Ulusal Güvenlik Siyasası Üzerine Bir İnceleme*. Stratejik Öngörü, 5(13), 46-56.

- Birdişli, F., Bařurđan, A. (2017). *Güvenlik Politikalarının Konstrüktivist Bir Unsuru Olarak Güvenlik Kültürü ve Türkiye Örneği*. Adnan Menderes Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi, 4(4), 58-78.
- Birdişli, F., (2009). *Neoliberalizmin Ulusal Güvenlik Siyasallar› Üzerine Etkileri ve Türkiye'nin Güvenlik Siyaseti Üzerine Bir İnceleme*, Stratejik Araştırmalar Dergisi, Sayı 13
- Birsel, H., Duman, O. Ö., (2015). *Kıbrıs ve Doğu Akdeniz Enerji Sorunsalı*, Uluslararası Tarih Kongresi, Lefke Avrupa Üniversitesi, Lefke
- Bowlus, V., J., (2020). *Eastern Mediterranean gas: Testing The Field*,Erişim adresi: https://ecfr.eu/special/eastern_med/gas_fields
- Bulut, M., Bulut, S. (2021). *Türkiye ve Libya Arasında Deniz Yetki Alanlarının Sınırlandırılmasına İlişkin Mutabakat Muhtırası: Anlaşmanın Türkiye-İsrail İlişkilerinin Geleceğine Muhtemel Etkileri*. *Bilge Strateji*, 12(22), 25-52.
- Ceyhun, G. Ç. (2014). *Türkiye, Kıbrıs ve İsrail Üçgeninde Doğu Akdeniz'in Güvenlik Sorunları, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi*, Kocaeli Üniversitesi, Kocaeli.
- Cherp, A.,Jewell, J., (2011). The three perspectives on energy security: intellectual history, disciplinary roots and the potential for integration. *Current Opinion in Environmental Sustainability*, 3, 202-212.
- Colombo,S., Lesser, I., (2010).*The Mediterranean Energy Scene: What Now? What Next?*, Istituto Affari Internazionali ,Erişim adresi: <https://www.files.ethz.ch/isn/124973/iai1006.pdf>
- Çelikpala, M. (2014). Enerji güvenliği: NATO'nun yeni tehdit algısı. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 10(40), 74-99.
- Çomak, H., Sancaktar, C., Yıldırım, Z. (2015). Enerji diplomasisi. *İstanbul: Beta*.
- Çomak, H.,Sancaktar, C., (2013). Uluslararası İlişkilerde Teorik Tartışmalar, Beta Yayınlar,1.Baskı, İstanbul.
- Dannreuther, R. (2010) 'International Relations Theories: Energy, Minerals and Conflict', Polinares Working Paper, No. 8
- Dannreuther, R. (2010). Energy security. In *The Routledge Handbook of New Security Studies* (pp. 156-165). Routledge.
- Davletov, T., (2010). *Rusya Federasyonu Enerji Güvenliği*. Sait Yılmaz der., III. Uluslararası Strateji ve Güvenlik Çalışmaları Sempozyumu Bildirileri, Beykent Üniversitesi Yayınları, (76), 44-49.
- Davut, A., (2009). *Uluslararası İlişkiler Disiplininin Oluşumu: İdealizm/Realizm Tartışması ve Disiplinin Özerkliği*. Doğuş Üniversitesi Dergisi, 10(1), 11-25.
- Decky, R. (2009). *Özel Sektör Perspektifinden Enerji Güvenliğinin Değerlendirilmesi*. Enerji Güvenliğine Ortak Çözüm Arayışları, 89-100.
- Demir, İ., (2020). *Türk Deniz Yetki Alanlarının Belirlenmesinin Hukuki Dayanakları ve İç Hukuk Üzerine Bazı Düşünceler*”, Adalet Dergisi
- Demirtaş, B., (2014). *İnşacılık*, şaban Kardaş, Ali Balcı (Ed.) Uluslararası İlişkilere Giriş, Küre Yayınları, İstanbul.

- Deniz, U. K. T. (2015). *Enerji kaynakları mücadelesinde Doğu Akdeniz havzası ve deniz yetki alanları uyumsuzluğu*. Alternatif Politika, 7.
- Dhaka, A. (2015). *A Constructivism Approach to Energy Security Paradigm*. Written Declaration. Asia Energy Security Summit, Nepal, 59 – 61.
- Dışkaya, K., S., (2017). *Türkiye'nin Enerji Güvenliğinde Yenilenebilir Enerji Etkisinin Politik Ekonomi Perspektif*, Marmara Üniversitesi Siyasal Bilimler Dergisi, Cilt 5, Sayı 2, s:129-150
- Dilek, S., B., Akdeniz'de Sanal Petrol Oyunu, Erişim adresi: http://www.emo.org.tr/ekler/c03b704b8bd986e_ek.pdf?dergi=508
- Doğru, S., (2015). *Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Kaynakları ve Uluslararası Hukuka Göre Bölgedeki Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Alanlarının Sınırlandırılması*, Türkiye Barolar Birliği Dergisi, Sayı 119, 503-554
- Donnelly, J. (2000). *Realism and international relations*. Cambridge University Press.
- Duman, S., (2019). *Doğu Akdeniz'de Emperyal Girişimler ve Türkiye*. Karadeniz Araştırmaları, Cilt: 16 Sayı: 62
- Duman, S., (2005). *Ortadoğu Krizleri ve Türkiye*, Ankara Üniversitesi Türk İnkılâp Tarihi Enstitüsü Atatürk Yolu Dergisi
- Dursun Yıldız, D., Yaşar D., (2012). *Doğu Akdeniz'de Küresel Satranç*, Truva Yayınları, İstanbul.
- Ebel, R., Menon, R., (Eds) (2000). *Energy and conflict in Central Asia and the Caucasus*,
- Ece, J., N., (2017). *Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge: Sınırlandırma Anlaşmaları, Paydaşlar ve Stratejiler*, Journal of ETA Maritime Science, 5(1): 81-94
- Ediger, V.Ş., Devlen, B. & McDonald, D. B., (2012). *Levant'ta Büyük Oyun: Doğu Akdeniz'in Enerji Jeopolitiği*, Uluslararası İlişkiler, 9(33), s:73-92
- ElBassoussy, A., (2018). East Mediterranean Gas: A New Arena for International Rivalry, *Review of Economics and Political Science*, Vol. 3, No. 2, pp. 70-87
- Energy security in International Relations Indians energy security, Erişim adresi: <https://shodhganga.inflibnet.ac.in/handle/10603/25150>
- Erbaş, F., (2016). *19. Yüzyıl Doğu Akdeniz Donanma Mücadelesinde Öne Çıkan Devletler ve Faktörler*, FSM İlmî Araştırmalar İnsan ve Toplum Bilimleri Dergisi, Sayı 8, S,133-158
- Ercan, M., Kılınç, C., M., (2020). *Bölgesel ve Küresel Aktörlerin Ortadoğu Merkezli Doğu Akdeniz Politikaları "Kıbrıs Çatışması ve Libya Mutabakatı"* Anadolu Strateji Dergisi, Cilt/Vol.: 2, Sayı/No: 2
- Erdal, L., & Karakaya, E. (2012). *Enerji arz güvenliğini etkileyen ekonomik, siyasi ve coğrafi faktörler*. Uludağ Üniversitesi İktisadi ve İdari Bilimler Fakültesi Dergisi, 31(1), 107-136.
- Erdmann, M., (2008). *Keynote Speech at the ICI Workshop on Exchange of Experience on Security Aspects of Energy Infrastructure*, Erişim adresi: https://www.nato.int/cps/en/natolive/opinions_47623.htm?selectedLocale=en

- Erşen, E., Çelikpala, M. (2019). *Turkey and the changing energy geopolitics of Eurasia*. *Energy Policy*, 128, 584-592.
- GEA, The Global Energy Assessment Writing Team, (2012). *Toward a Sustainable Future*, Cambridge: Cambridge University Press
- Goldthau, A., Sovacool, B. K. (2012). *The uniqueness of the energy security, justice, and governance problem*. *Energy policy*, 41, 232-240.
- Gözen, R., (2019). *Uluslararası İlişkiler Teorileri*. İletişim Yayınları
- Grigoriadis, N.J., (2010). *Energy Discoveries in the Eastern Mediterranean: Conflict or Cooperation?*, *Middle East Policy*, Vol. XXI, No. 3, pp. 124-133
- Guzzini, S. (2013). *Power, Realism and Constructivism*. (First Edition). New York: Routledge.
- Güler, G. (2018). *Yunanistan'ın Eastmed Blöfü ve Türk Akımı*, Türkiye Uluslararası İlişkiler ve Stratejik Analizler Merkezi (TÜRKSAM), <http://turksam.org/yunanistanin-eastmed-blofu-ve-turk-akimi>,
- Günaydın, C., (2000). *Karasuları Dışındaki Deniz Alanlarının Statüsü ve Türkiye'nin Çevre Denizlerdeki Uygulamaları*, Harp Akademileri Yayını, İstanbul.
- Gündüz, A. (2009). *Milletlerarası Hukuk Temel Belgeler Örnek Kararlar*, İstanbul.
- Güneş, M., Arslan T., (2018). *Enerji Bağımlılığında Avrupa Birliği, Rusya, Türkiye Üçgeni ve Doğu Akdeniz Alanı*, *International Journal of Humanities and Education*, 4(4), 32-60.
- Güney, N. A. (Ed.). (2007). *Contentious issues of security and the future of Turkey* (pp. 93-94). Ashgate.
- Güney, N. A., & Korkmaz, V. (2021). A New Alliance Axis in the Eastern Mediterranean Cold War. *Insight Turkey*, 23(1), 61-76.
- Güney, NA (2016). Türkiye, Avrupa için bir enerji merkezidir. *Avrupa Enerji ve İklim Güvenliğinde* (s. 65-80). Springer, Şam.
- Gürel, A., Mullen, F. ve Tzimitras, H. (2013). *The Cyprus Hydrocarbons Issue: Context, Positions and Future Scenarios*, PRIO PCC Report, Oslo.
- Hale, H., (2013). *Regime Change Cascades: What We Have Learned from the 1848 Revolutions to the 2011 Arab Uprisings*, *Annual Review of Political Science*, Vol. 16, ss. 331-353
- Hamurcu, A., (2021). *Türkiye ve Yunanistan'ın Doğu Akdeniz Özelinde Karasuları, Kıta Sahaneliği ve Münhasır Ekonomik Bölge Sorunu*, INUSUAM Analiz, Erişim, <http://inusam.inonu.edu.tr/index.php/2021/03/15/turkiye-ve-yunanistanin-dogu-akdeniz-ozelinde-karasulari-kita-sahanligi-ve-munhasir-ekonomik-bolge-sorunu-ogret-gor-ali-hamurcu/>
- Hancock, Kathleen J., Vivoda, V., (2014). 'International political economy: a field born of the OPEC crisis returns to its energy roots'. *Energy Research and Social Science*, 1 206–216.
- Hatipoğlu, E., (2019). Enerji Güvenliği, Güvenlik Yazıları Serisi, No.44 Erişim adresi: https://trguvenlikportali.com/wp-content/uploads/2019/12/EnerjiGuvenligi_EmreHatipoglu_v.1.pdf

- Hava, T., H., (2020). *Doğu Akdeniz'deki Doğal Gaz Rezervlerinin Ekonomik ve Güvenlik Boyutuyla Türkiye Açısından Değerlendirmesi*, Güvenlik. Stratejileri Dergisi 16(35): 675-706
- Hazou, E., (2017,13 Temmuz). "Turkey Ups the Ante over Cyprus Drilling (Update 4)," *Cyprus Mail*, Erişim adresi: <http://cyprus-mail.com/2017/07/13/turkey-take-measures-cyprus-oil-gas>
- Helvalı, N., (2014,15Temmuz). Eleştirel Teori, Erişim adresi: <https://www.tuicakademi.org/elestirel-teori-critical-theory/>
- Henkin, L. (1990). Law and politics in international relations: State and human values. *Journal of International Affairs*, 183-208.
- Henkin, L. (1995). International law: politics and values. *Developments in International Law*, 18.
- Hodaloğulları, Z., Aydın, A., (2016). 'Türkiye ile Rusya Arasındaki Doğalgaz İşbirliğinin Türkiye'nin Enerji Güvenliğine Etkisi', *Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt:9 Sayı:43
- Hughes, Larry, 2009. The four 'R's of energy security, *Energy Policy*, Elsevier, vol. 37(6)
- IEA (2019). Energy Security, Erişim adresi: <https://www.iea.org/topics/energy-security>
- İnat, K., (2019,11 Aralık). *Doğu Akdeniz Sorununun Nedenleri ve Türkiye'nin Politikası*, Erişim adresi: <https://www.setav.org/dogu-akdeniz-sorununun-nedenleri-ve-turkiyenin-politikasi/>
- İpek, P. (2012). Enerji Güvenliğinin Ekonomi Politikası ve Türk Dış Politikası. Dış Politika Teorileri Bağlamında Türk Dış Politika Analizi, Cilt I, Ertan Efeğil ve Rıdvan Kalaycı (der), Nobel Akademik Yayıncılık, 225-237
- İstikbal, D., Boyraz, H. M. (2019). Doğu Akdeniz Enerji Kaynaklarına Ekonomi-Politik Bir Yaklaşım. *Kıbrıs Araştırmaları ve İncelemeleri Dergisi*, 3 (5)
- İşyar, Ö. G. (2009). Bilimsel Gelişme Tarihi Açısından Karşılaştırmalı Dış Politika Analizi: Birinci Nesil" Çalışmalar. *Uluslararası Hukuk ve Politika*, (18), 1-38
- İvanoviç, F. (2022,16 Nisan). Turkey and the Eastern Mediterranean: A Chance for Cooperation or a Warning of Conflict? Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/2022/04/16/turkey-and-the-eastern-mediterranean-a-chance-for-cooperation-or-a-warning-of-conflict/>
- Jamasb, T., Pollitt, M., (2008). Liberalisation and R&D in network industries: The case of the electricity industry. *Research Policy*, 37(6-7), 995-1008.
- Jansen, J. C., Seebregts, A. J., (2010). Long-term energy services security: what is it and how can it be measured and valued? *Energ Policy*, 38, 1654-1664.
- Jervis, R. (1999). *Realism, neoliberalism, and cooperation: understanding the debate*. *International security*, 24(1), 42-63.
- Jonathan S., J., (2007). *The New Security Environment for European Gas: Worsening Geopolitics and Increasing Global Competition for LNG*, *Energy Politics* Cilt 13, s.85-127
- Karabulut, B. (2016). *Enerji güvenliğine küresel ölçekte bir bakış*. *Savunma Bilimleri Dergisi*, 15(1), 31-54.

- Karacasulu, N., Uzgören, E., (2007). *Explaining Social Constructivist Contributions to Security Studies*, Perceptions, Summer-Autumn , s. 33
- Karagöl, T., E., Özdemir, Z., B., (2017). *Türkiye'nin Enerji Ticaret Merkezi Olmasında Doğu Akdeniz'in Rolü*, SETA Raporu, Yayın No: 92, S,1-63
- Karapınar, N., (2015). *Birleşmiş Milletler Deniz Hukuku Sözleşmesi ve Deniz Alanlarına İlişkin Bazı Kavramlar*, MTA Doğal Kaynaklar ve Ekonomi Bülteni, Sayı 20, 13-21, s. 19-20
- Karbuç, S. (2015). Enerji Merkezli Mısır, Kıbrıs ve İsrail Üçgeni, *Enerji Panorama*, 3(27), 44-46.
- Karbuç, S. (2018). Geostrategic Importance of East Mediterranean Gas Resources. In A. B. Dorsman, V. Ş. Ediger ve M. B. Karan (Eds.), *Energy Economy, Finance and Geostrategy* (s. 237-255). Springer, Cham.
- Karbuç, S. (2019). Doğu Akdeniz'de Ne Kadar Doğal Gaz Var? , *Bilkent Enerji Notları*, Sayı: 12, s. 5.
- Katı, İ., (2014).1956 Süveyş Krizi ve Krizin NATO Ülkeleri Üzerinde Ekonomik Etkileri Akdeniz Üniversitesi Uluslararası İlişkiler Sempozyumu, Bildiri Kitabı
- Kavaz, İ., (2019,2 Eylül). *Doğu Akdeniz'de Türkiye'nin Stratejisi*,
- Kavaz, İ., (2021,9 Mart).The Energy Equation in the Eastern Mediterranean Insight Turkey Winter , Volume 23, Number 1, Erişim adresi: <https://www.insightturkey.com/articles/the-energy-equation-in-the-eastern-mediterranean>
- Kedikli, U., Deniz, T. (2015). Enerji Kaynakları Mücadelesinde Doğu Akdeniz Havzası ve Deniz Yetki Alanları Uyuşmazlığı, *Alternatif Politika*, 7(3), 399-424.
- Kedikli, U., Çağlayan, Ö., (2017). *Enerji Alanında Bir Rekabet Sahası Olarak Doğu Akdeniz'in Önemi*, Sosyal Bilimler Metinleri, (1), s,120-138
- Kegley,W.C.,(1995). *Controversies in International Relations Theory: Realism and the Neoliberal Challenge* New York:St. Martin's Press
- Keohane, R., Nye, S., J., (1987). *Power and Interdependence revisited*, International Organization,Cilt 41, Sayı 4, s:725-753
- Keser, U. (2012). *Doğu Akdeniz'de Güvenlik ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu*, Atılım Sosyal Bilimler Dergisi, 2(1), s,57-80.
- Keser, U., Akgün, S., (2015). *Stratejik Güvenlik Bağlamında Doğu Akdeniz ve Kıbrıs Adasının Stratejik Pozisyonu Üzerine Bir Değerlendirme*, Kıbrıs-Akdeniz Stratejik Araştırmalar Merkezi Yayınları, s:1-14.
- Khatib H., (2015). *World Energy Assessment: Energy and the Challenge of Sustainability*' Chapter 4: Energy Security
- Khatib, H., Barnes, A., Chalabi, I., Steeg, H., Yokobor, K. (2000). Energy security. *World energy assessment: energy and the challenge of sustainability*, 111-131.
- Kırval, L., Özkan, A., (2021).*The Delimitation Dispute of the Maritime Jurisdiction Areas in the Eastern Mediterranean: Turkish Perspective Based on the Equitable Principles*, The Turkish Yearbook of International Relations, Volume 52, p. 85-112.

- Kısacık, S., Erenel, F., (2019). *Doğu Akdeniz Güvenlik Algılamaları Bağlamında, Kalıcı Yapılandırılmış İşbirliği Savunma Anlaşması (The Permanent Structured Cooperation- PESCO) ve Enerji Güvenliği Meselelerinin Avrupa Birliği- Türkiye İlişkilerine Olası Yansımalarını Anlamak*, Türkiye Siyaset Bilimi Dergisi, 2(1), 54.
- Kısacık, S., (2013). *Doğu Akdeniz'de Hidrokarbon Yatakları: Yeni Bir Jeopolitik Mücadele Sahası Mı?*, Erişim adresi:<http://politikaakademisi.org/2013/08/16/dogu-akdenizde-hidrokarbon-yataklari-yeni-bir-jeopolitik-mucadele-sahasi-mi/>
- Kızılkaya, E., Engin, C., (2004). *Enerjinin Jeopolitiği: Dünya Üzerindeki Jeo-Ekonomik Mücadele. Kırgızistan-Türkiye*, Manas Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, 5(9), 197-204.
- Kissinger, H. (2014). Diplomacy. In *Geopolitics* (pp. 114-115). Routledge.
- Klare, M. T. (2008). *Rising Powers, Shrinking Planet: The New Geopolitics of Energy*, Metropolitan Books.New York.
- Koray, M., (2020,19 Mart). *Doğu Akdeniz'in Jeopolitik ve Jeostratejik Önemi, Teknolojik Dönüşümler ve Denizaltıların Rolü*,Erişim adresi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/53558/dogu_akdenizin_jeopolitik_ve_jeostratejik_onemi_teknolojik_donusumler_ve_denizaltilarin_rolu 2.3.22
- Kökyay, F., (2020). *Neorealizm Kuramı ve Türkiye'nin Doğu Akdeniz Enerji Politikası. İnsan ve Toplum Bilimleri Araştırmaları Dergisi*, 9 (3), 2504-2528.
- Kömür ve Enerji Raporu, (2010). Ankara: TMMOB Maden Mühendisleri Odası
- Kuran, S. (2020). *Uluslararası Deniz Hukuku*. İstanbul: Beta Yayınevi
- Kuran, S., (2009). *Uluslararası Deniz Hukuku*, Türkmen Kitabevi, 3.Baskı, İstanbul.
- Kütükçü, M.A. & Kaya, İ.S. (2016). *Uluslararası Deniz Hukuku Kapsamında Doğu Akdeniz'deki Petrol ve Doğalgaz Kaynakları ile Türkiye'nin Hukuki Durumu*, Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi, 6(2/1), s: 81- 96
- Kruyt, B., Van Vuuren, D. P., de Vries, H. J., & Groenenberg, H. (2009). Indicators for energy security. *Energy policy*, 37(6), p: 2166-2181.
- Larry, H., (2009). The four 'R's of Energy security, *Energy Policy*, Elsevier, vol. 37(6), pages 2459-2461,
- Legro, J. W., & Moravcsik, A. (2014). Is anybody still a realist? In *Realism Reader* (pp. 505-517). Routledge.
- Leiby, P. N. (2007). Estimating the Energy Security Benefits of Reduced U.S. Oil Imports, ORNL/TM-2007/028. Rapor. Oak Ridge National Laboratory, United States
- Levent A., L., (2018). *Kıbrıs Dünyanın Merkezidir*, Hiperlink Yayınları, İstanbul.
- Luft, G., Korin, A. (2009). *Energy security challenges for the 21st century: a reference handbook*. ABC-CLIO.
- Manioğlu, O., (2021). Rota Yeniden Oluşturuluyor: Süveyş Kanalındaki İki Kriz ve Türkiye Rotası,Erişim adresi: <http://politikaakademisi.org/2021/06/17/rota-yeniden-olusturuluyor-suveys-kanalindaki-iki-kriz-ve-alternatik-turkiye-rotasi/>

- Månsson, A., Johansson, B., Nilsson, L. J. (2014). Assessing energy security: An overview of commonly used methodologies. *Energy*, 73, 1-14.
- Marín-Quemada, J. M., García-Verdugo, J., Escribano, G. (2012). Energy Security for the EU in the 21st Century. *Markets, Geopolitics and Corridors. London and New York: Routledge.*
- MEB: Türkiye ile Libya Deniz Sınırı Haritası Yayınlandı (2019,5 Aralık). Erişim adresi:
- Merey, Ş., Longinos, S. N. (2018). Does the Mediterranean Sea have Potential for Producing Gas Hydrates?. *Journal of Natural Gas Science and Engineering*, 55, 113-134.
- Merey, Ş., Longinos, S. N. (2019). Doğu Akdeniz'in Gaz Hidrat Potansiyeli. *Maden Tetkik ve Arama Dergisi*, 160, 117-134.
- Mitchell, T., (2011). *Carbon Democracy: Political Power in the Age of Oil*, New York: Verso.
- Mogens R., (2014). The 1973 Oil Crisis and the Designing of a Danish Energy Policy, Historical Social Research, Özel Sayı: The Energy Crises of the 1970s: Anticipations and Reactions in the Industrialized World, 39(4)
- Mohamedi, F., Energy Security in the Mediterranean Region' Erişim adresi: <https://www.wilsoncenter.org/publication/chapter-11-update-energy-security-the-mediterranean-region>
- Morgenthau, H. J., Thompson, K. W., & Clinton, W. D. (1985). Politics among nations: The struggle for power and peace.
- Odası, İ. T. (2007). Enerji Sektörünün Geleceği, Alternatif Enerji Kaynakları ve Türkiye'nin Önündeki Fırsatlar. İstanbul.
- Orhun, F. Ç. (2017). Doğu Akdeniz enerji kaynaklarının Kıbrıs sorununa muhtemel etkileri. *Vakanüvis-Uluslararası Tarih Araştırmaları Dergisi*, 2(2), 36-54.
- Ozan, E., (2018,14 Eylül). *Doğu Akdeniz'in Artan Önemi ve Türkiye*, Erişim adresi: <https://www.ankasam.org/dogu-akdenizin-artan-onemi-ve-turkiye/>
- Öğütçü, M. (2015). Doğu Akdeniz Gazı: Riskler Fırsata Çevrilebilir mi? <http://dergi.aljazeera.com.tr/2015/03/01/dogu-akdeniz-gazi-riskler-firsata-cevrilebilir-mi/>
- Örki, A., (2019). '1973 Petrol Krizi ve Sonuçları', İstanbul Rumeli Üniversitesi
- Özdemir, V., Barış H., (2018). "Uluslararası Ekonomi Politik Bir Değerlendirme Karadeniz ve Doğu Akdeniz Deniz Alanları Sorunu", Turkish Studies Economics, Finance and Politics, Yaz, 13(22), 401-416
- Özekin, K., M., (2020). Doğu Akdeniz'de Değişen Enerji Jeopolitiği ve Türkiye, Güvenlik Stratejileri Dergisi, sayı 33, s:1-51
- Özen, Ç., Yeşilyurt, N., (2018). Fransız Dördüncü Cumhuriyeti'nde Siyasal Yapı ve Dış Politika: Süveyş Krizi'ne Giden Yolda Fransa'nın İsrail Politikası, Ankara Avrupa Çalışmaları Dergisi Cilt:17, No:1, s. 99-126
- Özer, S., (2013). *Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliği ve Savaşları*, ORSAM, /cilt: 5/sayı: 60

- Özev, H., M., (2017). Küresel Denklemden Türkiye'nin Enerji Güvenliği, SETA Yayınları 89,1.Baskı, İSTANBUL.
- Özgen, C. (2013). *Doğu Akdeniz'de Enerji Güvenliğine Yönelik Bir Girişim: Akdeniz Kalkınma Harekâtı*, Akademik Orta Doğu, 8(1), s,101-114
- Özkuş, Ö. B. (2010). 21. yüzyılda enerji güvenliği. *Stratejik Öngörü Stratejik Araştırmalar Dergisi*
- Öztürk, S., Saygın, S., (2017). 1973 Petrol Krizinin Ekonomiye Etkileri ve Stagflasyon Olgusu, *Balkan Sosyal Bilimler Dergisi*, 6(12)
- Pala, C., (2007). *20.Yüzyılın Şeytan Üçgeni: ABD- Petrol-Dolar Krizlerinin Perde Arkası*, Yasak Elma Yayınları, 2. Baskı, İstanbul.
- Pamir, N. (2007). Küresel Enerji Politikaları ve Türkiye
- Pamir, N. (2015). *Enerjinin iktidarı*. Hayy Kitap.
- Pamir, N., Politikaları, E., Gelişmeler, K. (2006). Energy policies and global developments. *Global Energy*.
- Paravantis, J. A., Kontoulis, N. (2020). Energy security and renewable energy: a geopolitical perspective. In *Renewable Energy-Resources, Challenges and Applications*. IntechOpen.
- Pascual, C., Elkind, J. (Eds.). (2010). *Energy security: economics, politics, strategies, and implications*. Brookings Institution Press.
- Pazarıcı, H. (2010). *Uluslararası Hukuk*, Turhan Kitabevi, Ankara.
- Peker, H. S., Oktay, K. Ö., & Şensoy, Y. (2019). Doğu Akdeniz'de Deniz Yetki Alanları ve Enerji Kaynakları Çerçevesinde Türkiye'nin Enerji Güvenliği *Güvenlik Bilimleri Dergisi*, 8(1), 85-106.
- Petrikos, P., (2019), *Energy and Security In The Eastern Mediterranean*, Erişim adresi <https://globalriskinsights.com/2019/03/energy-and-security-in-the-eastern-mediterranean/>
- Rota Yeniden Oluşturuluyor: Süveyş Kanalı'ndaki İki Kriz ve Alternatif Türkiye Rotası (2021,17 Haziran). Erişim adresi: <http://politikaakademisi.org/2021/06/17/rota-yeniden-olusturuluyor-suveys-kanalindaki-iki-kriz-ve-alternatik-turkiye-rotasi/>
- Rubin, B., Rubin, B. M., Kirişçi, K., & Kirişçi, K. (Eds.). (2001). *Turkey in world politics: an emerging multiregional power*. Lynne Rienner Publishers.
- Salameh ,G.,M., (2004). Encyclopedia of Energy, Erişim adres: <https://www.sciencedirect.com/topics/social-sciences/oil-crisis>
- Sali, M., Ö., (2022). *Deniz Yetki Sınırlandırılmasında Doğu Akdeniz Adaları*, Uluslararası İlişkiler ve Diplomasi Dergisi, Cilt:5, Sayı:1.
- Sandıklı, A., Emeklier, B. (2012). Güvenlik Yaklaşımlarında Değişim ve Dönüşüm *SANDIKLI (eds.), Teoriler Işığında Güvenlik, Savaş, Barış ve Çatışma Çözümleri, İstanbul: Bilsam Yayınları, 3, 70.*
- SAREM, (2007). Enerji Arz Güvenliği, Askerî Tarih ve Stratejik Etüt Başkanlığı, Stratejik Araştırma ve Etüt Merkezi, Genelkurmay Basımevi, Ankara

- Sarı, E., H., (2012). Kimlik ve Güvenlik İlişisine Konstrüktivist Bir Yaklaşım: ‘Kimliğin Güvenliği’ ve ‘Güvenliğin Kimliği’”. *Güvenlik Stratejileri*, cilt. 8, sayı. 16, s:177-237
- Savaş, enerjide taşları yerinden oynatacak, (2022,4 Mart), Erişim adresi: <https://www.bloomberght.com/savas-enerjide-taslari-yerinden-oynatacak-2300661>
- Serbest, B., M., (2017). Süveyş Kanalı’nın Ulusallaştırılması Sorunu ve Süveyş Bunalımı, *MANAS Sosyal Araştırmalar Dergisi*, Cilt: 6 Sayı: 4,s.690-710
- Sevim, C. (2010). *Petrol Rezervlerinin Zirve Noktasının Enerji Güvenliği Açısından Büyük Enerji Pazarları (ABD, AB, Çin ve Hindistan) Üzerindeki Etkileri*, *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 6(11), 53–72
- Sevim, C. (2012). Küresel enerji jeopolitiği ve enerji güvenliği. *Yaşar Üniversitesi E-Dergisi*, 7(26), 4378-4391.
- Shaffer, B., (2009). *Energy politics*, University of Pennsylvania Press, Philadelphia.
- Shaffer, B., (2009). Erişim adresi: https://www.academia.edu/40502316/The_Nexus_between_Energy_and_Politics_Review_of_Brenda_Shaffer_s_Energy_Politics
- Silindir, M., Karhan, G., Çayın, M., Aydeniz, N., (2012). Enerji güvenliği: NATO’nun küresel enerji güvenliğindeki rolü. *Batman Üniversitesi Yaşam Bilimleri Dergisi*, 2 (1), 132-147.
- Sovacool, B. K., Brown, M. A. (2010). Competing dimensions of energy security: an international perspective. *Annual Review of Environment & Resources*, 35, 77-108.
- Sovacool, B. K., Rafey, W. (2011). Snakes in the grass: the energy security implications of Medupi. *The electricity journal*, 24(1), 92-100.
- Sovacool, K., B., (2011). *The Routledge Handbook of Energy Security*. London: Routledge.
- Steinhäusler, F., Furthner, P., Cruz, A. D. L., Palade, B., Soares, P., (2009). Applying Advanced Technology for Threat Assessment: A Case Study of the BTC Pipeline. *Journal of Energy Security*, <http://www.ensec.org>
- Stergiou, A., (2017). Energy security in the Eastern Mediterranean, *International Journal of Global Energy Issues*, Inderscience Enterprises Ltd, vol. 40(5), pages 320-334.
- Stratfor. (2018). The Eastern Mediterranean’s New Great Game Over Natural Gas Stratfor World View, <https://worldview.stratfor.com/article/eastern-mediterraneans-new-great-game-over-natural-gas>
- Sur, M., (2016). *Uluslararası Hukukun Esasları*. Beta Basım, İstanbul.
- Sünnetçioğlu, M. A. (2011). *Doğu Akdeniz’in Hidrokarbon Potansiyeli ve Son Gelişmeler*. *Stratejik Araştırmalar*, 9(16), 151-175
- Soke, D., (2016). *Geopolitics, Gas and Grand Ambitions: The Outlook for Petroleum Production in*
- Şahin, G. (2019). *Orta Doğu ve Doğu Akdeniz’in Önemi: tehditler, riskler, fırsatlar ve Türkiye*. *Güvenlik Stratejileri Dergisi*, 15(29), 199-230.
- Şahin, İ., (2019). *Doğu Akdeniz’de Enerji çatışması ve İş birliği*, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi Rapor No.3

- Şeker, B., Ş., (2018). *Deniz Enerji Güvenliği: Doğu Akdeniz'deki Güncel Gelişmelerin Jeopolitik Dengelere Etkisi*. *Electronic Turkish Studies*, 13(7).
- Şeker, B., Ş., Devam Eden Denizden Göç Krizinden Kaynaklanan Uluslararası Deniz Hukuku ve Deniz Güvenliği Uygulamaları. *Bilge Strateji*, 9(17), 105-118.
- Şeker, B. Ş., Dalaklis, D. (2017). Maritime energy security issues: the case of the Arctic. *Geopolitics*, (66), 171-186.
- Şener, B. (2013). 1963-1964 Kıbrıs krizi: Türk dış politikası tarihinde askerî, siyasal ve hukuksal boyutlarıyla bir zorlayıcı diplomasi uygulaması.
- Şöhret, M., (2014). Enerji Güvenliği'nin Ekonomik Politikası ve Uluslararası Çatışmalara Etkisi, Uluslararası Enerji ve Güvenlik Kongresi, BASAM, s:528-572
- Telci, N., İ., (2019,13 Mayıs). *Why the Eastern Mediterranean is of Strategic Importance for Turkey*_Erişim adresi: <https://politicstoday.org/why-the-eastern-mediterranean-is-of-strategic-importance-for-turkey/>
- Tippee, B., (2012). Defining Energy Security. *Oil & Gas Journal* 110(1c). Erişim adresi: <http://www.ogj.com/articles/print/vol-110/issue-1c/regular-features/journalyspeaking/defining-energy-security.html>
- Tola, A., (2021,8 Şubat). *Doğu Akdeniz Neden Önemli*, Erişim adresi:<https://mavivatan.net/dogu-akdeniz-neden-onemli/>
- Tsakiris, T. (2018). The Importance of East Mediterranean Gas for EU Energy Security. *The Cyprus Review*, 30(1), 25-50.
- Tuğrul, B., (2018). *Doğu Akdeniz'in Enerji Politik Açısından Önemi*, TASAM, Erişim adresi: https://tasam.org/tr-TR/Icerik/51269/dogu_akdenizin_enerji_politik_acidan_onemi
- Tuncer, F. F., & Altınsoy, Z. D. Doğu Akdeniz'de Münhasır Ekonomik Bölge Tartışmaları ve Türkiye'nin Vizyonu. *Akademik Hassasiyetler*, 7(13), 21-45.
- Turhan, A. (2016). *Doğu Akdeniz ve Karadeniz'de Meydana Gelen Jeopolitik Kırılmalar ve Türkiye Jeopolitiği.*, *Uluslararası Afro-Avrasya Araştırmaları Dergisi*, 1 (2), 19-25
- Tutar, H., Sarkhanov, T., Guliyeva, N. (2022). Eastern Mediterranean Area in Energy Security of The European Union: From Sea Border Issues to Economic Conflicts of Interest. *International Journal of Energy Economics and Policy*, 12(1), 332–341.
- Türkeş, İ. (2021). *Doğu Akdeniz'de Uyuşmazlık Teşkil Eden Deniz Alanlarında Gerçekleştirilen Hidrokarbon ve Doğalgaz Çalışmalarının Kıbrıs Sorununa Yansımaları ile Soruna Getirdiği Yeni Dinamikler*. *EURO Politika*, (11), 86-107
- Türkiye ile Libya deniz yetki sınırlarını belirledi (2019,29 Kasım). Erişim adresi:<https://www.enerjigunlugu.net/turkiye-ile-libya-deniz-yetki-sinirlarini-belirledi-35083h.htm>
- Türkiye Petrolleri Anonim Ortaklığı – TPAO. (2020). *TPAO Faaliyet Alanları-Deniz*, <http://www.tpao.gov.tr/deniz>
- Ulusoy, Ü. H. (2013). Uluslararası hukuk açısından Ege hava sahasında Türkiye ve Yunanistan arasındaki sorunlar. *Türkiye Barolar Birliği Dergisi*, (109), 303-334.

- USGS, (2010). Undiscovered Oil and Gas of the Nile Delta Basin, Eastern Mediterranean, USGS Fact Sheet 2010-3027, Erişim adresi: <https://pubs.usgs.gov/fs/2010/3027/pdf/FS10-3027.pdf>
- Uygun, A. G. (2021). Doğu Akdeniz’de Paylaşım Rekabeti: Türkiye-Yunanistan Gerginliği ve Avrupa Birliği’nin Tutumu. *TYB Akademi*, 11(31), 69-89.
- Üstün, N. (2016). *Doğu Akdeniz’de Enerji Politikaları ve Kıbrıs Müzakerelerine Etkisi*. Konya Ticaret Odası Ekonomik Araştırmalar ve Proje Müdürlüğü (Konya Tic. Odası). Konya.
- Varble, D. (2008). *The Suez Crisis*. The Rosen Publishing Group, Inc.
- Verrastro, F., Ladislaw, S., (2007). *Providing Energy Security In an Interdependent World*, The Washington Quarterly, Vol. 30, pp.95–104
- Veysel A., (2008). *Avrupa’nın Enerji Arz Güvenliğinde Türkiye: Petrol, Doğal Gaz ve Entegrasyon*, Uluslararası İlişkiler, Cilt 5, No.20, s.155–178
- Voinea, I., A., (2011). Examining the 1956 Suez Crisis, Erişim adresi: <https://www.e-ir.info/2011/07/27/examining-the-1956-suez-crisis/> Erişim: 20.11.21
- Volkan. Y., Ortadoğu Çatışmaları (1955-1959) Erişim adresi: https://www.academia.edu/22531362/ORTA_DO%C4%9EU_%C3%87ATI%C5%9EMALARI_1955_1959_
- Wendt, A., (1999). *Social Theory of International Politics*. (First Edition). Cambridge: Cambridge University Press
- Wendt, A., (1994). Collective Identity Formation and the International State, *The American Political Science Review*, Vol. 88, No. 2
- Wendt, A., (2012). *Uluslararası Siyasetin Sosyal Teorisi*. (Çev. H. Sarı Ertem, S. Gülfer, I. Öner), Küre Yayınları, İstanbul.
- Winrow, G., (2007). Geopolitics and Energy Security in The Wider Black Sea region. *Southeast European and Black Sea Studies*, 7 (2), 217-235
- Winzer, C., (2012). *Energy Policy, Conceptualizing Energy Security*, Volume 46
- World Energy Outlook, (2012), OECD/IEA Paris, <https://www.iea.org/reports/world-energy-outlook-2012>
- Yalvaç, F. (2014). Eleştirel Teori. Ş. Kardaş, & A. Balcı içinde, *Uluslararası İlişkilere Giriş*, 149-160.
- Yalvaç, F. (2015). Critical Theory: International Relations' Engagement With the Frankfurt School and Marxism. In *Oxford Research Encyclopedia of International Studies*.
- YANIK, L. K. (2015). Liberalizm: Bir Yazın Değerlendirmesi. *Uluslararası İlişkiler Dergisi*, 12(46), 34-55.
- Yaycı, C. (2012). *Doğu Akdeniz’de Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye*, Bilge Strateji, 4(6), s,1-70
- Yaycı, C., (2009). *Sorular ve Cevaplar ile Münhasır Ekonomik Bölge (MEB) Kavramı*, Deniz Basımevi Müdürlüğü, İstanbul.
- Yaycı, C., (2012). *Doğu Akdeniz’de Deniz Yetki Alanlarının Paylaşılması Sorunu ve Türkiye*, Bilge Strateji, 4(6), 1-70

- Yesev, G., Ç., (2021). Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında Sosyal İnşacılık Yaklaşımının İncelenmesi, *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, Cilt: 12 Sayı:1, 52-70
- Yesevi, Ç. G. (2021). Uluslararası İlişkiler Bilim Dalında Sosyal İnşacılık Yaklaşımının İncelenmesi. *Elektronik Siyaset Bilimi Araştırmaları Dergisi*, 12(22), 52-74.
- Yıldız, D. (2008). Akdeniz'in Doğusu. *Bizim Kitaplar2008 Ankara*.
- Yıldız, D. (2006). *Akdeniz Havzası'nın Hidrojeopolitiği ve Türkiye, Su Politikaları Kongresi*, Ankara.
- Yıldız, D. (2008). *Tarihi Geçmişi, Stratejik Önemi ve Su Sorunu Açısından Akdeniz'in Doğusu*, Bizim Kitaplar Yayınevi, İstanbul.
- Yıldız, D., (2009). *Doğu Akdeniz'de Isınan Sular*, Bizim Kitaplar Yayınları, İstanbul.
- Yıldız, M., A., (2015). "Türkiye'nin Doğu Akdeniz'i Güvenlikleştirmesi", *Barış Araştırmaları ve Çatışma Çözümleri Dergisi*, 3(1), 1-25
- Yılmaz, E. (2018). Doğu Akdeniz'de enerji çıkmazı. *Seta Perspektif*, 188, 1-5.
- Yılmaz, S., & Kalkan, D. K. (2017). Enerji Güvenliği Kavramı: 1973 Petrol Krizi Işığında bir tartışma. *Uluslararası Kriz ve Siyaset Araştırmaları Dergisi*, 1(3), 169-199.
- Yılmaz, A., E., (2020). "Doğu Akdeniz'deki Gelişmeler Doğrultusunda Türk Dış Politikası'nın Dünü ve Bugünü", *Karadeniz Uluslararası Bilimsel Dergi*, 48
- Yılmaz, S., (2004). *Jeopolitik ve Jeostrateji*. Erişim adresi: https://www.academia.edu/7648509/Jeopolitik_ve_Jeostrateji 1-29.
- Yi-chong, X. (2006). China's energy security. *Australian Journal of International Affairs*, 60 (2),265-286
- Yorkan, A., (2009). Avrupa Birliği'nin Enerji Politikası ve Türkiye'ye Etkileri, *Bilge Stratejisi*, Cilt 1, Sayı,1
- Yorulmaz, R. (2019). *Doğu Akdeniz'de Yeni Denklemler*, Ortadoğu Araştırmaları Merkezi, Erişim adresi: <https://www.orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizde-yeni-denklemler/erişim:2.3.22>
- Yorulmaz, R. (2020). *Doğu Akdeniz'de Türkiye- Rusya İş Birliği ve Libya Krizinin Ekonomi Politigi*, Ortadoğu Stratejik Araştırmalar Merkezi, Erişim adresi: <https://www.orsam.org.tr/tr/dogu-akdenizde-turkiye-rusya-is-birligi-ve-libya-krizinin-ekonomi-politigi/erişim:2.3.22>
- Yorulmaz, R., (2019). *Sıcak Gündem: Doğu Akdeniz*. Ortadoğu Analiz Dergisi, Cilt: 10, Sayı: 88.
- Yu, Z., Li, J., Yang, G., (2022). A Review of Energy Security Index Dimensions and Organization. *Energy RESEARCH LETTERS*, 3(1). <https://doi.org/10.46557/001c.28914>
- Yueh, L. (2010). An international approach to energy security. *Global Policy*, 1 (2),

KİŞİSEL BİLGİLER

İsim SOYİSİM :
Doğum Yeri :
Doğum Tarihi :

EĞİTİM DURUMU

Lisans Öğrenimi :
Yüksek Lisans Öğrenimi :
Bildiği Yabancı Diller :

İLETİŞİM

E-posta Adresi :

ORCID :